

રૂપરેખા

- 7.0 ઉદ્દેશો
- 7.1 પ્રસ્તાવના
- 7.2 મેલ્વિલ ડ્યૂઈ
- 7.2.1 ગ્રંથાલય અને માહિતીવિજ્ઞાન ક્ષેત્રે મેલ્વિલ ડ્યૂઈનું પ્રદાન
- 7.3 DDC : પૂર્વ ઇતિહાસ
- 7.3.1 DDC : પ્રથમ આવૃત્તિ
- 7.3.2 DDC : પછીની આવૃત્તિ
- 7.4 DDC : 19મી આવૃત્તિ (1979)
- 7.4.1 સહાયક સારણીઓ
- (1) ટેબલ 1 : માનક પેટા વિભાગો
- (2) ટેબલ 2 : વિસ્તાર
- (3) ટેબલ 3 : વૈયક્તિક સાહિત્યના પેટા વિભાગો
- (4) ટેબલ 4 : વૈયક્તિક ભાષાના પેટા વિભાગો
- (5) ટેબલ 5 : વંશીય, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂથો
- (6) ટેબલ 6 : ભાષાઓ
- (7) ટેબલ 7 : વ્યક્તિઓ
- DDCમાં શૂન્યના પ્રયોગ
- 7.4.2 યુક્તિઓ
- 7.4.3 સંજ્ઞા
- 7.4.4 સાપેક્ષ સૂચિ
- 7.4.5 સામાન્ય વિશેષતાઓ
- 7.4.6 અન્ય વિશેષતાઓ
- 7.4.7 ગર્ભિત સિદ્ધાંત
- 7.4.8 સુધારણાની પ્રક્રિયા
- 7.4.9 મૂલ્યાંકન
- 7.4.10 સારાંશ
- 7.5 DDC 19મી આવૃત્તિ (1979), 20મી આવૃત્તિ (1989) અને 21મી આવૃત્તિઓનો તુલનાત્મક અભ્યાસ
- 7.5.1 ઉદ્દેશો
- 7.5.2 પ્રસ્તાવના
- 7.5.3 DDC 19 આવૃત્તિનાં મુખ્ય લક્ષણો
- 7.5.4 DDC 20 (1989)
- 7.5.5 DDC 21 (1996)

- 7.5.6 ભાવિ વલણો
- 7.5.7 સારાંશ
- 7.6 કોલન ક્લાસિફિકેશન
  - 7.6.1 ઉદ્દેશો
  - 7.6.2 પ્રસ્તાવના
  - 7.6.3 શિયાલી રામામૃત રંગનાથન
- 7.7 CC : ઉદ્ભવ અને વિકાસ
  - 7.7.1 પ્રથમ સંસ્કરણ
  - 7.7.2 દ્વિતીય સંસ્કરણ
  - 7.7.3 તૃતીય સંસ્કરણ
  - 7.7.4 ચતુર્થ સંસ્કરણ
  - 7.7.5 પાંચમું સંસ્કરણ
  - 7.7.6 છઠ્ઠું સંસ્કરણ
  - 7.7.7 સાતમું સંસ્કરણ
- 7.8 મુખ્ય વર્ગો (CC6)
- 7.9 પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ
  - 7.9.1 વર્તુળ અને સ્તર
- 7.10 પદ્ધતિઓ અને વિશિષ્ટતાઓ
- 7.11 સહાયક તાલિકાઓ
- 7.12 CC : સામાન્ય પૃથકો
- 7.13 યુક્તિઓ
- 7.14 પાર્શ્વ સંબંધો
- 7.15 સંજ્ઞા
- 7.16 અનુક્રમણિ
- 7.17 સમીક્ષા
- 7.18 સારાંશ
- 7.19 બહુવિકલ્પીય પ્રશ્નો
- 7.20 તમારી પ્રગતિ ચકાસો (ઉત્તર સહિત)
- 7.21 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 7.22 સંદર્ભ અને વિશેષ વાંચન

7.0 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES)

આ એકમ તમને બે મહત્વની વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓ 1. ડ્યૂઈ ડેસસિમલ ક્લાસિફિકેશન (DDC) અને 2. કોલન ક્લાસિફિકેશન (CC) પરિચય કરાવી સૈદ્ધાંતિક

અને પ્રાયોગિક સમજ પૂરી પાડશે.

આ એકમનો અભ્યાસ કર્યા પછી તમે આ બાબતથી સક્ષમ બનશો.

- DDCના આધારભૂત સિદ્ધાંતો તેમજ તેની વિશેષતાઓ વિશે જાણકારી મેળવવામાં
- DDCના સારા-નરસા પાસાઓનું મૂલ્યાંકન કરી શકવામાં
- DDCની 19મી આવૃત્તિ મુજબ પ્રલેખને વર્ગીકૃત કરવામાં તથા
- CCના ઉદ્ભવ વિકાસ અને કાર્યને જાણવામાં
- પદ્ધતિના મૂળમાં રહેલ સિદ્ધાંતોને સમજવામાં અને
- CC મુજબ પ્રલેખોને વર્ગીકૃત કરવામાં

7.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

પુસ્તકોની ગોઠવણી અને તેની વિષય પ્રમાણે નોંધો તૈયાર કરવા માટે ગ્રંથાલય વર્ગીકરણ આવશ્યક છે. ગ્રંથાલય વર્ગીકરણ માટેની મહત્વની અને પ્રચલિત બે વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓનો પરિચય કેળવવો જરૂરી છે. જે પૈકીની એક છે ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિ અને બીજી છે. કોલન ક્લાસિફિકેશન પદ્ધતિ. જે માટે બંને પદ્ધતિઓના શિડ્યુઅલ્સ હાથ પર હોવા આવશ્યક છે.

આ એકમના પ્રથમ ભાગ 7.1 થી 7.5 DDCના 140 વર્ષના મૂળભૂત વિકાસક્રમ તરફ દોરી જાય છે. જેમાં DDCની સંજ્ઞા, મૂળ અનુસૂચિ તથા સાપેક્ષસૂચિ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

7.2 DDC (Pre History) પૂર્વેનો ઇતિહાસ :

ડેસિમલ ક્લાસિફિકેશન પદ્ધતિના આવિષ્કાર પૂર્વે પણ દશાંશ મુજબની ગોઠવણી અસ્તિત્વમાં હતી. જે પૈકીની એક તે ‘ડેસિમલ સીસ્ટમ ઓફ લા ક્રોઈસ ડી મેઈની’ (The Decimal System of La Croise du Maine), 1583 અને બીજી ‘નેથેનિયમ શર્ટલીફ’ (Nathaniel Shurtleff), 1859 હતી. ફ્રાન્સના રાજા હેનરી બીજાના 10,000ના ગ્રંથસંગ્રહને આ પદ્ધતિ દ્વારા 900 કબાટોમાં 100-100 ના જથ્થામાં મૂકવામાં આવ્યા હતા. જેમાં દર્શાવાનો પ્રથમ કબાટ-ફલક માટે કરવામાં આવ્યો હતો. શર્ટલીફની ગ્લોસમો પદ્ધતિ (Glasgo System)ના નામે ઓળખાતો ગ્રંથ ગોઠવણીની પદ્ધતિ મેઈનીની પદ્ધતિને મળતી આવે છે. જે મુજબ દરેક કબાટો પણ 10-10 ફલક હતા. તદ્ અનુસાર દરેક ગ્રંથને કબાટ, ફલક અને ગ્રંથ ક્રમાંક આપવામાં આવતા હતા. જેમાં કે 5:4:8

7.2.1 DDC ઉપર હેરિશ અને બેકનની અસર

કોઈપણ યુગ કોઈને કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની કે વિચારકની છાયામાં ફેલેફાલે છે. DDCના આવિષ્કાર પૂર્વે હેરિશ (W.T. Harris) અને બેકન (Bacon) નામના

તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ રજૂ કરેલા જ્ઞાનવર્ગીકરણ અને તેના સિદ્ધાંતોનું અસ્તિત્વ હતું. જેની અસર ડી.ડી.સી. પર જોવા મળે છે.

બેંકન	હેરિશ	ડ્યૂઈ
ઈતિહાસ (સ્મૃતિ)	વિજ્ઞાન દર્શન ધર્મશાસ્ત્ર સામાજિક રાજનૈતિક વિજ્ઞાન ઉપયોગી કળા	સામાન્ય કૃતિઓ તત્ત્વજ્ઞાન ધર્મ સામાજિકશાસ્ત્રો વિજ્ઞાન ઉપયોગીકળા
કળા (કલ્પના)	કળા લલિતકળાઓ નવલકથા સાહિત્યિક પરચુરણ	લલિતકળાઓ સાહિત્ય
દર્શન (કારણ)	ઈતિહાસ ભૂગોળ અને પ્રવાસ જીવનચરિત્ર	ઈતિહાસ ભૂગોળ અને પ્રવાસ જીવનચરિત્ર

7.3 મેલ્વિલ ડ્યૂઈ અને ડીડીસીનો ઉદ્ભવ (Genesis of DDC)

મેલ્વિલ ડ્યૂઈ (Meluil Louis Lossuth Dewey)નો જન્મ ન્યૂયોર્કના આદમ્સ સેન્ટરમાં 10મી ડિસેમ્બર 1851માં થયો હતો. તેમના પિતા જોએલ (Joel)ને જૂતા બનાવવાનો વ્યવસાય અને એક નાની દુકાન હતી. તેમણે બાળપણથી જ વાચન શોખ કેળવ્યો હતો. રોજનીશી લખવાની તેમને ટેવ હતી.

પુસ્તક શોખ તો એવો હતો કે વેબસ્ટર ડિક્સનરી ખરીદવાની લાલચે પૈસા બચાવવા ઘણી નાની વયે 11 માઈલનું અંતર કાપી તેઓ ચાલતા શાળાએ જતા. 17 વર્ષની નાની વયે તેમની પાસે પોતાનો નાનો સરીખો સમૃદ્ધ સંગ્રહ હતો.

ડ્યૂઈએ ઉચ્ચ અભ્યાસ ઓનિકા સુમિનરી, આલ્ફેડ યુનવર્સિટીમાંથી અને પછી આમહર્સ્ટ કોલેજમાંથી મેળવ્યો. આ જ કોલેજમાંથી તેમણે વિદ્યાર્થી સહાયકના પદ પર ગ્રંથાલયમાં 1972માં કાર્ય કરવાનું શરૂ કર્યું. એક વર્ષની અંદર જ તેમણે ગ્રંથાલયના સંગ્રહને વિષયાનુસાર વ્યવસ્થિત કરવા માટે એક પદ્ધતિ રજૂ કરી. 1874માં તેમની બઢતી મદદનીશ કોલેજ ગ્રંથપાલને પદે થઈ. 1876માં તેમણે તેમની વર્ગીકરણ પદ્ધતિ તેમના નામ વગર પ્રકાશિત કરી.

7.3.1 DDC : પ્રથમ આવૃત્તિ (1876)

માત્ર 21 વર્ષની ઉંમરે મેલ્વિલ ડ્યૂઈએ 8મે 1873 ના રોજ આ પદ્ધતિની યોજના કોલેજ ગ્રંથાલય સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરી. સમિતિએ આ યોજનાને સ્વીકૃતિ આપી. તેનું પરીક્ષણ કરવાના હેતુથી આ યોજનાને આધારે ગ્રંથાલયની વાચનસામગ્રીને વ્યવસ્થિત કરવામાં આવી. આવશ્યક સુધારા-વધારા કર્યા બાદ તેની પ્રથમ આવૃત્તિ 1876માં “A Classification and Subject Index for Cataloguing and arranging Books and Pamphlets of a Library.” નામથી પ્રકાશિત થઈ. પ્રથમ આવૃત્તિના 42 પૃષ્ઠો હતા. જે પૈકી 12 પૃષ્ઠ પ્રસ્તાવના, 12 પૃષ્ઠ અનુસૂચિ (કોઠાઓ) અને 18 પૃષ્ઠ સૂચિના હતા. જેની 1000 પ્રત પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી.

વિશેષતા :-

1. જ્ઞાનવિશ્વને નિશ્ચિત પ્રક્રિયાને આધારે ક્રમબદ્ધ કરવામાં આવ્યું.
2. વિષય પ્રતીક તરીકે દશાંશયુક્ત હિન્દી-અરબી અંકો 0-9નો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો.
3. સૌ પ્રથમ વખત વર્ગીક ગ્રંથને આપવામાં આવ્યા.
4. વિષય અનુક્રમણિની સાપેક્ષ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી.

7.3.2. DDC : બીજી આવૃત્તિ (1885)

DDCની બીજી આવૃત્તિ 1885 માં વોલ્સ સ્ટેનલે બિસ્કોની સહાયતાથી પ્રકાશિત કરવામાં આવી. જે સ્વાભાવિક જ પ્રથમ આવૃત્તિથી વિસ્તૃત હતી.

વિશેષતાઓ :-

1. સ્વરૂપ વિભાજન (Form Division) માટે અલગ સહાયક સારણીની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી.
2. બે વિષયોના સંયોજન માટે “Divide like” સમાંતર વિભાજન યુક્તિનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો.
3. ત્રણ અંક (Digit)થી વધારે અંકોના વર્ગીક રચવામાં આવ્યા. સાથે જ ત્રણ અંક પછી ચોથો અંક મૂકતાં પહેલાં સ્મૃતિસહાયક ચિહ્ન સ્વરૂપે બિંદુ (Dot) મૂકવામાં આવ્યું. (બિંદુ એ દશાંશ ચિહ્ન નથી.)
4. વિષય નિર્દેશી/અનુક્રમણિ (Subject Index)નું નામ બદલી સાપેક્ષસૂચિ (Relative Index) રાખવામાં આવ્યું.
5. સાપેક્ષ સૂચિમાં ‘જુઓ’ અને ‘વળી જુઓ’ સંદર્ભની જોગવાઈ કરવામાં આવી.
6. સાપેક્ષસૂચિમાં નોંધોની સંખ્યા 2000 થી 10,000 થઈ.

7. આ આવૃત્તિમાં Relocation અને Policy of Integrity Number નો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો.

7.3.2 આવૃત્તિ 3 થી 14 (1883 થી 1942)

ત્યારબાદના 54 વર્ષ દરમિયાન DDCની 12 સંપૂર્ણ આવૃત્તિ અને 8 સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિઓ પ્રકાશિત કરવામાં આવી. અર્થાત્ દર 4-5 વર્ષે તેની નવી આવૃત્તિ પ્રકાશિત થતી રહી. DDC પ્રારંભની આવૃત્તિઓ સુધી ગણનાક્ષમ એટલે કે તૈયાર વર્ગીક આપતી વર્ગીકરણ રહી હોઈ આકાર પામતા નવીન વિષયોને યોગ્ય સ્થાન આપવા સતત સંશોધન આવશ્યક બન્યું હતું.

15મી આવૃત્તિ (1951)

આ આવૃત્તિ પ્રકાશિત થતાં, તેના ઉપયોગ પરત્વે ગ્રંથાલયોમાં વ્યાપક અસંતોષ વ્યક્ત થતાં બીજા જ વર્ષે તેની પુનઃસંશોધિત આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરવામાં આવી. આ આવૃત્તિમાં “જ્ઞાન સાથે વિસ્તાર”ના સિદ્ધાંતને પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો.

16મી આવૃત્તિ (1958)

આ આવૃત્તિના પ્રકાશન માટે લાયબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસની નાણાકીય સહાય મેળવવામાં આવી.

વિશેષતાઓ :

1. બે વિષયોને જોડવા માટે વિસર્ગ ચિહ્નનો (:) પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો.
2. ફિનિક્સ શિડ્યુઅલ (Phoenix Schedules) નવીન વિષયોને યોગ્ય સ્થાને સમાવવા માટેની યોજનાનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો. જે આગામી આવૃત્તિઓ માટે માર્ગદર્શક બની રહ્યું. DDCમાં પુનરાવર્તન અને સંશોધનમાં ફિનિક્સ શિડ્યુઅલનો ફાળો ખૂબ જ મહત્વનો રહ્યો છે. જે દ્વારા જ્ઞાનવિશ્વમાં ઉદ્ભવતા નવીન વિષયોને તથા પરિવર્તન અને વિકાસ પામતા શિડ્યુઅલમાં સમાવિષ્ટ વિષયોને સ્થાનફેર સાથે યોગ્ય સ્થાન આપવા જે તે આવૃત્તિમાં જે તે સંજ્ઞા ખાલી રાખવામાં આવે છે અને ત્યારબાદની આવૃત્તિમાં સ્થાનફેર પામતાં વિષયો તેમજ નવીન વિષયોનું ઉમેરણ અને હયાત વિષયોનું વિસ્તરણ કરવા માટે તે સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

17મી આવૃત્તિ (1965) :

વિશેષતા :

1. આ આવૃત્તિમાં વર્ગીકરણના ક્ષેત્રમાં થયેલા સંશોધનોનો પ્રભાવ જોવા મળે છે.
2. Form Divisionનું નામ બદલીને standard Subdivision કરવામાં આવ્યું.
3. ભૌગોલિક વિભાજન માટે સહાયક સારણીની જોગવાઈ કરવામાં આવી.

18મી આવૃત્તિ (1971)

આ આવૃત્તિ ત્રણ ખંડોમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવી.

1. પ્રસ્તાવના અને સહાયક સારણીઓ
2. કોઠાઓ અને
3. સાપેક્ષસૂચિ

વિશેષતાઓ :

1. સહાયક સારણીઅંકોની સંખ્યા 7ની થઈ.
2. “devide like” ને બદલે “Add to...” શબ્દ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો. “Add to...” યુક્તિના પ્રયોગ સાથે સંયુક્ત વિષયો માટે સારી એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી.
3. બે વિષયો જોડવા માટેની વિસર્ગ ચિહ્ન (:)ની યોજના દૂર કરવામાં આવી.
4. આ પદ્ધતિ હવે “બહુધા ગણનાક્ષમ” બની.

7.4 DDC : 19મી આવૃત્તિ (1979)

DDCની 19મી આવૃત્તિ સાત વર્ષના સમયગાળા પછી 1979માં પ્રકાશિત થઈ. આ આવૃત્તિ અગાઉની ત્રણ આવૃત્તિઓનો વિકાસ દર્શાવે છે. વિશેષ કરીને અગાઉની બે આવૃત્તિઓમાં કરવામાં આવેલ સંશોધનોમાંથી જેને સામાન્ય સ્વીકૃતિ મળી તથા જેને અપનાવવા આવ્યા તે સંશોધનોને આ આવૃત્તિમાં સમાવવામાં આવ્યા. DDC એડિટોરિયલ પોલિસી કમિટીના મતે જ્યાં પરિવર્તનને બદલે સ્થિરતાનું મહત્ત્વ છે ત્યાં પરિવર્તન કરવામાં આવ્યું નથી. અને જ્યાં નવાં દૃષ્ટિકોણ જૂના દૃષ્ટિકોણ કરતાં વધારે ઉપયોગી છે. ત્યાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યાં છે.

આ આવૃત્તિમાં અગાઉની આવૃત્તિ કરતાં વધારે નોંધો છે. તેમજ વધારે વિષયના વર્ગીક આપવાની સુવિધા છે. વિસ્તારપૂર્વક વર્ગીકરણ કરવાની ક્ષમતા પણ વધારે છે. તેમાં 21504 નોંધો છે.

19મી આવૃત્તિ ત્રણ ખંડોમાં પ્રકાશિત થઈ છે.

ખંડ - 1 પરિચય અને સારણીઓ (Tables)

ખંડ - 2 અનુસૂચિ (Schedules)

ખંડ - 3 સાપેક્ષસૂચિ (Relative Index)

જેના સંપાદક બેન્જામીન કસ્ટર છે. (Benjamin Custer) છે.

જ્ઞાનવિશ્વને એક એકમ તરીકે સ્વીકારીને ડ્યૂઈએ DDCમાં તેને 10 વિભાગોમાં વિભાજિત કર્યા છે. જે પૈકી 9 વિભાગો મુખ્યવર્ગ માટેના છે અને આ 9 વિભાગોમાં સ્પષ્ટત: સમાવી ન શકાય તેવા સર્વસામાન્ય વિષયો માટે દસમો વિભાગ ફાળવીને તેને સૌપ્રથમ મૂકવામાં આવેલ છે.

જુદા જુદા વિષયોને માનવવિદ્યા (Humanities), સામાજિક વિજ્ઞાનો (Social Sciences) અને ઉપર્યુક્ત વિજ્ઞાન (Applied Science) જેવા અધ્યાપન ક્ષેત્રોમાં સમૂહબદ્ધ કરવામાં આવે છે. DDCમાં દર્શનશાસ્ત્ર, ભાષાવિજ્ઞાન તથા સાહિત્ય અને માનવવિદ્યાના પેટાવર્ગો છે. તેને સામાજિક વિજ્ઞાન, શુદ્ધવિજ્ઞાન તથા વ્યવહારુ વિજ્ઞાનની સમકક્ષ રાખવામાં આવ્યા છે.

જ્ઞાનવિશ્વના પ્રથમ વિભાજન ક્રમમાં સંપૂર્ણ માનવજ્ઞાનને 0-9માં મૂકવામાં આવ્યું છે. 0નો ઉપયોગ સર્વસામાન્ય વિષયો માટે કરવામાં આવ્યો છે. તે નીચે મુજબ છે.

0.0	000	Generalities	સર્વસામાન્ય
0.1	100	Philosophy and related Disciplines	તત્ત્વજ્ઞાન અને સંબંધિત
0.2	200	Religion	ધર્મ
0.3	300	Social Science	સામાજિકશાસ્ત્રો
0.4	400	Languages	ભાષાવિજ્ઞાન
0.5	500	Pure Science	શુદ્ધ વિજ્ઞાનો
0.6	600	Useful Atrts	ઉપયોગી કળાઓ
0.7	700	Fine arts	લલિતકળાઓ
0.8	800	Literature	સાહિત્ય
0.9	900	Geography and Hostory	ભૂગોળ અને ઇતિહાસ

દશાંક ચિહ્નનો (.) નો પ્રયોગ સામાન્ય હોઈ શિક્ષ્યુઅલમાં તે દશવિલ નથી, તેમજ પ્રયોગમાં પણ તે દર્શાવવામાં આવતા નથી. વળી, પ્રયોગમાં ઓછામાં ઓછા ત્રણ Digit લખવામાં આવે છે.

વિભાગ - C (Division)

ત્યારબાદ દરેક મુખ્ય વર્ગના 1-9-10 વિભાગો દર્શાવવામાં આવ્યા છે. જેમ કે : સામાજિક શાસ્ત્રો

300	Social Science	સામાજિક શાસ્ત્રો
310	Statistics	આંકડાશાસ્ત્ર
320	Political Science	રાજ્યનીતિશાસ્ત્ર
330	Economics	અર્થશાસ્ત્ર
340	Law	કાયદો
350	Public administration	જાહેર વ્યવસ્થા
360	Social Problem	સામાજિક પ્રશ્નો

370	Education	કેળવણી
380	Commerce	વાણિજ્ય
390	Customs	રિવાજો, શિષ્ટાચાર, લોકકથા

જ્ઞાનવિશ્વના પ્રથમ દસ વિભાગો માટેની જે નીતિ છે તેને અહીં પણ અપનાવવામાં આવેલ છે. તેમજ ત્યારપછીના અંકો માટે પણ અપનાવવામાં આવેલ છે.

ખંડ (Section)

પ્રત્યેક વિભાગને દસ-દસ ખંડોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે. જેમ કે

320 રાજ્યનીતિશાસ્ત્ર

320	Political Science	રાજ્યનીતિશાસ્ત્ર
321	System of Government	સરકારો અને રાજ્યની પદ્ધતિઓ
322	Relation of State	સામાજિક જૂથો
323	Civil and Political right	નાગરિક અને રાજકીય હકો
324	Political Process	રાજકીય પ્રક્રિયાઓ
325	International Migration	આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળાંતર અને વસાહત
326	Slavery	ગુલામી અને છૂટકારો
327	International Relations	આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો
328	Legislative Process	ધારાકીય પ્રક્રિયા
329	(Unassigned)	

ઉપખંડો (Subsections)

પ્રત્યેક અંકને પુનઃ આવશ્યકતા અનુસાર 0-9માં એટલે કે દસમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યો છે.

332 નાણાકીય અર્થશાસ્ત્ર

332.1	બેંકો અને નાણાવટુ
332.2	વિશિષ્ટ નાણાકીય શરાફી સંસ્થાઓ
332.3	શાખ અને કરજ આપતી સંસ્થાઓ
332.4	નાણાં

332.5	વટાવ માટેના અન્ય માધ્યમો
332.6	મૂડીરોકાણ
332.7	શાખ
332.8	વ્યાજ અને વટાવ
332.9	નાણાકીય ઉચાપત

ઉપ-ઉપ ખંડો (Sub-Subsection)

પ્રત્યેક ઉપખંડને પુનઃ દસ દસના વિભાગોમાં વિભાજિત કરી શકાય છે.

332.1	બેંકો અને નાણાંવટુ
332.11	મધ્યવર્તી બેંકો
332.12	વ્યાપારી બેંકો

સૂક્ષ્મ વિભાગો (Micro Divisions)

આવશ્યકતાનુસાર મુખ્યવર્ગને સૂક્ષ્મ વિભાગોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે.

100	તત્ત્વજ્ઞાન
180	પ્રાચીન, મધ્યયુગીન, પૌર્વાત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન
181	પૌર્વાત્ય તત્ત્વજ્ઞાન
181.4	ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાન
181.48	વેદાંત
181.484	દ્વૈતશાખા
181.484 1	માધવાચાર્ય

DDCના વર્ગિકમાં પ્રથમ ત્રણ અંક પછી ચોથો અંક મૂકતાં પહેલાં સ્મૃતિસહાયક કે ઉચ્ચાર સહાયક ચિહ્ન સ્વરૂપ બિંદુ (.) મૂકવામાં આવે છે. તેમજ બિંદુ પછીના ત્રણ અંક પછી ચોથો અંક મૂકતા પહેલાં એક અંક જેટલી જગા ખાલી રાખવામાં આવે છે. જેથી ત્રણ ત્રણ અંકોના ઉચ્ચાર કરવામાં યાદ રાખવામાં અને લખવામાં સરળતા રહે.

7.4.1 સહાયક સારણીઓ (Auxiliary tables)

DDCમાં કુલ સાત સહાયક સારણીઓ આપવામાં આવી છે. તમામ સહાયક સારણીઓની સંજ્ઞા લઘુરેખા I(-) થી દર્શાવવામાં આવી છે. જેનો અર્થ થાય છે કે તે સંજ્ઞાનો સ્વતંત્ર ઉપયોગ કરી શકતો નથી. અર્થાત્, સૌપ્રથમ જે તે વિષયની સંજ્ઞા મૂક્યા બાદ જ જે તે સારણીની સંજ્ઞાનો આવશ્યકતા અને નિયમાનુસાર ઉપયોગ

કરવામાં આવે છે.

(1) Table : 1	Standard Subdivisions માનક પેટા વિભાગો
(2) Table : 2	Areas વિસ્તાર
(3) Table : 3	Subdivision of Individual Language (Literatures) વૈયક્તિક સાહિત્યના પેટા વિભાગો
(4) Table : 4	Subdivisions of Individual Language વૈયક્તિક ભાષાના પેટા વિભાગો
(5) Table : 5	Racial, Ethnic, National Groups વંશીય, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂથો
(6) Table : 6	Language ભાષાઓ
(7) Table : 7	Persons વ્યક્તિઓ

ઉપર્યુક્ત સારણીઓની સંજ્ઞાનો ઉપયોગ માટેના સામાન્ય નિયમ

સામાન્ય નિયમ - 1

સારણીઓની સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરતી વખતે લઘુરેખા (-)નો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી.

1. ટેબલ - 1 માનક પેટા વિભાગો

- (1) માનક પેટા વિભાગના સંયોજકચિહ્ન તરીકે 0નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તેને યથાવત્ રાખી જે તે વર્ગીકને સાથે જોડવામાં આવે છે. જેમ કે,
Theory of CC
025.435+-01 = 025. 435 01
- (2) જો વર્ગીકના ત્રણ અંકો પૂરા કરવા માટે એક કે બે શૂન્યનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તો તેવા શૂન્ય દૂર કરવામાં આવે છે. જેમ કે :
A Study and teaching of Phil;osophy
100 + -07 = 107
- (3) જો કે જ્યાં ઉપર્યુક્ત મુજબના વર્ગીક સાથે તૈયાર ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યા હોય ત્યાં ઉપર મુજબ શૂન્ય દૂર કરવામાં આવતાં નથી. જેમ કે
Theory of Religion 200.1
- (4) જ્યાં વિશેષ સૂચના કે ઉદાહરણો આપવામાં આવ્યા હોય તેટલા શૂન્ય

સા.પે.વિ. લગાડતા પૂર્વે ઉમેરવાના રહે છે. જેમ કે

Classification of diseases

616 + 0012 = 616.0012

Serial Publication of Central Government

351 Central Government

-0001-0009 Standard Subdivisions

351.000 5

(2) ટેબલ - 2 વિસ્તારો

1. Areas, regions, Places in General
વિસ્તારો, પ્રદેશો, સ્થળો સામાન્ય
2. Persons regardless of Area, in region, Place
વિસ્તાર, પ્રદેશ, સ્થળની નિસ્ખત વિહીન વ્યક્તિઓ
3. The ancient World
પ્રાચીન વિશ્વ
4. Europe Western Europe
યુરોપ પશ્ચિમ યુરોપ
5. Asia Orient Far East
એશિયા પ્રાચીન દૂર-પૂર્વ
6. Africa
આફ્રિકા
7. North America
ઉત્તર અમેરિકા
8. South America
દક્ષિણ અમેરિકા
9. Other Parts of the world and Extraterrestrial World
વિશ્વના અન્ય ભાગો, અપાર્થિવ વિશ્વ

ઉપયોગ માટેના નિયમો

1. જે વર્ગીક નીચે Add Areas Notation 3-9 or 4-9 from Table 2 to base number (ટેબલ 2માંથી ભૌ.વિ. 3-9 કે 4-9 ઉમેરો) તેવી સૂચના આપી હોય ત્યાં જે તે સંજ્ઞા મૂળ વર્ગીકને સીધી જ જોડવામાં આવે છે. જેમ કે -

342.3.9 Specific Jurisdiction and areas add Areas notation from Table

2 to base number 342

342.54

Constutulation of India

(-54 India from Table 2)

2. જ્યાં ઉપર્યુક્ત સૂચના આપવામાં ન આવી હોય ત્યાં ભૌ.વિ. ઉમેરતાં પહેલાં Table 1 SSની સંજ્ઞા -09નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જેમ કે :

Indian Railroad Transportation

385 + -09 (T1) -54 (T2) = 385.095 4

3. Table - 3 વૈયક્તિક સાહિત્યના પેટા વિભાગો

1	Poetry	કાવ્ય
2	Drama	નાટક
3	Fiction	નવલકથા
4	Essays	નિબંધ
5	Speeches	વક્તૃત્વ
6	Letters	પત્રો
7	Satire and humor	હાસ્ય અને વ્યંગ
8	Miscellaneous Writings	પરચુરણ લખાણો

ટેબલ-3ની સંજ્ઞાનો ઉપયોગ 800 Literature (સાહિત્ય)ના પેટાવિભાગ કે જ્યાં સૂચના આપવામાં આવી હોય ત્યાં જ કરવામાં આવે છે. જેમ કે :

ગુજરાતી નવલકથા

891.47 + -3 (T3) 891.473

4. Table - 4 વૈયક્તિક ભાષાના પેટાવિભાગો

-1	ઉચ્ચારણ
-2	વ્યુત્પિ
-3	શબ્દકોશ
-4	
-5	વ્યાકરણ
-6	
-7	ઐતિહાસિક/ભૌગોલિક વિશેષતા
-8	વ્યવહારિક ભાષ્યશાસ્ત્ર

ટેબલ-4 નો ઉપયોગ માત્ર 400 Language (ભાષા) સાથે જ કરવામાં આવે

છે. જેમ કે :

Gujarati Grammar

491.47 + -5 (T4) 491.475

English Gujarati Deictionary

420 + -3 + 491.471 423.91471

(ઓછી જાણતી ભાષાને પ્રથમ સ્થાન આપો.)

5. Table - 5 - વંશીય, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂથો

- 1 ઉત્તર અમેરિકન
- 2 બ્રિટિશ
- 3 નોરડિક
- 4 અર્વાચીન લેટિન
- 5 ઈટાલિયન, રુમાનિયન
- 6 સ્પેનિશ, પોર્ટુગિઝ
- 7 અન્ય ઈટાલિક
- 8 ગ્રીક
- 9 અન્ય લોકો

ઉપયોગ માટેના નિયમો

1. શિક્ષ્યુઅલમાં જ્યાં ઉમેરો T5ની સંજ્ઞા ઉમેરોની સૂચના આપી હોય ત્યાં જ તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
2. જ્યાં સૂચના આપવામાં ન આવી હોય ત્યાં પ્રથમ T1ની સંજ્ઞા -089નો ઉપયોગ કર્યા બાદ T5ની સંજ્ઞા ઉમેરવી. જેમ કે :

Bengalis In Library Pfoession

023.2 +-089(T1) + -914

0 023.208 991 444

6. Table - 6 ભાષાઓ

- 1 ઈન્ડો યુરોપિયન
- 2 અંગ્રેજી
- 3 જર્મન
- 4 રોમાન્સ
- 5 ઈટાલિયન
- 6 સ્પેનિશ

- 7 ઈટાલિક
- 8 હેલેનિક
- 9 અન્ય ભાષાઓ

જ્યાં સૂચના આપી હોય ત્યાં જ તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે જેમ કે :

Gujarati Visvakosh

039 + -914.71

039.914 71

7. Table - 7 વ્યક્તિઓ

- 01 વ્યક્તિઓ
- 02 વ્યક્તિઓના જૂથો
- 03 વંશ, જાતિ
- 04 લિંગ સગપણ મુજબ
- 05 ઉંમર પ્રમાણે
- 06 સામાજિક લાક્ષણિકતા મુજબ
- 07 શારીરિક, માનસિક લાક્ષણિકતા મુજબ
- 08 સામાન્ય

ટેબલ-7 નો ઉપયોગ જ્યાં સૂચના આપી હોય ત્યાં તથા જ્યાં સૂચના આપવામાં આવી ન હોય ત્યાં ટેબલ-1ની સંજ્ઞા - 88 સૌપ્રથમ મૂકી ઉપયોગ કરી શકાય છે. જેમ કે :

Ciramic arts by children

738 + -88 (T1) + 054 (T7) = 738.088 054

8. DDCમાં (0) શૂન્યનો પ્રયોગ

DDCમાં 0નો પ્રયોગ વ્યાપક પ્રમાણમાં ભિન્ન ભિન્ન સંદર્ભો સાથે કરવામાં આવ્યો છે.

1. પ્રથમ હરોળના વર્ગોમાં ત્રણ અંક પૂરા કરવા બે શૂન્યનો પ્રયોગ
400 Languages
2. બીજી હરોળના વર્ગોમાં ત્રણ અંક પૂરા કરવા એક શૂન્યનો પ્રયોગ
330 Economics
3. કેટલાક વિષયોમાં સૂક્ષ્મ વર્ગીકરણ માટે એક કે બે શૂન્યનો પ્રયોગ
351 + -0001 (Specials)
351.0001 Bureaucracy
4. બે દેશોની સંજ્ઞાને જોડવા માટે

Foreign relation between India and USA

327.44 + 0 + 73 327.440 73

5. ટેબલ-2માં સંખ્યા 1 અને 3-9 ને જોડવા માટે
Revers of India 169.305 4
6. માનક વિભાગોને જોડવા માટે
Theory of DDC 025.431 01
7. જ્યાં વિષયના વિભાજન માટે એક કે બે શૂન્યનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ત્યાં માનક વિભાગના સંયોજન માટે બે કે ત્રણ શૂન્યનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. જેમ કે Periodical of Central Government 351.000 5

7.4.2 યુક્તિઓ (Devices)

સંશોધન અને વિકાસના પરિણામે જ્ઞાનવિશ્વનો નકશો સતત બદલાતો રહે છે. તેમાં નીત-નવીન વિષયોનું ઉમેરણ થતું રહે છે, તો કેટલાક વિષયો પોતાનું ક્લેવર પણ બદલાતા રહે છે. પરિણામે અસ્તિત્વમાં આવતા નવીન વિષયોના વર્ગીકરણ તત્કાલીન પદ્ધતિમાં ક્યારેકન પણ હોય ! તે સંભવિત છે. આ માટે વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં જ કેટલીક જોગવાઈ કરવામાં આવે છે. જેથી વર્ગીકર (Classifier) એ જોગવાઈ વડે નવીન વર્ગીકરણ સક્ષમ બની રહે. આ જોગવાઈઓને યુક્તિઓ (Devices) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જે વર્ગીકરણને નવીન વર્ગીકરણ માટે સ્વાયત્તા આપે છે.

DDCમાં નીચે મુજબ યુક્તિઓનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

1. અનુવર્ણકમ યુક્તિ
2. ભૌગોલિક યુક્તિ
3. વિષય યુક્તિ
4. દશાંશ યુક્તિ

1. અનુવર્ણકમ યુક્તિ

અનુવર્ણકમ યુક્તિ એટલે જે તે વિષય/વર્ગીકરણને સૂક્ષ્મ બનાવવા માટે વિષયનામના મૂળાક્ષરોની સહાયતા લેવી.

DDCની 16મી આવૃત્તિથી સ્થાનિક મહત્તા તેમજ ગોઠવણીના ક્રમમાં અગ્રક્રમ આપવા માટે આ યુક્તિનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. જેમ કે :

891.47 Gujarati Literature ને બદલે 8GO લઈ શકાય.

039.914 71 Gujarati Exyclopedia ને બદલે 03G

2. ભૌગોલિક યુક્તિ (Geographical Device)

DDCમાં જે વર્ગીક નીચે ભૌ.વિ.1-9 કે 4-9 ઉમરોની સૂચના આપવામાં આવી હોય T2 વિસ્તાર સંજ્ઞા સીધે સીધી જ વર્ગીક સાથે સંયોજી શકાય છે. જેમ કે :

342.3.9 Constitutional and administrative of Specific Juridictions and areas.

નીચે સૂચના આપવામાં આવી છે કે

“Add Areas notation 3.9 from Table 2 to base number 342

392.54 Constitutional Law of India

3. વિષય યુક્તિ (Subject device)

DDCમાં વિષય યુક્તિનો વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. જે માટે Add 100-900 to base numberની જે તે વર્ગીક સાથે સૂચના આપવામાં આવી છે. જેમ કે :

016 1-9 Bibliographies and catalogs of Specific disciplines

Add 100-900 to base number 016

Bibliographies of Philosophy

016 + 100 = 016:1

4. દશાંશ યુક્તિ

ભિન્ન ભિન્ન વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓમાં અલગ અલગ પ્રતીકોનો ઉપયોગ વર્ગીક દર્શાવવા માટે કરવામાં આવે છે. જે પૈકી હિન્દી અરબી અંકોનો પ્રયોગ નિર્વિવાદ રીતે કરવામાં આવે છે. DDCમાં હિન્દી અરબી અંકોનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. હિન્દી-અરબી અંકો બે પ્રકારનાં મૂલ્ય ધરાવે છે.

1. સંખ્યાદર્શક મૂલ્ય (Cardinal Value) અને

2. ક્રમદર્શક મૂલ્ય (Ordinal Value)

સંખ્યાદર્શક અંકોને એકબીજાની આગળ મૂકતા મૂળ અંકનું સ્થાન મૂલ્ય વધતું જાય છે. એટલે કે 1નું મૂલ્ય જ્યાં સુધી તે એકમ સ્વરૂપે હોય છે ત્યાં સુધી માત્ર 1 જ રહે છે પરંતુ 1 પછી તરત જ 2 મૂકતાં 1 નું મૂલ્યદર્શક અર્થાત્ 10 બની જાય છે. ત્યારબાદ જેમ જેમ અંકો મૂકતાં જઈએ તેમ તેમ 1નું મૂલ્ય વધતું જાય છે.

ઉદાહરણ તરીકે 42 અને 43 એ બે સંખ્યાઓ સંખ્યાદર્શક છે. આ બે સંખ્યાઓ વચ્ચે કોઈ વિષય કે પેટાવિષયને સ્થાન આપવાનું શક્ય નથી. તેથી સંખ્યાદર્શક અંકોનો પ્રયોગ વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં કરવામાં આવતો નથી.

વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં સંખ્યાના સંખ્યાદર્શક મૂલ્યને દૂર કરવામાં આવે છે અને ક્રમવાચક મૂલ્ય જાળવી રાખવા અંકોને અપૂર્ણાંક સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે. એટલે કે અંકોને દશાંશમાં ફેરવી નાંખવામાં આવે છે. જેને દશાંશ યુક્તિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ક્રમદર્શક સંખ્યામાં અનેક ક્રમદર્શક અંકોને એક પછી એક સંખ્યા ઉમેરવામાં

આવે તો પણ પ્રથમ કે ત્યારપછીની સંખ્યાનું ક્રમદર્શક મૂલ્ય બદલાતું નથી.

1	1/10
11	1/10, 1/100
111	1/10, 1/100, 1/1000

આ પ્રમાણે પ્રથમ અંક 1 મૂલ્ય (સ્થાન મૂલ્ય) યથાવત જ રહે છે. ક્રમદર્શક અંકોની યોજના વડે શાખા-પ્રશાખાઓને યથાસ્થાને ગોઠવી શકાય છે.

1	21	221	2221
2	22	222	2222
3	23	223	2223

ડ્યૂઈ ડેસિમલ ક્લાસિફિકેશન રચયિતા મેલ્વિલ ડ્યૂઈની દશાંશ યુક્તિની યોજના વર્ગીકરણ વિશ્વને મોટામાં મોટું પ્રદાન છે. જો કે દશાંશ યુક્તિ થતી શૂંબલાના (આધારિત) વર્ગોમાં અનંત સ્વાગતશીલતા મેળવી શકાય છે. પરંતુ પંક્તિ (સમકક્ષ)ના વર્ગોમાં અંકોની મર્યાદાના કારણે અનંત સ્વાગતશીલતા સાધી શકાઈ નથી.

7.4.3 સંજ્ઞા

DDCમાં સંજ્ઞા તેની વિશેષતા પણ છે અને મર્યાદા પણ. તેમાં શુદ્ધ સંજ્ઞાનો પ્રયોગ કરવામાં છે. જે 0.9 હિન્દી એરેબિક સંખ્યા છે. આ સંજ્ઞા દશાંશ યુક્ત હોવાને કારણે આધારિત વર્ગોમાં તે અનંત સ્વાગતશીલતા ધરાવે છે. જ્યારે સમકક્ષ કક્ષાએ તેની મર્યાદા 1.9 અર્થાત 9 ની જ છે. 0નો પ્રયોગ સર્વસામાન્ય માટે છે.

સંજ્ઞામાં વંશાનુબદ્ધતા

આ અંકોની બીજી વિશેષતા તે તેનું વંશાનુબદ્ધ માળખું છે. સંજ્ઞામાં વંશાનુબદ્ધ ક્રમનો અર્થ એ થાય છે કે દરેક સ્તરે વર્ગ પરસ્પર જોડાયેલા હોય છે. તેમજ દરેક ઉતરતા ક્રમના વિભાજનમાં વર્ગની વિશિષ્ટતામાં વધારો થાય છે.

500	Pure Science
510	Mathematics
516	Geometry
516.3	Analytical Geometry
516.37	Metric Differential Geometry
516.372	Euclidean

જેમ જેમ વર્ગીકરણ સામાન્યથી વિશિષ્ટ તરફ જશે તેમ તેમ દરેક સ્તરે વર્ગિકમાં એક એક વધતાં જશે. આ વંશાનુબદ્ધ રચનામાં ક્યાંક અપવાદ પણ છે.

1. ક્યારેક વર્ગિકનો વિસ્તાર વિષયના વિસ્તારને બતાવે છે. તેને અનુસૂચિમાં કેન્દ્રવર્તી નોંધના સ્વરૂપમાં દર્શાવવામાં આવે છે. ઉ.ત. 541-548 Chemistry

2. વિષય અથવા શીર્ષકનું પેટાવિભાજન હંમેશાં તે વિષયનો 4 પેટાવર્ગ હોય તે જરૂરી નથી. વધારાની સંજ્ઞાની જરૂરિયાત સંજ્ઞાને ટૂંકાવવાના આશયથી પણ આમ કરવામાં આવે છે. જેમ કે Biology તથા તેના પેટાવિભાગોનો સમાવેશ 570 Life Science માં છે.

7.4.4 સાપેક્ષ સૂચિ (Relative Index)

ડીડીસીની સાપેક્ષ સૂચિ તેનો મહત્વનો ભાગ છે અને શરૂઆતથી જ આ પદ્ધતિનું હાર્દ માનવામાં આવે છે. આ સૂચિ વર્ગીકરણકાર્યમાં અત્યંત મદદરૂપ છે કારણ કે આના વડે વિદ્યાનુસાર જુદા જુદા વિષયોને એક વર્ણાનુક્રમમાં મૂકી છે. સાપેક્ષ સૂચિ અનુસૂચિઓની પૂરક છે અને આ સૂચિમાં જ્ઞાન જગતના બધા જ વિષયોને વિષયાનુસાર વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યા છે. આ સૂચિ વર્ણાનુક્રમ પ્રમાણે બીજી સામાન્ય સામાન્ય સૂચિઓથી જુદી છે.

19મી આવૃત્તિથી સૂચિ 18મી આવૃત્તિ જેવી જ છે. 19મી આવૃત્તિના સંપાદકે એવો દાવો કર્યો હતો કે તેમાં આપેલી અનુક્રમણિ વધારે કાર્યક્ષમ છે. ઘણી બધી જગ્યાએથી સંદર્ભો અને વધારાની નોંધોને કાઢી નાંખવામાં આવી છે. વર્ગીકરણ પદ્ધતિને નવીન અને અદ્યતન બનાવવા માટે સંપાદકો આવું દરેક આવૃત્તિ વખતે કર્યા કરે છે. કેટલીક જગ્યાએ સમાનાર્થી શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. સાપેક્ષ સૂચિ એટલી વિસ્તૃત બનાવવામાં આવી છે કે તે અનુસૂચિઓની પૂરક જેવી લાગે છે.

સાપેક્ષ સૂચિ બહુ જ વિસ્તૃત છે. તેની અંદર કોઈ પણ વિષયની નીચે આપેલા વિષયોથી તેને સાપેક્ષ સંબંધ છે. જુદા જુદા વિષયોમાં અર્થ બતાવવા માટે પ્રકરણોને ખૂબ જ સારી રીતે બતાવવામાં આવ્યા છે. નીચેના ઉદાહરણ પરથી ખ્યાલ આવશે કે સૂચિમાં Cooper સાથે સંબંધિત વિષયોને કેવી રીતે મૂકવામાં આવ્યા છે.

ઉદાહરણ :

Copper

Age

archaeology 930.15

Arts

decorative 739.511

other aspects see Metals arts

chemistry

inorganic 546.652

organic 547.056.52

technology 661.065.2

organic 661.895

soc. & econ. aspects, opp. compounds

Secondary industries

chemistry see Copper chemistry

plant nutrition see Trace elements

plant nutrition

construction	
architecture	72 1.1144.73
s.a..spec, kinds of bldgs. building	693.73
materials	
building	691.83
engineering	620.182
foundations	624.153.82
naval design	623.818 22
shipbuilding	623.8207
structures	624.182.2
s.a. other spec, uses	
metallography	669.953
metallurgy	669.3
physical & chemical	669.963
soc. & econ. aspects see	
Secondary industries	
mineral aspects	
economic geology	553.43
mineralogy	549.23
mining	
technology	622.343
prospecting	622.184.3
s.a. spec, minerals	
pharmacology	
muss, aspects see Pharmacology	615.265.2
Products	
arts see Copper arts	
mf. tech.	673.3
other aspects see	
Nonferrous metals	
products	
roofing	
bldg. construction	695
soaps	
chem. tech.	668.125

આ સાપેક્ષ સૂચિમાં જે તે મથાળા નીચે સાંદર્ભિક વિષયો તેમજ તે માટેના વર્ગીક આપવામાં આવ્યા છે. તેમજ સંબંધિત વિષયોને 'See' અને 'See also'ના સંદર્ભો સાથે જોડીને ઈચ્છિત વિષયના વર્ગીક મેળવવાનું સરળ બનાવવામાં આવ્યું છે.

7.4.5 સામાન્ય વિશિષ્ટતાઓ

ડ્યૂઈ ગ્રંથાલયોમાં વિષય પ્રમાણે ગ્રંથોની ગોઠવણી સૂચવનાર પ્રથમ તો હતા જ સાથતે જ વિષયોની મૌલિક ગોઠવણીની રૂપરેખા બતાવનાર પણ ડ્યૂઈ પ્રથમ ગ્રંથાલયશાસ્ત્રી હતા.

1. સાપેક્ષ વિભાવના (The Concept of Relative Location)

ડ્યૂઈએ ગ્રંથોને ચોક્કસ/યોગ્ય સ્થાન કરી આપ્યું. અગાઉ ગ્રંથોને છાજલીઓ પરના તેના સ્થાન પરથી ઓળખવામાં આવતા હતા. ગ્રંથાલયમાં દરેક વિષયમાં ગ્રંથો માટે વિષયાનુસાર પરિગ્રહણાંક પરથી છાજલીઓ નક્કી કરવામાં આવતી. અર્થાત્, ગ્રંથ માત્રને એક નિશ્ચિત સ્થાન મળતું, જ તેનું કાયમી સ્થાન રહેતું.

નવાં ઉમેરાતાં ગ્રંથો માટે છાજલીઓ પર અને તેની નિશ્ચિત જગાએ જરૂરી ફેરફાર કરવા પડતા હોવાથી આ વ્યવસ્થા સંતોષકારક ન હતી. ડ્યૂઈએ આ સમસ્યાનો ઉકેલ તેના સાપેક્ષ સ્થાનના સિદ્ધાંત દ્વારા શોધવો, ડ્યૂઈએ વિષયોને સંજ્ઞા આપી, ગ્રંથોને સંજ્ઞાના ક્રમમાં ગોઠવ્યા.

2. દશાંશ સંજ્ઞા (Decimal Notation)

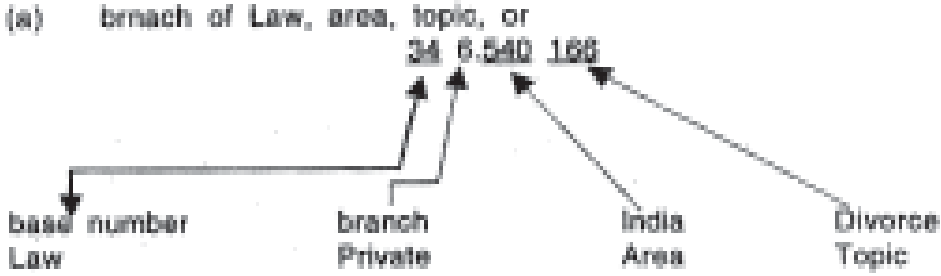
દશાંશ સંજ્ઞાનો ઉપયોગ DDCમાં વર્ગને તેના દસ દસ વિભાગોમાં, અને દરેક વિભાગને પુનઃ દસ દસ પેટાવિભાગમાં મૂકવા માટે થાય છે. જેણે DDCની ક્ષમતા અત્યંત વધારી દીધી. પરિણામે નાનામાં નાના

7.4.6 વૈકલ્પિક / કામચલાઉ વ્યવસ્થા (Optional Provisions)

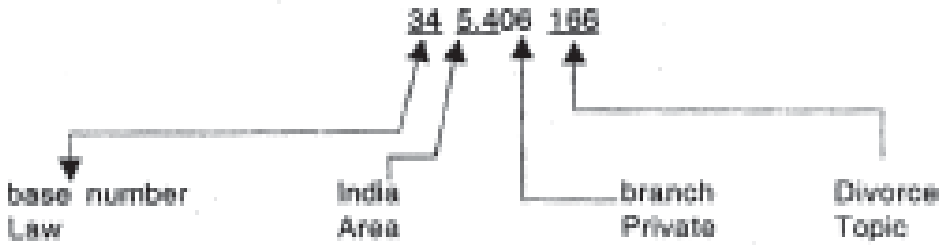
ગ્રંથાલય વર્ગીકરણ એક પૂર્વ સંકલિત પદ્ધતિ છે કે જેમાં નિશ્ચિત ઉદાહરણ ક્રમ વિવિધ સંખ્યાઓમાં જુદા જુદા મુખકોમાં હોય છે. જો કે, ક્રમ નિશ્ચિત હોય છે. સંજોગો અને વાચકોનો રસ જોતા એવું બને કે ઉદ્ધરણ ચોક્કસ વાચકો અને ગ્રંથાલયોમાં અસંતોષકારક બને. ચોક્કસ મથાળા બે કે તેથી વધારે જગ્યાએ આપેલા છે. જ્યારે તેમાંનું એક સંપાદક દ્વારા પસંદ કરાયેલું હોય છે અને બીજું, ગ્રંથાલયોની જરૂરિયાત પ્રમાણે આપવામાં આવેલું હોય છે. પસંદ કરાયેલ બંને વર્ગ માટે એક સૂચના હોય છે. કેટલાક જીવનચરિત (બાયોગ્રાફી)ના અને વિષય વાડ્મય સૂચિ (સબ્જેક્ટ બિબ્લીયોગ્રાફી)ના ઉદાહરણો કે જેમાં તેના વર્ગીકરણ માટે વિકલ્પ હોય છે કે તેને વિશિષ્ટ વિષયમાં અથવા સામાન્ય વર્ગમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય. આમ, Bibliography of physics ને 016 સર્વસામાન્ય વાડ્મયસૂચિમાં અથવા 530માં Physicsમાં મૂકી શકાય. (વર્ગીકૃત કરી શકાય) Biography અને Bibliography ઉપરાંત ડીડીસીમાં બીજા ઉદાહરણો છેકે જેમાં મુખકોના માળખાનો સ્વીકારનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. ઉદાહરણ તરીકે, 340 Law કે જેમાં, ત્રણ પાયાના ઘટકો (મુખકો) અંકોથી જુદા છે. 34માં (1) કાયદાની શાખા, (2) કાયદાની શાખાઓના મથાળા

વિષયાંગો (3) ભૌગોલિક વિસ્તાર. ડીડીસી ત્રણેય રીત માટે ગોઠવણી આ પ્રમાણે પૂરી પાડે છે :

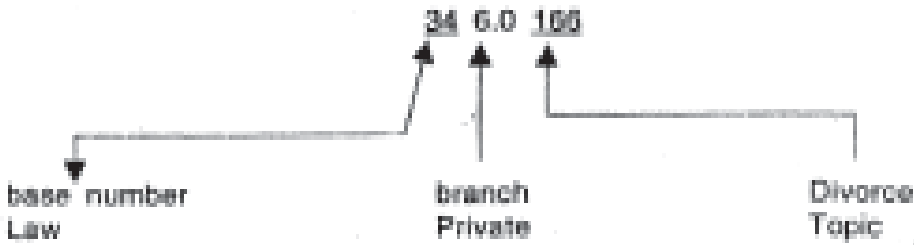
(a) brnach of Law, area, topic, or

(b) area, branch of Law, topic :

(c) branch of Law, topic, area..

7.4.7 ગર્ભિત સિદ્ધાંત (UNDERLYING PRINOPLES)

DDCની પ્રથમ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં આ પદ્ધતિના સિદ્ધાંતોનો ખાસ કરીને વિષયોના ક્રમના સંદર્ભમાં કોઈ ઉલ્લેખ નથી. પરંતુ ડ્યૂઈએ નટાલે બેટજેરી (Natale Battezzati, જેકોબ સ્વાર્ટઝ (Jakab Schwartz) તથા ડબલ્યુ ટી હેરિસ (W.T. Harris) નો આભાર માન્યો છે. વાસ્તવમાં, DDCનો તાત્વિક આધાર ડબલ્યુ ટી. હેરિસની પદ્ધતિ પર છે.

તાત્વિક આધાર (Philosophical Basis)

ગ્રંથાલય વર્ગીકરણના ક્ષેત્રમાં તત્ત્વજ્ઞાનીઓનું મોટું યોગદાન રહ્યું છે. ગ્રંથાલય વર્ગીકરણનું મૂળ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જોવા મળે છે. ગ્રંથાલય વર્ગીકરણનું મૂળ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જોવા મળે છે. આ DDC માટે સાચું છે.

DDCના મુખ્ય વર્ગો હેરિસ દ્વારા 1870માં પ્રતિપાદિત જ્ઞાનવર્ગીકરણ પર આધારિત છે. જે ફ્રાન્સિ બેકનના ચાર્ટ ઓફ લર્નિંગ (Chart of Learning)ના વિરુદ્ધ ક્રમમાં છે.

વિદ્યાશાખા પ્રમાણે વર્ગીકરણ (Classification by Discipline)

ગ્રંથાલય વર્ગીકરણના એક સરખા વિષયોને એક જ સમૂહમાં રાખવામાં આવે છે. આ વર્ગીકરણ માટેની એક સરળ રીત છે. મોટાભાગની વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓ આ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે. DDCની મુખ્ય વિશેષતાઓ એ છે કે તેમાં ફક્ત વિષયોને બદલે તેના મુખ્ય વર્ગો તેમજ પેટાવર્ગોનું વિભાજન શૈક્ષણિક વિદ્યાઓ પર વધારે આધાર રાખે છે. પરિણામે એક વિષયને એકથી વધુ જગાએ વર્ગીકૃત કરી શકાય છે. ઉદાહરણ તરીકે જો કોઈ પુસ્તકનો વિષય તાંબુ (Copper) છે. તો તેને રસાયણશાખા (Chemistry), ધાતુવિદ્યા (Metallurgy) ખાણવિદ્યા (Mineratology), રાસાયણિક (Chemical) ટેકનોલોજી (Technology) વગેરે વિષયોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે. જો કે તે લેખકના અભિગમ પર આધાર રાખે છે. જે અભિગમ વિદ્યાનુસાર વર્ગીકરણ તરીકે ઓળખાય છે. તે એક સ્થાનીય વર્ગીકરણથી જુદું છે. DDC એક અભિગમાત્મક વર્ગીકરણ છે કે જે વિષયને તેના પૂર્વાપર સંબંધ અનુસાર વહેંચે છે. અર્થાત્ Copperનું રસાયણશાસ્ત્રનું પુસ્તક રસાયણશાસ્ત્રમાં અને ધાતુનું પુસ્તક ધાતુવિજ્ઞાનમાં મુકવામાં આવશે. DDCનો આ અભિગમ સંભવિત શક્ય હતો કારણ કે ગ્રંથાલયમાં વાચકો દ્વારા મોટાભાગના પુસ્તકોના વિષયો વિદ્યાના આધારે માંગવામાં આવતા હતા. જો કે જેમ્સ ડફ બ્રાઉનનું વિષય વર્ગીકરણ આનાથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે. તે વિષયોને એક જ સ્થાન પર મૂકે છે.

DDCમાં જ્ઞાનવિશ્વ નવ (9) મૂળભૂત વર્ગોમાં વહેંચવામાં આવ્યા છે. ડ્યૂઈના સમયમાં આ જ શૈક્ષણિક વિદ્યાઓ હતી.

વ્યવહારિકતા (Practicality)

ડ્યૂઈના મતે દરેક જગાએ તાત્વિક સિદ્ધાંત અને ચોકસાઈ એ વ્યવહારુ ઉપયોગિતા માટે ઈચ્છનીય છે. વાસ્તવમાં DDC એ વ્યવહારુ વિચારસરણી અને વચનબદ્ધતાનો વારસો છે. ડ્યૂઈ અને તે પછીના DDCના સંપાદકો તેની વિચારસરણી અને વચનબદ્ધતાને મળતી અને પ્રશ્નોને હલ કરતી બનાવવાને વચનબદ્ધ રહેલી જણાય છે. આ ગુણને લીધે DDC તેની નક્કરતા પ્રદાન કરે છે.

7.4.8 સુધારણાની પ્રક્રિયા (REVISION PROCESS)

DDCના ટકાઉપણું જાળવી રાખવા સતત પુનરાવર્તન કાર્યક્રમ તેને અદ્યતન રાખે છે. જે છે :

વિસ્તરણ (Expansion)

ઘટાડો (Reduction)

પુનઃસ્થાન (Relocation)

વિસ્તરણ (Expansion)

જ્ઞાનવિશ્વની ક્ષિતિજો વિસ્તરતા વાચનસામગ્રી વિશિષ્ટ થઈ ગઈ છે. નવીન આકાર પામતા નવીન વિષયોને નવીન વર્ગીક આપવા માટે વધુમાં વધુ સૂક્ષ્મ વિભાજન તેમજ પેટાવિભાજન કરવું આવશ્યક છે. વિસ્તરણ DDC સતત વિસ્તરણ પ્રક્રિયાને અનુસરે છે.

ઘટાડો (Reduction)

ખૂબ ઓછા કે જવલ્લે જ ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા વર્ગીક દૂરકરી, તેને વધારે સામાન્ય વિષયોમાં વર્ગીકૃત કરવાની નીતિ અપનાવવામાં આવે છે.

પુનઃસ્થાન (Relocation)

દરેક નવી આવૃત્તિમાં જે તે વિષયોને જગા મળી રહે છે.

ફિનિક્સ અનુસૂચિ (Phoenix Schedules) DDCને અદ્યતન રાખવા માટે કકડે કકડે (Piecemeal)ની અભિગમની નીતિ અપનાવવામાં આવે છે. અર્થાત્ જે વર્ગીક કે અનુસૂચિ જૂની થઈ ગઈ છે કે અગાઉ જે તે વિષયને

ફિનિક્સ અનુસૂચિ (Phoenix Schedules)

DDCને અદ્યતન રાખવા Piecemeal અભિગમની નીતિ અપનાવવામાં આવે છે. અર્થાત્ ટૂકડે ટૂકડે સુધારણા કરવામાં આવે છે. ફિનિક્સ એવું પક્ષી છે જે મૃત્યુ પામી પુનઃ જીવંત બને છે. બસ, આ પ્રમાણે જ કેટલાંક વર્ગીક નવી આવૃત્તિમાં ખાલી રાખી ત્યારબાદની આવૃત્તિમાં પુનઃજીવંત બનાવવામાં આવે છે. 16મી આવૃત્તિમાં કેટલીક અનુસૂચિઓને પૂરેપૂરી નષ્ટ કરીને તેની જગાએ નવી અનુસૂચિ મૂકવામાં આવી છે. જેમ કે :

546 Inorganic Chemistry અને 547 Organic Chemistry 16મી આવૃત્તિ પ્રમાણે

130 Pseudopsychology, Parapsychology (Occutism) અને 150 psychology 17મી આવૃત્તિ પ્રમાણે

340 અને 510 Mathematics 18 મી આવૃત્તિ પ્રમાણે

301-307 Sociology, 324 Political Process અને

41-42 એરિયા નોટેશન ગ્રેટબ્રિટન માટે

વ્યવસ્થાકીય રચના (Organisational Set-up) DDCની અધિકૃત જાળવણીની જવાબદારી ફોરેસ્ટ પ્રેસની છે. સાથે જ મેલ્વિલ ડ્યૂઈએ ઊભી કરેલી સંસ્થા 'લેક પ્લેસીડ એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન' તેનું સહભાગીદાર બન્યું. લાયબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસે તેનું સંપાદન કાર્ય કરાર હેઠળ કરવામાં આવે છે.

સુધારણાની પ્રક્રિયા (Procedure of Revision) DDCની દરેક નવી આવૃત્તિ તેની અગાઉની આવૃત્તિ પર આધારિત હોય છે. અગાઉની આવૃત્તિના ઉપભોક્તાની

જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને તેના સંપાદક DDC એડિટોરિયલ પોલીસી કમિટીની સાથે પરામર્શન કરીને નક્કી કરે છે કે કંઈ અનુસૂચિનાં કયા સ્તર સુધી સુધારવાની જરૂર છે. મુખ્ય સુધારા માટે વિશેષજ્ઞોની સલાહ લેવાય છે.

સમીક્ષા

DDCનો પ્રયોગ વિશ્વના મોટાભાગના ગ્રંથાલયોમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિનો અનુવાદ લગભગ તમામ ભાષાઓમાં થયો છે. ભારતીય ભાષાઓમાં સર્વપ્રથમ ગુજરાતી અનુવાદમાં શ્રી ઇગન ભૈયા દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે.

7.5 તુલનાત્મક અભ્યાસ (Comparative Study)

7.5.1 મુખ્ય લક્ષણો

1. DDC સરળ, સ્પષ્ટ, ઉપયોગી અને વ્યવસ્થિત સ્વરૂપે પ્રકાશિત પ્રથમ વૈજ્ઞાનિક વર્ગીકરણ પદ્ધતિ છે.
2. તેમાં સરળ, શુદ્ધ અને વ્યવહારિક સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
3. દશાંશ યુક્તિના પ્રયોગ સાથે આધારિત વર્ગોમાં અનંત સ્વાગતશીલતા મેળવી શકાય છે.
4. જ્ઞાનવિશ્વમાં સતત આકાર પામતાં વિષયો, હયાત વિષયોની શાખા-પ્રશાખાઓને યથાયોગ્ય સ્થાન આપવા તેમાં સતત સંશોધન અને પુનરાવર્તન થતું રહે છે.
5. પુનઃસ્થાનકીયકરણ નીતિ પ્રારંભના વર્ષોથી સ્વીકારવામાં આવી છે. જે 15મી આવૃત્તિથી અત્યધિક પ્રમાણમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલ છે.
6. કરવામાં આવતું પુનઃસ્થાનકીયકરણ વૈજ્ઞાનિક ઢબે કરવામાં આવે છે. જેથી પુનઃવર્ગીકરણ અને પુનઃગોઠવણીમાં ઝાઝી મુશ્કેલીઓ અનુભવાતી નથી.
7. દર 4.5 વર્ષે નવીન સંશોધિત આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે.
8. DDCનો પ્રયોગ દુનિયાના લગભગ બધા જ દેશોમાં કરવામાં આવે છે.
9. વિશ્વની અનેક ભાષાઓમાં તેનો અનુવાદ કરવામાં આવ્યો છે.
10. ભારતના મોટાભાગના ગ્રંથાલયોમાં તે ઉપયોગમાં લેવાય છે.
11. ગ્રંથાલય અને માહિતીવિજ્ઞાનના ઉચ્ચસ્તરીય અભ્યાસ ક્રમમાં તે સ્થાન પામી છે.
12. DDC અનુસાર સૂક્ષ્મની સાથે સ્થૂળ વર્ગીકરણ પણ શક્ય છે.

મર્યાદાઓ (દોષ)

1. શુદ્ધ સંજ્ઞા તરીકે ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલ હિન્દી અરબી અંકો 0.9 તેની મર્યાદા છે. પરિણામે સમકક્ષ વર્ગોમાં 10 થી વધુ વર્ગો સમાવી શકાતા નથી.
2. અમેરિકા અને યુરોપની ભાષાઓ, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, લોકો તરફનો પક્ષપાત ધરાવે છે.
3. વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ કેટલેક અંશે તે અપૂર્ણ છે.

7.5.2 DDC 20 (1989)

20મી આવૃત્તિ 1989માં પ્રકાશિત થઈ, જેમાં ઘણા બધા ફેરફારો થયા જે નવીન પ્રવાહ સ્થાપિત કરનારા સાબિત થયા. તે નવા સંપાદક ડૉ. જહોન પી.કોમ. શેખી (1937-1991) તેથી તેજસ્વી/બુદ્ધિશાળી વિદ્યાપુરુષ, જેઓ ડીડીસી સાથે વિવિધ કક્ષાએ લાંબા વખતથી સંકળાયેલા રહ્યા છે. જુલાઈ 1988થી લઈને ફોરેસ્ટ પ્રેસની માલિકી ઓસીએલસીને (ડબલીન ઓહાયો) તબદીલ કરી, જેણે ડીડીસીને માટે બજાર વેચાણ, સંશોધન અને ખ્યાતિને નવા યુગનો આરંભ કર્યો. આ પદ્ધતિ 4 ખંડોમાં પ્રકાશિત કરી, ડીડીસી 19માં 3 ખંડોના 3361 પૃષ્ઠોમાં હતી, તેને બદલે આ નવી આવૃત્તિના 4 ખંડોના 3373 પૃષ્ઠો હતાં.

સંપાદકીય આધાર પદ્ધતિ (Editorial Support System)

લાઈબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસના ડેસિમલ ક્લાસિફિકેશન ડિવિઝન વડા ઈન્ફોરોનિક્સ - ઈન્ડલ ખાનગી કંપનીએ 1984માં સ્થાપી. સૌ પ્રથમવાર 20મી આવૃત્તિ ઓનલાઈન એડિટોરિયલ સપોર્ટ સિસ્ટમ (ESS) રૂપે સ્થાપના કરી. તે સંપૂર્ણપણે ડીડીસી પદ્ધતિના વિષયવસ્તુનો ડેટાબેઝ છે અને ભવિષ્યની આવૃત્તિઓ એના ઉપરથી તૈયાર કરવાને ઉપયોગમાં લેવાય અને વિવિધ સ્વરૂપે ઉત્પાદિત થાય. જેને લઈને શારીરિક/લખાપટ્ટીનું ઓફિસ કાર્યમાંથી મુક્ત કરીને અગાઉ બે વર્ષનો સમયગાળો હતો તેને છ મહિના સુધીમાં ઘટાડી નાંખ્યો.

અનુસૂચિઓમાં નવા ફેરફારો (New Changes in the Schedules)

ડૉ. કોમરોમી નવા સંપાદક તરીકે 1980માં નિમાયા પછી તેમણે ઘણાં નવાં ફેરફારો કર્યા. વિશેષતઃ 20મી આવૃત્તિને સરળ, તાજગીભર્યા દેખાવવાળી અને અદ્યતન બનવી. તેમાં અગાઉની બે આવૃત્તિઓ કરતાં ઘણાં બધાં નવાં ફેરફારો ધરાવે છે, જે કે કોમરોમીની માન્યતા છે કે જ્ઞાનની વૃદ્ધિ સાથે કદમ મિલાવાવ જોરદાર ફેરફારો કરવા જોઈએ, તેમણે સ્થિરતા અને પરિવર્તન વચ્ચે રાજદ્વારી કુનેહબાજીને વળગી રહ્યા. મુખ્ય વિકાસની રીતે જોઈએ તો 780 સંગીત (Music) સંપૂર્ણ નવી અનુસૂચિ સામેલ કરી દીધી. બહારના તજજ્ઞો, વિદ્વાનો છેલ્લાં કેટલાંક દાયકાથી તેનું પુનરાવર્તન કરી રહ્યા હતા. અનુસૂચિ માત્ર આધુનિક જ નથી પણ પારદર્શક મુખક માળખા લખી વધુ મુખકીય છે. આ વૃત્તિ 005-006 ડેટાપ્રોસેસીંગ અને કમ્પ્યુટર વિજ્ઞાન સામેલ કરીને, જે અગાઉ પ્રકાશિત થયેલ DDC 19 અને DDC-20 વચ્ચે જુદી પડે છે. ખ્રિસ્તીધર્મ, ટેલિવિઝન, પ્રૌઢશિક્ષણ, વિજ્ઞાણકીય, નાગરિક અધિકારો, અંગકસરત અને

નાગરિક ઇતિહાસી જેવા વિષયોમાં નજીવા ફેરફારો કર્યા છે.

તાલિકાઓમાં પરિવર્તન (Changes in Tables)

નવી ભૌગોલિક તાલિકા જુદા જુદા અને દેશો તેના એકમોમાં વહીવટી અને રાજકીય ગોઠવણીના ફેરફારોમાંથી પ્રતિબિંબિત થયું છે. તાલિકા 3ની વધુ શુદ્ધ, હળવી અને ત્રણ પેટા તાલિકામાં અલગ કરી છે : T3A, T3B અને T3C તાલિકા 3Cનો ઉપયોગ તાલિકા TB ની સૂચના એ અથવા B08-B09 અનુસૂચિઓની સૂચના પ્રમાણે ઉપયોગ થાય. તેનો સીધો અને સરળીકરણ બનાવેલ છે.

વીજાણુ આવૃત્તિ (Electronic Version)

DDC-20ની સૌથી મોટી સિદ્ધિ એ 1993માં CD-ROM ઉપર 'ઇલેક્ટ્રોનિક ડ્યૂઈ' ગ્રંથનામે વીજાણુકીય આવૃત્તિરૂપે બહાર પાડવામાં આવી તે છે. જેમાં ડીડીસી-10 અનુસૂચિઓ, તાલિકા, સૂચિ અને પુસ્તિકા, તે સાથે સુધારાઓ અને 1989થી તેના DDC-20મી આવૃત્તિના પ્રકાશન સુધીની અદ્યતન બનાવેલ છે. તેની ડિસ્ક માઈક્રો કમ્પ્યુટર સાથે જ ઉપયોગમાં લેવાય છે. ઇલેક્ટ્રોનિક ડ્યૂઈમાં શબ્દ અથવા, વાક્યાંશ, અંકો, ઇન્ડેક્સ ટર્મ્સ (નિર્દેશી પદ) અને બુલિયન પ્રચાલકોથી શોધી શકીએ છીએ. મથાળાઓ ખોલી અને વંશાનુબદ્ધ કરી શકીએ, તેને પ્રદર્શિત કરી શકત વારંવાર વપરાતા એલસી વિષય મથાળાઓને ડ્યૂઈના અંકે સાથે એકત્રિત કરીને વાડ્મયસૂચિગત વિગતો સાથે સરળ કરી દર્શાવે છે. તેથી ઉપભોક્તાઓ વાચનસામગ્રીનું ઝડપી અને કાર્યક્ષમ રીતે વર્ગીકરણ કરી શકે છે.

સરળીકરણ ચળવળ (Simplification Movement)

કોમરોમી તેમના સરળીકરણ કરવાના લાભદાયી પ્રયત્નોને લઈને યાદ રહેશે અને ડીડીસીનો ઉપયોગને સરળ બનાવી છે. ડીડીસીના પાઠનું સ્વરૂપ અને રજૂઆતમાં સુધારણા કરીને સુંદર અને કાર્યશીલ બનાવ્યું.

નામરૂપ :

- ત્રણ મુખ્ય સારાંશો પુનઃ સ્થાન આપીને બીજા ખંડ મૂકેલ છે.
- અનુસૂચિઓ અને તાલિકાઓમાં વધુ એવા બહુસ્તરીય સારાંશ દાખલ કર્યા, વિશેષતઃ 370 શિક્ષણ (Educations), 620 ઈજનેરી (એન્જિનિયરીંગ), 630 કૃષિ વિજ્ઞાન (Agriculture)

અને ભૌગોલિક વિસ્તારો યુરોપ અને અમેરિકા પણ બહુવિધ સ્તરની અનુસૂચિઓ આપી છે. ભૌગોલિક વિસ્તારો યુરોપ અને અમેરિકા પણ બહુવિધ સ્તરની અનુસૂચિઓ આપી છે. બહુવિધ સ્તરના સારાંશ એ વર્ગની રૂપરેખા છે અને કેટલાંક નિમ્ન સ્તરે દા.ત. રૂપરેખા રૂપે 631.11.

બહુવિધ સ્તરવાળી સારાંશ સંપૂર્ણ વર્ગ-2 એક જ નજરે દેખી શકીએ એની મંજૂરી આપે છે. એટલે કે તે વર્ગ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ પૂરી પાડે છે, જે અનુસૂચિઓના ખાતાઓની વધુ બારીકાઈથી અને ફેંદાફેંદી કર્યા વિના અંક શોધી શકીએ છીએ. એથી વર્ગાકારનો સમય બચે છે. તે અનુસૂચિઓ ભૌતિક રીતે ટૂટવા-ફાટવાથી બચાવે છે.

- દરેક નોંધ હેઠળ વિગતપૂર્ણ વ્યાખ્યાંકન અને સૂચનાની નોંધો પૂરી પાડેલ છે.
- મધ્યસ્થ મથાળાઓ > પ્રતિકથી અંકોના સ્થંભમાં સૂચવાય છે.
- વૈકલ્પિક કૌસમાં આપ્યા છે. દા.ત (828, 9935)
- ડીડીસીના ઉપયોગની પુસ્તિકા (ફોરેસ્ટ પ્રેમ, 1982) એ ચોથા ખંડમાં પૃષ્ઠ 731-961 માં ઉમેરી દીધેલ છે. તેની અનુસૂચિઓ પાસે વારંવાર માહિતી મેળવા જવું, જેની વધુ સ્પષ્ટતા અને લંબાણ માટે પુસ્તિકા પાસે જવું પડે છે - એ કાર્ય સરળ બનાવ્યું છે.
- અન્ય અર્થસભર નવીનતા, 'સંપાદકની પ્રસ્તાવના'ને સરળ બનાવી હતી અને સાદી અને ટૂંકી બજાવી એવું દર્શાવ્યું હતું : 'પ્રસ્તાવના એ મુખ્યત્વે નવાં શીખાઉ અથવા આરંભ કરનારા વર્ગીકરણ કરનારાઓ માટે જ લખાઈ, તેમ છતાં અનુભવી વર્ગીકરણ કરનારાઓ તેની વિષયવસ્તુથી અવલોકન કરવાનો લાભ મળશે. (ઈન્ટ્રોડક્શન Sec 11.1)

સાપેક્ષસૂચિ (Relative Index)

સૂચિમાં અન્ય સીમાચિહ્નરૂપ પરિવર્તન તેની સરળતા અને સુઘડતામાં જોવા મળે છે. DDC-19મી આવૃત્તિની સૂચિને 1216 પાનામાંથી 730 પૃષ્ઠોમાં તબક્કાવાર ઘટાડેલ છે. તેની કાર્યક્ષમતાને હાનિ પહોંચાડ્યા વિના આ સહાયક બની રહે છે. બધા જ “જુઓ” (See) સંદર્ભો પુનઃસ્થાને મૂકીલને સીધી નોંધો અને સંયોજનાત્મક અંકો વડે કેટલાંક અપવાદરૂપ બાકાત કર્યા છે. અનુસૂચિઓના પદો અને તાલિકાઓ માત્ર સુચિકૃત/નિર્દેશિકામાં લીધેલ છે. ડીડીસી-20ની સિદ્ધિનું મહત્ત્વ બે રીતનું રહ્યું છે. એક ઉપભોક્તાઓની સાનુકૂળતા અને કાર્યક્ષમતા જાળવી રાખવી. તે સ્પષ્ટ રીતે ઉપયોગમાં લેવાતી અને પ્રવાહ સ્થાપિત આવૃત્તિ હતી.

7.5.3 ધી ડીડીસી - 21 (1996)

21મી આવૃત્તિ, જુલાઈ 1996 માં સૌપ્રમવાર પરંપરાગત મુદ્રિત સ્વરૂપે (4 ખંડોમાં) અને સીડી-રોમ સ્વરૂપે પ્રકાશિત થઈ હતી. પછી તે ડ્યૂઈ ફોર વિન્ડોઝ (ડીએફડબલ્યુ) તરીકે જાણીતી થઈ. ડીડીસીની 20મી આવૃત્તિ પ્રાપ્તિ સીડી-રોમ સુવિધાજનક અને નવી આવૃત્તિના પ્રકાશન (DEW)ને ઝડપી ગતિ પૂરી પાડી.

ત્યારપછી આઈટી અને ડીડીસી વચ્ચેનો સંબંધ મુશ્કેલીઓ વટાવીને પુષ્ક અને ફળદાયી યુગમાં પ્રવેશ કર્યો. ડીડીસી-21ની માટેનું સંપાદકીય કાર્ય પહેલાંની આવૃત્તિની જેમ ESS ઉપર કર્યું, હવે તે UNIX આધારિત પદ્ધતિ બની. બીજી નવીનતા ડીસીઈપીસીના સભાસદો હવે વિજ્ઞાણકીય સભા ભરી શકે છે. તેઓ ડ્યૂઈની સેવા લેનારાઓની યાદી ઈન્ટરનેટ ઉપર જોઈ શકે છે. DC& એ એ મુદ્રિત સ્વરૂપ પ્રકાશિત કરવાનું રદ કર્યું અને તેની ઈન્ટરનેટ ઉપર <http://www.oclc.org> પ્રાપ્ય છે. ડ્યૂઈ હોમ પેજ એ OCLC ફોટેસ્ટ પ્રેસ કેટલોગનો સમાવેશ થયેલો છે. ‘ડ્યૂઈ ન્યૂઝ’ અને ‘હોટ’ એવા વર્ગીકરણના વિષયાંગો અને ઓનલાઈન સૂચિતને ઉપયોગ કરનારાઓની સરનામાંની યાદી દ્વારા ડ્યૂઈની માહિતી ઈન્ટરનેટ ઉપર મળે છે.

ડીડીસી 21ના ચાર ખંડોનું સંપાદન તેના નવા સંપાદક કુ. જોન એસ. મિચેલ, જેઓ 1993માં મુખ્ય સંપાદક પદે નિમાયા. કુ. મિચેલ જેવો ડ્યૂઈના નવમા સંપાદક, જેઓ 1985થી ડ્યૂઈ સંસ્થા સાથે સંકળાયેલ રહ્યા છે. તેઓ માહિતી પ્રૌદ્યોગિકીના તજજ્ઞ છે.

ડીડીસી-21નું માળખું (Structure of the DDC-21)

ડીડીસી-21ની નીચે પ્રમાણેની વાડમય સૂચિગત વિગતો :

ડ્યૂઈ, મેલ્વિલ, ડ્યૂઈ ડેસિમાલ ક્લાસિફિકેશન એન્ડ રિલેટિવ ઈન્ડેસ/ડીવાઈઝઝ બાય મેલ્વિલ ડ્યૂઈ. એડીસન 21/એડિટેડ બાય જોન એસ. મિચેલ, જુલિયાને બિલ, વિન્ટોન ઈ. મેથ્યુઝ, જુનિ. એન્ડ, ગ્રેંગોરી આક ન્યૂ. અલ્બાની, એન. વાક : ફોરેસ્ટ પ્રેસ, એ ડિવિઝન ઓફ ઓલીએલસી ઓનલાઈન કમ્પ્યુટર લાઈબ્રેરી સેન્ટર ઈન્ક., 1996

4 ખંડો ISBN - 0-910608-50-4

ચાર ખંડોનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે :

ખંડ - 1 પ્રારંભિક સામગ્રી, સંપાદકીય પ્રસ્તાવના, પરિભાષા, તાલિકોઅ 1-7- અને નવી આવૃત્તિઓ કરેલા ફેરફારો વિષેની

માહિતી.

ખંડ - 2 અનુસૂચિઓ 000-599

ખંડ - 3 અનુસૂચિઓ 600-999

ખંડ - 4 સાપેક્ષ સૂચિ, હસ્તપોથી પુસ્તિકા

આ ચારેય ખંડો 4126 પૃષ્ઠોમાં પથરાયેલ જેન નવ વિભાગોથી અંકિત કરેલ છે.

ઉપભોક્તાઓની અનુકૂળતા (User's Conventions)

ડીડીસી-21ને બધી રીતે અગાઉની આવૃત્તિઓની જેમ જ ઉપભોક્તાઓની સાનુકૂળતા અને આધુનિકીકરણ ઉપર ભાર મૂકેલ છે. નોંધ સ્પષ્ટ રીતે સમજૂતી નોંધ સાથે દર્શાવી છે. સંપાદકીય પ્રસ્તાવના સુધારેલ મથાળાઓ સાથે સ્પષ્ટ અને ટૂંકા છે. અનુસૂચિઓમાંની નોંધ પણ ઘણી ટૂંકી સમજૂતી સાથે નોંધ રૂપે છે. કેટલીકનવા પ્રકારની નોંધો અને સૈદ્ધાંતિક વિભાવનાઓ પણ દાખલ કરેલી છે.

અનુસૂચિઓમાં ફેરફારો (Changes in the Schedules)

ડીડીસી-21માં અસંખ્ય ફેરફારો અને વધારાના સ્વરૂપને પહોંચવા, વિસ્તરણો, પુનઃ સ્થાનો, અટકાવવા અને મથાળામાં પરિવર્તન કરવા અને નવી નોંધ ઉમેરેલી છે. નીચે દર્શાવેલ નવીન સૂચિઓ માટે છે :

296 યહૂદી અને ઈસ્લામ (ધર્મ)

350, 354 જાહેર વહીવટ

368 વીમો

370 શિક્ષણ

560-590 જૈવિક વિજ્ઞાન

કેટલાંક પસંદગીયુક્ત પુનરાવર્તનો 004-006 ડેટા પ્રોસેસિંગમાં, 342-349 કાયદાની શાખાઓ, 355 લશ્કરી વિદ્યા, 362-363 સામાજિક સમસ્યાઓ, 420-490 વિશિષ્ટ ભાષાઓ, 94-990 આધુનિક વિશ્વનો સામાન્ય ઇતિહાસ 790 રંગભૂમિ-મહત્ત્વના ફેરફારો 370 શિક્ષણમાં, 376 સ્ત્રી-શિક્ષણ અને 377માં ધર્મોની વિચારસણીઓને 371 શિક્ષણના પેટાવિભાજન બનાવ્યા છે, દૂરવર્તી શિક્ષણને વિસ્તાર્યું છે. ખ્રિસ્તી ધર્મને 200માંથી 220/289માં ખસેડીને ખ્રિસ્તીધર્મ પ્રત્યેને પૂર્વગ્રહ દૂર કરવાનો પ્રશંસનીય પ્રયત્ન કરેલ છે. તે જ રીતે યુએસ પ્રત્યેનો પૂર્વગ્રહને ઓછો કરવાનો લઈને 350-354 જાહેર વહીવટમાં શબ્દો અને માળખામાં બદલેલ છે. આ રીતે પશ્ચિમી અને ખ્રિસ્તી ધર્મને લગતો પૂર્વગ્રહ-દૂર કરવાનું પ્રથમ પગલું લઈને અને તેને વધુ આંતરરાષ્ટ્રીય તરફ આપેલ છે.

તાલિકામાં ફેરફારો (Changes in Tables)

તાલિકાઓમાં કરેલ પસંદગી યુક્ત ફેરફારો કંઈ ઓછાં નથી. માનક પેટાવિભાગોને નિયમિત કરવાને થોડું કામ હાથ ઉપર લીધું. દાખલારૂપે, 370 શિક્ષણમાં માનક પેટાવિભાગોને અનિયમિતને નિયમસર કરવાને તાલિક 1-07 ઉપયોગ કરવાનો ફેરફાર કર્યો. આથી 370.7 નો ઉપયોગ માનક પેટાવિભાગ અંક હેઠળ નિયમબદ્ધ કરી અને અનુસૂચિઓમાં અન્ય સ્થાનો અને સંબંધિત ગોઠવણી T1-071 માં કરી. આથી એકસૂત્રતા લાવી અને સંજ્ઞાને સ્મૃતિસહાયક બનાવી છે. તેમ છતાં હજુ ઘણું કરવાનું બાકી રહે છે. દા.ત નીચે દર્શાવેલ બિનસાતત્યતા ધ્યાનમાં લો.

340 કાયદાના સિદ્ધાંતો (Theory of Laws)

342-02-09 કાયદા માટેના અન્ય માનક પેટાવિભાજનો
(Other Standard Subdivision)

ભૌગોલિક વિસ્તારની તાલિકામાં મહત્ત્વના ફેરફારો કરેલ છે, વિશેષતઃ 47 રશિયા, 499 બલ્ગેરિયા, નવા રાષ્ટ્રો અને રાજકીય ભૌગોલિક વિસ્તારોમાં કરેલાં પરિવર્તનોનો સમાવેશ કર્યો છે. અન્ય તાલિકાઓમાં ગૌણ ફેરફારો કરેલ છે.

પારદર્શક મુખક માળખું (Transparent Facet Structure)

સંપૂર્ણપણે પુનરાવર્તન કરેલ અનુસૂચિમાં (નવી આવૃત્તિ ફોતિલા અનુસૂચિ જે. ડીડીસી-16/19મી આવૃત્તિએ સ્વીકારેલ તેને નકારે) નવા વિષયોને સામેલ કરે એટલું નહિ પણ વર્ગક્રમ સ્પષ્ટ કરવાની તક આપે અને મુખક માળખાનું પ્રતિબિંબ વ્યવસાયમાં આધુનિક વિચારણા તક પૂરી પાડેલ છે એનો અર્થ એ કે ડીડીસી વધુને વધુ મુખકીય. સારા માટે કે ખરાબ માટે ડીડીસી-21 સ્થાનિક ભાર મૂકવા માટે મુખક સૂત્રમાંની વિકલ્પને સમૃદ્ધ કરે છે. ઉદાહરણ રૂપે 360-590 જૈવિક વિજ્ઞાનોમાં મુખ્ય વિષયાસૂત્રના પેટાવિભાગો એક સરખા જ રહે છે. મુખકોનો ક્રમ વસ્તુ-પ્રક્રિયાથી પ્રક્રિયા-વસ્તુ એ બદલાતો રહે છે. 514.19 બાયોકેમિસ્ટ્રી (જૈવિક રસાયણને) 572ના વિભાગમાં મૂકીને પૂરતી વિગતો અને ઘણા બધા મુખકો તેનો મોભો ઊંચો કર્યો છે.

વિષયના સાંપ્રત 12મીની દૃષ્ટિએ તેને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે.

350-354 જાહેર વહીવટના મુખકોનો ક્રમ કાર્યવિસ્તાર-વિષયાંગ અને વિષયાંગ કાર્યવિસ્તાર એ પ્રમાણે ફેરફાર કર્યો છે. અહીં જાહેર વહીવટ હેઠળના બધા જ વિભાગોના ભૌગોલિક વિસ્તાર હેઠળ એક સાથે મૂક્યા છે. ત્યાં ઘણા બધાં મુખકોમાં સૂચદર્શકનો ઉપયોગ માટે ઘણી આંતરિક તાલિકાઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. અંકોની રચના સરળ કરી છે, ઉદાહરણરૂપે

(Public) Administration of Justice in India

353.3 + 09 (T1) + 54 (T2) = 353.40954

(Option A, Vol. 2, P. 601)

Or

351 + 54 (T2) + 0 (Facet Indicator) + 34 (From 353.4) = 351.5403

એનો સરળ અર્થ એ છે કે જાહેર વહીવટનો વિષયાંગ દેશ/સ્થળ અથવા વિષયાંગ સામે સંયોજી શકાય છે. જાહેર વહીવટનો નંબરો અંકો માત્ર ટૂંકા જ નથી પણ તે બધા DDC - 20ના બેવડી વ્યવસ્થા સાથે કહી શકીએ. દા.ત.

Topic	Ed 20	Ed 2
Abuse of Power	351.991	353.46
	353.002	
Decentralization	351.0073	352.283
	352.00472	

સાપેક્ષ સૂચિ (Relative Index)

સાપેક્ષ સૂચિ હવે 545 પાના, તેમાં વધારાના વધુ પદો અને મથાળાને લઈને 150 પૃષ્ઠો ઉમેરો થયો છે. સૂચિમાં પદો અને મથાળાઓ સામેલ કર્યા છે. મોટાભાગના પદોની નોંધો અનુસૂચિઓમાંથી નોંધ સાથે ઉમેરેલ છે. એ સાતેય તાલિકામાના પદોને શબ્દ પછી શબ્દના ક્રમે ગોઠવી છે. હસ્તપોથી પુસ્તિકામાંની નોંધોનું નિર્દેશી પદ તરીકે નોંધ્યો છે, જેને વિષેની ચર્ચા કરવાનો વર્ગીકરણ કરનારાએ દોરવાય છે. ‘વળી જુઓ’ (See also) નો વ્યાપક અને સંબંધિત પદો ધ્યાન દોરવા માટે ઉપયોગમાં લીધાં છે. આંતર વિદ્યાકીય વિષયો ઉપરની રચનામાં તે)સ્થાન સૂચવે છે. DDC-20માં ‘જુઓ’ સંદર્ભ સમાનાર્થી પર્યાયવાચી પદોનો ઉપયોગ કર્યો નથી. તેમ છતાં એવા પદોનો સમાવેશ સૂચિમાં તેના સમાનાર્થી પદો સાથે ઉલ્લેખ કરેલ છે. દા.ત Birds અને Aves બંને પદો ‘Aves’ હેઠળ નિર્દેશ/સૂચિકૃત કરેલ છે. ‘વળી જુઓ’ સંદર્ભ ‘Birds’ અને તેને સંબંધિત બધા દૃષ્ટિબિંદુ તરફ દોરી જાય છે.

DDC-21માં અન્ય વિષય નિર્દેશીકરણના સાધનો જેવા કે સિયર્સ લીસ્ટ ઓફ સબ્જેક્ટ હેડિંગ્સ અને લાઈબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસ સબ્જેક્ટ હેડિંગ્સ બિનઉલટાવેલ પદો

અનુસાર. એટલે કે સીધાં અને કુદરતી સ્વરૂપના શબ્દસમૂહોને ઉપયોગમાં લીધેલ છે. વૈયક્તિક અને ભૌગોલિક નામો એએસીઆર-2આર અનુસાર નિર્દેશીકરણમાં પ્રયોજાયા છે. ઉદાહરણ રૂપે, સિવિલ એન્જિનિયરિંગ, એન્જિનિયરિંગ સિવિલ સ્વરૂપે નહિ. કોમર્શિયલ આર્ટ એ આર્ટ, કોમર્શિયલ રૂપે નથી.

કેટલાંક સંયોજનાત્મક અંકોને સૂચિમાં સાહિત્યાર્દેશાઓ જાળવી રાખવામાં આવેલા છે. બિન-યુએસના ઉપભોક્તાઓ માટે વધુ પદોનો સમાવેશ કરીને તેને વધુ સ્વાગતશીલ બનાવ્યા છે.

કેટલીક વિભાવનાઓ અને પદો સૂચવ્યા અને કેટલાંક પદો અંક રચના દ્વારા મેળવ્યો પણ સૂચિમાં પૂરતાં પ્રમાણમાં સાહિત્યાર્દેશ હોય તો જ સામેલ છે. અલગથી શારીરિક અંગોના નામો અને લક્ષણો / ખાસિયતો, દેશો અને તેના પ્રાંતો સૂચિમાં સમાવ્યા છે. યુએસની ભૌગોલિક વિગતો (કાઉન્ટી) રાજકીય વિભાગ સ્તરની સુધીના લીધેલ છે. કેટલીક ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, પ્રખ્યાત વ્યક્તિઓ, રાજાઓ, રાણીઓ, યુગો, ચળવળ (સાહિત્યિક/સામાજિક/રાજકીય)ના નામો - એ બધાં જ સૂચિમાં સામેલ કરેલાં છે. DDC 21મી આવૃત્તિની સાપેક્ષ સૂચિ અગાઉની બે આવૃત્તિઓ ઉત્તમ સૂચિ છે, એટલે કે તેમાં ડીડીસી-20 આવૃત્તિની સરળતા છે અને ડીડીસી-19મી આવૃત્તિની જેમ વ્યાપક છે. તે સુધઝ રચના છે.

વિન્ડોઝ માટેની ડ્યૂઈ (Dewey for Window (DFW))

ડીડીસી-21ની વિજ્ઞાણકીય આવૃત્તિ, ડ્યૂઈ ફોર વિન્ડોઝ (DFW)ના નામે ઓળખાય છે જે 1996માં મુદ્રિત આવૃત્તિના પ્રકાશનની સાથે જ તે પ્રકાશિત થઈ. જે માઈક્રોસોફ્ટ વિન્ડોઝ આધારિત LAW (લોકલ એરિયા નેટવર્ક) DDC-21ના વર્ઝન (આવૃત્તિ) સાથેના ઈલેક્ટ્રોનિક ડ્યૂઈનું વર્ઝન સંકળાયેલ છે. જે વિન્ડોઝની સાથે પ્રયોજી શકાય જે ડીડીસી-20 (ઈલેક્ટ્રોનિક ડ્યૂઈ (1993))ના ડોસ (DOS) આવૃત્તિથી ભિન્ન પ્રકારનું છે. બેઉ કિસ્સામાં શોધની રચના એકસરખી છે. ડીએફઝબલ્યુ ડેટાબેઝ (માહિતીપદ)નો આરંભ લાઈબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસ'ના એડિટોરિયલ સપોર્ટ સિસ્ટમ/સંપાદકીય મંડળની બળ/ટેકો આપનારી પદ્ધતિ (ઈએસએસ)નો ડેટાબેઝ છે. ESSની રચના માળખું એ માર્ક માળખાથી અલગ પ્રકારનું છે. તેમ છતાં તેમાં ઘણું સરખાપણું રહેલું છે. ઈએસએસની ટેપમાંથી ડેટાબેઝ સર્જવામાં આવ્યો છે. આ ડેટાબેઝના ઉપયોગથી જ એની મુદ્રિત અને સી.ડી.એમ. અને સંક્ષિપ્ત ડીડીસી પણ સારી રીતે ઉત્પાદિત કરવામાં આવેલ છે. DFW (ડીએફઝબલ્યુ) એ દર વર્ષે નવા સુધારા કરીને સીડી રૂપે બહાર પાડવામાં આવે છે. એમાં સામેલ કરેલાં સુધારાઓ DC& હવે માત્ર ઈન્ટરનેટમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે.

એલસીના મથાળા સાથે દરેક વર્ગઅંક સાથે મળતો આંકડાકીય અંકો છે. આ મથાળાં શોધ માટેના વધારાના પદો છે. જેઓ વિષયમથાળાં માટે એલસીએસએચનો ઉપયોગ કરે છે તેવા ગ્રંથાલયો માટે વધારાની મદદ મળે છે અને અન્ય ડીએફઝબલ્યુ માટે વધારાના પદોના સ્ત્રોત છે. કેટલાંક તૈયાર અંકો હોય છે. ચાવીરૂપ પદોથી શોધવા માટે શોધ કરવા માટે રચેલા તૈયાર અંકોથી શોધી શકીએ. ભવિષ્યની આવૃત્તિઓ પરથી વધુ રચેલાં તૈયાર અંકો મળવાની સંભાવના છે. ડીએફઝબલ્યુની ગતિ ઉર્ધ્વ અને

નિમ્ન વંશાનુબદ્ધ રીતે પ્રકાશિત અને ક્લીંગ કરી શકાય છે. એની સાથે સાંકળવા માટે વિન્ડોઝ એ એક વાર ઉપયોગ કરે છે. જો શોધ વિન્ડોઝમાંથી અંક અથવા પદને ખેંચવામાં કે છોડી દેવાય છે. પૂર્ણ પ્રલેખના દસ્તાવેજનો એક પ્રદર્શિત કરે છે. જેમાં નોંધના મથાળાં, સૂચિ સંલેખો, એલએસસીએચના મથાળા સાથે ડ્યૂઈના અંકોને જે ખેંચના હેઠળ અને મૂકી દીધા હોય તે પ્રદર્શિત કરે છે. જો પદોને ઈન્ડેક્સ વિન્ડોમાંથી ખેંચી દેવાય કે છોડી દેવાયા તે સાપેક્ષસૂચિના જૂથ માટે, સાપેક્ષ સૂચિ તેનો પ્રસ્તુત ભાગ પ્રદર્શિત કરશે, જે મુદ્રિત સાપેક્ષ સૂચિ જેવો દેખાશે.

વિન્ડોઝની ગોઠવણી ખેંચેલ અને છોડી દીધેલ પદોની ગોઠવણી ખાસ જેવી હોય છે. તેને માટેના ધોરણો પરંપરાગત રીતભાતવાળા દષ્ટિબિંદુનું જૂથ ઉપભોક્તાઓ માટેનું હોય છે. અધિકૃત દેખાવો શોધના દેખાવો છે. ફેંદાફેંદી કરીના શોધનું દશ્ય એ બારીકીઓ તપાસનું સ્થળ છે.

તે બુદ્ધિ પામતી સૂચિ છે. તેમાં કુદરતી/સ્વાભાવિક શબ્દભંડોળમાંથી શોધ સુધી પહોંચવાને પદો પૂરાં પાડેલ છે. ચાવીરૂપ શબ્દ શોધ તે ડીડીસી-21 મુદ્રિત, શોધ માટેના વધારાના પદો, વંશાનુબદ્ધ પ્રદર્શન, અધિકૃત અને સ્પષ્ટતાપૂર્વક દેખાવ, ખેંચી કાઢેલ અને પડતર મૂકેલ અંકો, પરંપરાગત મુદ્રિત આવૃત્તિના કરતા DFWના મહત્વના લાખો/ફાયદા રહેલાં છે. તે વધારાના માનવશ્રમથી વધારવાને બદલે DC& નવી આવૃત્તિ જે વાર્ષિક સ્વરૂપે પ્રકાશિત થાય છે તેથી તે નિત્ય નૂતન બની રહે છે. ગમે તેમ, પાયાના સિદ્ધાંતો અને અંક રચનાની પદ્ધતિ એક્સરખી જ રહે છે. ભવિષ્યનો વિજ્ઞાણકીય આવૃત્તિમાં એક્સપર્ટ સિસ્ટમ તિજજગતાભરી પદ્ધતિ)માં તૈયાર અંકો સ્વયંભૂ રીતે અંકો સંયોજિત થઈ જ્યારે જરૂર પડે પૂરા પાડવામાં આવે છે. નજીકની ભવિષ્યમાં ઘણાં આશ્ચર્યકારક લક્ષણો તેમાં સંગ્રહિત રહે છે.

7.5.4 ભાવિ વલણો (FUTURE TRENDS)

ડીડીસીની છેલ્લી બે આવૃત્તિઓ પુરાવો છે કે, ‘વ્હાઈટ ઍંગ્લો સેક્શન એન્ડ પ્રોટેસ્ટન્ટ (WSAP) પૂર્વગ્રહથી ધીમે ધીમે મુક્ત થઈને આંતરરાષ્ટ્રીયતા તરફ ગતિ કરી છે. મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં વર્ગીકરણ કરવાને શક્તિશાળી બનવાને તેને કાર્યાન્વિત (વર્ગીકૃત) કરવાનું સરળ છે. મુખક માળખું પારદર્શક બની રહે છે. એક વર્ગ અંકમાં ઘણાં મુખકોને સાથે બાંધી રાખવાને શક્તિમાન બનાવે છે.

ફોરેસ્ટ પ્રેસને ઓસીએલસીને ખરીદી લીધું, ત્યારથી ઓનલાઈન કમ્પ્યુટર લાઈબ્રેરી સેન્ટર, ડબ્લીન, ઓકીયો એ નવીનીકરણના પ્રત્યેનો આદરીને ડ્યૂઈના ઘણાં પ્રકારના સર્જનો તૈયાર કર્યા, જેવા કે ગ્રંથાંક, ડ્યૂઈએ ઘાત સંગીત એવી (દશ્ય-શ્રાવ્ય) શિક્ષણ, ડીડીસીના સંક્ષિપ્ત, સંપૂર્ણ અને વિજ્ઞાણકીય આવૃત્તિઓ અને ડ્યૂઈ પોસ્ટર્સ અને ત્રણ મુખ્ય સારાંશનું વિશિષ્ટ પ્રકાશનને ઓસીએલસીએ પહેલ કરનાર અને સંશોધન અભ્યાસ કરીને વર્ગીકરણમાં ઓનલાઈન ડેટાબેઝના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપેલ છે. આ બધામાં સૌથી મહત્વનું એ છે કે ડીડીસીમાં સાહિત્ય સંચાલનના બધાં જ પાસાં એનું વ્યાપક ફલક ઉપર અમલીકરણ વિષેના ચાલુ સંશોધનનું સૌથી વધારે મહત્વ રહેલું છે. ઈન્ટરનેટ ઉપર ડીડીસીના ત્રણેય સારાંશો ઉપયોગી માહિતી વ્યવસ્થા રચવાને માટે કરેલ છે. ડીડીસીને સંબોધીને કેટલાંક સાંપ્રત પ્રશ્નો આ પ્રમાણે છે :

- વર્ગીકરણ કરનારને માટે વર્ગીકરણ પદ્ધતિને કેટલે અંશે કાર્યક્ષમ બનાવી શકીએ ?
- કેવી રીતે અધિકૃત અંગ્રેજી ભાષાનું વર્ગીકરણ રચવું કે જેથી આંતરરાષ્ટ્રીય ઉપભોક્તાઓની આવશ્યક્તા પૂર્ણ થાય ?
- છેવટના ઉપયોગીકર્તા (આયાકને) વધુ ઉપયોગી નીવડે એવું વર્ગીકરણ કેવી રીતે બનાવી શકીએ ?
- ડ્યૂઈ ડેસિમલ ક્લાસિફિકેશન ભવિષ્યમાં પ્રસ્તુત રહે તે માટે શું શું કરી શકાય ?

21મી સદીમાં વિષયશોધ માટેની પદ્ધતિ શક્તિશાળી અને વિશ્વસનીય બનાવવાને ડીડીસીએ ગતિશીલ છે.

7.5.5 સારાંશ (SUMMARY)

ડીડીસીએ વિશ્વમાંના 135 દેશોમાં બે લાખ ગ્રંથાલયમાં પ્રયોજાતી સૌથી વધારે પ્રખ્યાત પદ્ધતિ છે. હિંદી સહિત (ગુજરાતીમાં પણ) વિશ્વની 35 ભાષાઓમાં આ પદ્ધતિના અનુવાદો થયા છે. એની ખ્યાતિને જાળવી રાખવાનું કારણ એ છે કે તેની નક્કર અને સારી રીતે વિચારેલી પુનરાવર્તનની નીતિ અને ઉચ્ચ કક્ષાનું વ્યવસ્થાતંત્ર છે. 1876માં સૌથી પહેલીવાર પ્રકાશિત થઈ, તે પછી સતત પુનરાવર્તન પામતી રહી. તે જ્ઞાન વૃદ્ધિના તોફાની પ્રવાહનો સામનો કરી સાંપ્રત સમયમાં અને ઉપયોગી રહી છે અને નવી વર્ગીકરણ કરવાની કાર્યપદ્ધતિની રચનામાં લાગુ પડે છે. નવી આવૃત્તિમાં જૂના મૃતપ્રાય વિષયોને રદ કરવાની તક ઝડપીને આવૃત્તિને લાભ આપે છે અને અયોગ્ય સ્થાને મૂકાયેલા વર્ગોને સાંપ્રત વિચારધારાને અનુરૂપ યોગ્ય સ્થાને મૂકે છે. મોટાભાગના પુનરાવર્તન ગૌણ અને ચીલાચાલુ બાબતોના છે. કેટલાંક પુનરાવર્તન વર્ગમાં પૂરેપૂરાં કર્યાં છે. જે પહેલાં ફોનિક્સ અનુસૂચિ તરીકે ઓળખાતાં હતાં. ફોનિક્સ અથવા પૂરેપૂરાં સંવર્ધિત કરેલ બાબતો ધીરે ધીરે અને થોડા ભાગમાં આપી છે.

ડીડીસી 19 1979માં પ્રકાશિત થઈ, તેના સંપાદક બેન્જામિન એ. કસ્ટરના હાથે છેલ્લી આવૃત્તિ સંપાદિત થઈ હતી. તેઓ ડીડીસી-16 (1958), ડીડીસી 19 (1979)માં 301-307ની સમાજશામન અનુસૂચિઓ પુનરાવર્તન કરી / સંવર્ધિત કરી, 314 રાજકીય પ્રક્રિયાનું સંપૂર્ણ પુનરાવર્તન કર્યું, જ્યારે 319 વ્યવહારુ રાજાકારણનો અંક રદ કર્યો. ભૌગોલિક વિસ્તારોમાં 17% વૃદ્ધિ થઈ.

વ્યક્તિગત સાહિત્યની તાલિકા 3ને તાલિકા T3 અને તાલિકા T3A એ ભાગમાં વહેંચી દીધી છે. પછી 1982માં તેની પુસ્તિકા ફોરેસ્ટ પ્રેસે અલગથી પ્રકાશિત કરી; તેના અર્થઘટન અને અમલીકરણમાં એકસૂત્રતા લાવી શકાઈ. તેની પછીની ડીડીસી આવૃત્તિ તેનો સમાવેશ કર્યો. ડીડીસી-20 (1989) પ્રકાશિત થઈ, જેને ESS એ ઓનલાઈન સંપાદિત કરી, જેને જહોન કોમરોમી-રસ લઈને કાર્ય પ્રક્રિયામાં સરળ બનાવી. મુખ્ય ફેરફાર 780 સંગીતની સંપૂર્ણ અનુસૂચિને પુનરાવર્તન કરી, જે ઘણાં લાંબા સમયથી ચર્ચામાંથી તેને પદ્ધતિમાં સામેલ કર્યાં, તાલિકા ત્રણ ભાગમાં છૂટી પાડીને ત્રણ પેટા તાલિકાઓ નામે T3A, T3B અને T3C કરો. પછીથી 1993માં ડીડીસી-20 સીડી-રોમ સ્વરૂપે ઈલેક્ટ્રોનિક ડ્યૂઈ, જે DOS આધારિત કરી.

ડીડીસી-21 કુમારી જોન એસ. પિચેલ સંપાદિત કરી હતી, જેઓ આઈટી તજજ્ઞ અને જેમણે સૌપ્રથમવાર પરંપરાગત મુદ્રિત સ્વરૂપે (ચાર ખંડમાં) અને સીડી-રોમ ડ્યૂઈ ફોર વિન્ડોઝ નામે, જે માઈક્રોસોફ્ટ યુનિક્સ-આધારિત Laws સાથે સુસંગત કોઈને ડીડીસી-21ને વિન્ડોમાં ક્રિયા-પ્રતિક્રિયાનું સ્થાન મળે છે. આંતરરાષ્ટ્રીયતા પ્રત્યેના જોરદાર જુસ્સાને લઈને અને ઉપયોગમાં સરળતા અને WASPish પ્રત્યેનો પૂર્વગ્રહને ઘટાડ્યો છે. 296 યહૂદી ધર્મ (Judaism), 297 ઈસ્લામ (Islam) 200 ધર્મ (Religion) નેહ ખ્રિસ્તી ધર્મ પ્રત્યેના પૂર્વગ્રહને ઘટાડ્યો છે. 350 - 354 જાહેર વહીવટ માટેની અનુસૂચિઓ સંપૂર્ણપણે પુનરાવર્તન કરીને તેને નવું અને પારદર્શક મુખક માળખું વિકલ્પ સાથે પૂરું પાડ્યું છે, જ્યારે 560-590 જીવવિજ્ઞાન એ પ્રક્રિયા - વસ્તુને મુખક ક્રમ ઉલટાવ્યો છે. જીવ રસાયણ એ સાંપ્રત સુસંગત અનુસરવા તેને મોભો આપ્યો છે અને સાહિત્યાદેશ 572 ના વિભાગના સંપૂર્ણતાએ પહોંચાડ્યું છે. DDC-21 એ સ્પષ્ટ મુખક માળખાવાળું વધુ મુખકીય બનાવ્યું છે. ડીએફડબલ્યુ એ ડીડીસી-21ના ડેટાબેઝ વૃદ્ધિ શોધીને આગળ ધરે છે. તે શોધીને વર્ગ અંક, ચાવીરૂપ પદો, વિષયમથાળા શોધ કરવાની મંજૂરી આપે છે. વિન્ડોઝ (બારી) એ અધિકૃત અને રિવાજ મુજબ અવલોકનો હોય છે. વિન્ડોઝની ગોઠવણી દૂરસંબંધી રીતની હોઈએ એક વિન્ડોમાંથી પછીનામાં અંકો અથવા ચાવીરૂપ પદોને ખેંચવામાં અને છોડી દેવાની સુવિધા આપે છે. દરેક સંલેખ પૂરેપૂરી નોંધ તેની સાથે એલસીને મળતાં વિષય મથાળાંઓ અને સરળ માહિતી નોંધ પૂરી પાડે છે. સ્વયંસંચાલિત અંક રચના એ ડ્યૂઈની સીડી ઉપરનું પછીના નવીન ઉપક્રમ હોઈ શકે, જેની નવીન સ્વરૂપે આવૃત્તિ પ્રતિ વર્ષે બહાર પાડવામાં આવે છે. સુધારાવધારા અને નવાં ફેરફારો વેબ ઉપર ડ્યૂઈ હોમપેજ દ્વારા શોધી શકીએ.

<http://www.oclc.org>

હાલમાં ડીડીસીના નિયમોના ઉત્પાદનોનું સર્જન અને બજાર કાર્ય માટેના પ્રયત્નો ચાલે છે. ડ્યૂઈનો વધુ ઉપયોગ ડ્યૂઈની અંદર અને ગ્રંથાલયોની બહાર ઘણું શોધી શકીએ છીએ.

7.6 કોલન ક્લાસિફિકેશન (COLON CLASSIFICATION)

7.6.1 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES)

આ એકમ તમને કોલન ક્લાસિફિકેશન (CC)નો પરિચય કરાવે છે. જેના અધ્યયન પછી તમે નીચેની બાબતોથી સક્ષમ બનશો.

- CCના ઉદ્ભવ અને વિકાસને જાણવામાં.
- પદ્ધતિના મૂળમાં રહેલા સિદ્ધાંતોને સમજવામાં
- CC 6 મુજબ પ્રલેખોને વર્ગીકૃત કરવામાં

7.6.2 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

આ અગાઉ તમે DDCનો ઉંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો. પ્રસ્તુત એકમ તમને CCના પાયામાં રહેલા સિદ્ધાંતોથી પરિચિત કરાવશે.

CCના રચયિતા એસ.આર.રંગનાથન, નિરંતર વૃદ્ધિ પામતા જ્ઞાનવિશ્વની સમસ્યાઓને હલ કરે એવી વર્ગીકરણની પદ્ધતિ વિશે અને નવીન વિષયને પૂર્વે રચાયેલી પંક્તિઓને ખલેલ પહોંચાડ્યા વિના યોગ્ય સ્થાને સમાવવાને સમર્થ હોવી જોઈએ. આ વિશે તેઓ સારી રીતે જાગૃત હતા.

CCમાં વર્ગીકરણ રચવા માટેની વ્યૂહરચના બે આધારે છે. (1) વિષય વિશ્લેષણ અને (2) સંયોજન. જે પ્રલેખ ઉપરની પ્રક્રિયા પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ અને તેમાં રહેલ પ્રગટીકરણ પર આધારિત છે. આમ, વિશ્લેષણ કે પૃથક્કરણ અને સંયોજનની કાર્યક્ષમતાને કારણે કોલન ક્લાસિફિકેશન એ પૃથક્કરણીય - સંયોજિત વર્ગીકરણ પદ્ધતિ તરીકે ઓળખાય છે.

7.6.3 શિયાલી રામામૃત રંગનાથન

ગ્રંથાલય વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓમાં કોલન ક્લાસિફિકેશનનું સ્થાન અદ્વિતીય છે. CC તે વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતો પર આધારિત, તર્કપૂર્ણ અને સંપૂર્ણ વર્ગીકરણ પદ્ધતિ છે. વિકસતા જતા જ્ઞાનવિશ્વ સાથે કદમ મિલાવી, ઉપસ્થિત થતા કોઈપણ નવીન વિષયને તેના યથાસ્થાને સમાવવાની ક્ષમતા ધરાવતી કોલન ક્લાસિફિકેશન પદ્ધતિના રચયિતા, ભારતીય ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિના ઉદ્ગાતા ડૉ. શિયાલી રામામૃતનો જન્મ મદ્રાસ રાજ્યના તાંજોર જિલ્લાના શિયાલી ગામમાં 9મી ઓગસ્ટ 1892ના રોજ થયો હતો. 1908માં માધ્યમિક શિક્ષણ પૂરું કરી, 1911માં એમ.એ.ની પદવી મેળવી તેઓ મદ્રાસની પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં પ્રાધ્યાપક તરીકે જોડાયા.

અધ્યાપન કાર્યના પ્રારંભિક વર્ષો બાદ ડૉ. રંગનાથન (Dr. Shiyali Ramamrit Ranganathan) 1924માં મદ્રાસ યુનિવર્સિટીના પ્રથમ ગ્રંથપાલ નિમાયા. બ્રિટીશ ગ્રંથાલયોનું નિરીક્ષણ અર્થે તેમને તરત જ ઈંગ્લેન્ડ મોકલવામાં આવ્યા. તેમણે સ્કૂલ ઓફ લાઈયબ્રેરિયનશીપ, લંડન યુનિવર્સિટીમાં ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનના વર્ગો ભરવાની સવલત મેળવી. જ્યાં તેઓ પ્રાધ્યાપક વર્ગીકરણ વ્યાકરણાચાર્ય બર્વિક સેયર્સના સંપર્કમાં આવ્યા. પરત આવ્યા બાદ તેમણે સતત 20 વર્ષ યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયમાં સેવાઓ આપી. 1945માં ડૉ. રાધાકૃષ્ણનના આગ્રહને વહ થઈ તેઓએ બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયમાં સેવાઓ આપી. ત્યારબાદ દિલ્હી યુનિવર્સિટીના વાઈસ ચાન્સેલર જેમ્સ ગ્વાયરના આમંત્રણે તેઓ 1947માં દિલ્હી યુનિવર્સિટીમાં જોડાયા. 1955માં તેઓ વિક્રમ યુનિવર્સિટી, ઉજ્જૈનના ગ્રંથપાલ નિયુક્ત થયા. 1962થી DRTC (Documentation Research and Traing Center) બેંગ્લોરમાં માનદ્ પ્રાધ્યાપક રહી, 1972માં નિધન પામ્યા.

ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન ક્ષેત્રે તેમની સેવાઓ અવિસ્મરણીય રહેશે. તેમણે ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન ક્ષેત્રે 60 જેટલાં પુસ્તકો અને અસંખ્ય લેખો આપ્યા છે. ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન અને સેવા ક્ષેત્રે એવું એક પણ પાસું નહીં હોય જેને ડૉ. રંગનાથને નવીન દૃષ્ટિ સાથે પ્રકાશમાન ન બનાવ્યું હોય. એવું કહેવામાં જરાપણ અતિશયોક્તિ નથી. ભારત સરકારે 1957માં ‘પદ્મશ્રી’નો ખિતાબ આપી તેમનું બહુમાન કર્યું. 1962થી તેઓ ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનના

પ્રથમ રાષ્ટ્રીય પ્રાધ્યાપક તરીકેનું ગૌરવ પામ્યા.

7.7 CC : ઉદ્ભવ અને વિકાસ

ઈંગ્લેન્ડના તેમના પ્રવાસ દરમિયાન તેમણે તત્કાલીન વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓનો ઊંડો અભ્યાસ કર્યો, અને નિદાન કર્યું કે વિકાસશીલ જ્ઞાનવિશ્વ સાથે આ પદ્ધતિઓ સુસંગત રહી શકે તેમ નથી. પૌર્વાત્ય દેશો અને વિશેષતઃ ભારતીય વાઙ્મય માટે તે અપૂર્ણ જ નહીં અપિતુ નિરર્થક પણ છે.

તેઓ ગણિતના પ્રાધ્યાપક હતા. ગણિત સાથે સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી ઉપરનું તેમનું પ્રભુત્વ સન્માનનીય હતું.

લંડનના ડિપાર્ટમેન્ટલ સ્ટોર્સમાં મેકના ટોઈઝ જોતાં તેમને નવીન વર્ગીકરણ પદ્ધતિ માટેનો સંકેત મળ્યો. સાથે જ તેમના મનમાં એક નવીન વર્ગીકરણ પદ્ધતિ માટેના ખ્યાલો અસ્તિત્વમાં આવ્યા. મેકના ટોઈઝ એક એવું રમકડું હોય છે જેના વિવિધ આકારો અલગ અલગ હોય છે. જે સ્કૂ બોલ્ટની મદદ વડે જોડીને રમકડાંના અનેક સ્વરૂપો રચી શકાય છે. વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં પણ આવું કરી શકાય. તે વિચાર સાથે જ વૈચારિક સ્તરે કોલન ક્લાસિફિકેશનનો જન્મ થયો.

ઈંગ્લેન્ડથી પાછા આવ્યા બાદ તેમણે મદ્રાસ યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયના 30000 જેટલાં પુસ્તકોનું પોતાની વિચારસરણી અનુસાર વર્ગીકરણ કર્યું. સતત 8 વર્ષની જહેમત અને પ્રત્યક્ષકાર્ય બાદ 1933માં તેમણે કોલન ક્લાસિફિકેશનની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરી.

CCની પ્રથમ આવૃત્તિમાં PMEST ના ખ્યાલો આકાર પામ્યા. આ મુખકોના સંયોજક ચિહ્ન તરીકે Colon (દ્વિબિંદુ) (:) તેમની પસંદગી હતી. જે કારણે આ નવીન વર્ગીકરણ પદ્ધતિનું નામાભિધાન Classification રાખવામાં આવ્યું.

ત્યારબાદ 1937માં તેમણે પ્રોલેગોમિના ટુ લાયબ્રેરી ક્લાસિફિકેશન પ્રકાશિત કર્યું. જેમાં તેમણે તુલનાત્મક અધ્યયન સાથે વર્ગીકરણના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો તથા અભિધારણાઓ - સ્વયં સ્વીકૃત સિદ્ધાંતો આપ્યા.

CCની આવૃત્તિઓ અને તેની વિશેષતાઓ

7.7.1 પ્રથમ સંસ્કરણ 1933

CCની પ્રથમ આવૃત્તિમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનવિશ્વને 27 વિભાગોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં રોમન મૂળાક્ષરો, નાના મૂળાક્ષરો, હિન્દી-અરબી અંકો સાથે મિશ્રસંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો. વર્ગીકને સૂક્ષ્મ બનાવવા આઠ યુક્તિઓની રચના કરવામાં આવી. તેમજ સંયુક્ત વર્ગોને સ્પષ્ટ કરવા માટે પાર્શ્વ સંબંધ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા. મુખ્ય વર્ગોના વિવિધ પાસાઓને સ્પષ્ટ કર્યા. જે પાંચ મૌલિક વિશેષતા (Five Fundamental Categories) છે. (PMEST) આ પાસાઓને/મુખકોને સંયોજવા માટે સંયોજક ચિહ્ન તરીકે કોલન (વિસર્ગ ચિહ્ન) (દ્વિબિંદુ) (:) નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યાં.

7.7.2 દ્વિતીય સંસ્કરણ 1939

આ સંસ્કરણમાં 28 સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું. તેમજ સ્મૃતિસહાયક યુક્તિ આપવામાં આવી. આ સંસ્કરણમાં કેટલાક મુખ્યવર્ગોના નામ પરિવર્તન પામ્યાં. અધ્યાત્મવાદ નામક નવીન વિષયનું સ્થાન નક્કી કરવામાં આવ્યું. જે માટે ગ્રીક મૂળાક્ષર Δ (ડેલ્ટા)નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો.

7.7.3 તૃતીય સંસ્કરણ 1945

આ સંસ્કરણમાં પ્રશિષ્ટ ગ્રંથો માટે અલગ તાલિકાઓ આપવામાં આવી. સ્વભાષાને વ્યક્ત કરવા માટે લઘુરેખા (-)નો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો.

7.7.4 ચતુર્થ સંસ્કરણ 1952

આ આવૃત્તિ સંપૂર્ણ કાયાકલ્પ પામી. વ્યક્તિત્વ, વસ્તુ અને વેગ મુખકો માટે અલગ અલગ સંયોજક ચિહ્નો પસંદ કરવામાં આવ્યા. જો કે સ્થળ અને કાળ માટે એક જ સંયોજકચિહ્ન રાખવામાં આવ્યું.

7.7.5 પાંચમું સંસ્કરણ 1957

પુનઃસંશોધન સાથે અનેક તાલિકાઓ વિસ્તૃત બનાવવામાં આવી.

7.7.6 છઠ્ઠું સંસ્કરણ 1960

CCની છઠ્ઠી આવૃત્તિ 1960માં પ્રકાશિત થઈ. જેમાં Δ (ડેલ્ટા) સિવાયના બધાં જ ગ્રીક મૂળાક્ષરો દૂર કરવામાં આવ્યા. તેમજ તેના સ્થાને સંયુક્ત મૂળાક્ષરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો. પુનઃમુદ્રણ સાથે સ્થળ અને કાળ માટે અલગ અલગ સંયોજકચિહ્નો પસંદ કરવામાં આવ્યા.

CC Ed6, 27th Reprint, 2006

આજે આ આવૃત્તિ પ્રયોગમાં છે. જે કુલ 3 ભાગ (Part) ધરાવે છે. શરૂઆતના 27 પૃષ્ઠો પ્રસ્તાવના તથા Annexure ના છે. ત્યારબાદ,

Part 1 Rules P 1.1 to 1.124

જેમાં જે તે વિષયની વર્ગીક રચના માટેના નિયમો તથા મુખક પરિસૂત્રોની સમજ સાથે ઉદાહરણો આપવામાં આવ્યા છે.

Part 2 Schedules to Classification P. 2.1 to 2.172

જેમાં જે તે વિષયના કોઠાઓ તથા સૂચિ આપવામાં આવી છે.

Part 3 Schedules fo Classics and sacred books with special names. P.3.1 to 3.126

જેમાં પ્રશિષ્ટ અને પવિત્ર ગ્રંથો માટેના તૈયાર વર્ગીક તેમજ સૂચિ આપવામાં આવેલ છે.

7મી આવૃત્તિનું પૂર્વ અવલોકન

સૂચિત સાતમી આવૃત્તિનું પૂર્વ અવલોકન (Pre-view) Library Science with a Slant to Documentation સામયિકના V1: 1964ના 1969 નાં અંક 1માં પ્રગટ થયા બાદ જ આ સામયિકના ત્યારપછીના અંકોમાં જુદા જુદા વર્ગો માટેની તાલિકાઓ પ્રકાશિત થતી રહી.

7.7.7 સાતમું સંસ્કરણ 1987

CCની 7મી આવૃત્તિ 1987 માં પ્રકાશિત કરવામાં આવી. જેમાં નીચે મુજબ કેટલાક ફેરફારો કરવામાં આવ્યા છે.

1. મુખ્ય વર્ગોની કુલ સંખ્યા 646ની થઈ.
2. [M]ને ત્રણ ભાગમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા.
MT Mater Methods
MM Matter Materials
MP Matter Proparty
3. પાર્શ્વ સંબંધમાં Tool Relationનું ઉમેરણ કરવામાં આવ્યું.
4. પાર્શ્વ સંબંધમાં સંયોજકચિહ્ન 0 (શૂન્ય) ને બદલે (એપરસન્ટ) બદલવામાં આવ્યું.
5. ACI માટે “ (અવતરણ ચિહ્ન)નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો.

7.8 મુખ્ય વર્ગો (Main Class) (CC6)

CCમાં જ્ઞાનવિશ્વના બધાં જ સામાન્ય અને વિશેષ મુખ્ય વિષયો તથા માન્યતા પ્રાપ્ત નવીન મુખ્ય વિષયોનો પૂર્ણતઃ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એટલું જ નહીં પણ નવીન વિધિવિદ્યાઓ તથા ભવિષ્યમાં સંભવિત જ્ઞાત અજ્ઞાત બધાં જ મુખ્ય વિષયોને તેના યથાયોગ્ય સ્થાને સમાવવાનું આયોજન પણ કરવામાં આવેલું છે. ચાર ક્ષેત્રોમાં (Zone) સમાવિષ્ટ મુખ્ય વર્ગોને કૃત્રિમ ભાષા દ્વારા વ્યક્ત કરવા વિવિધ પ્રતીકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

મંડળ/ક્ષેત્રો (Zone)	મુખ્ય વર્ગ	સંકેતચિહ્નો
પ્રથમ	1. પ્રકીર્ણ ઉપગમ મુખ્ય વર્ગ 2. પ્રકીર્ણ મુખ્ય વર્ગ (Generelia MC)	નાના રોમન મૂળાક્ષરો
દ્વિતીય	અર્વાચીનકાળના માન્ય મુખ્યવર્ગ (Recently Recognised MC)	હિન્દી-અરબી અંકો
તૃતીય	રૂઢિગત મુખ્યવર્ગો (Traditional MC)	રોમન મૂળાક્ષર

ચતુર્થ	નવીન વિધિવિદ્યાઓ (Newly emerging Methodologies)	લઘુકૌસમાં નાના મૂળાક્ષરો અને મૂળાક્ષરો
--------	---	---

કેટલાક ઉદાહરણો

a	Bibliography	પ્રકીર્ણ ઉપગમ મુખ્યવર્ગ
zG	Gandhiana	પ્રકીર્ણ મુખ્યવર્ગ
2	Library Science	અર્વાચીનકાળના માન્ય મુખ્યવર્ગ
B	Mathematics	રૂઢિગત મુખ્યવર્ગ
(a)	ગ્રંથસૂચિવિદ્યા	નવીન વિધિવિદ્યાઓ

7.9 પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ (Five Fundamental Categories)

CCમાં મુખ્યવર્ગોની પસંદગી વૈજ્ઞાનિક તેમજ તર્ક ઉપર આધારિત છે. તેમાં મુખ્યવર્ગોના બાહ્ય તેમજ આંતરિક બંને રીતના વિસ્તરણની સંપૂર્ણ જોગવાઈ છે. પ્રશ્ન એ છે કે મુખ્યવર્ગોનું આંતરિક વિસ્તરણ કયા કયા ગુણધર્મોને આધારે કરવામાં આવે જેથી તે વર્ગોની અંતર્ગત આવતાં બધાં જ આવશ્યક તત્ત્વોનો સમાવેશ થઈ શકે અને આડવર્ગીકરણ નિવારી શકાય. આ પ્રશ્નોનું યોગ્ય સમાધાન એટલે પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ.

ડૉ. રંગનાથન પ્રણિત આ પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ ગ્રંથાલય જગતમાં સર્વસ્વીકૃત બની છે. આ મૂળભૂત શ્રેણીઓના સિદ્ધાંત અને વિશ્લેષણ અધિક સુદૃઢ અને સુનિયોજિત માનવામાં આવે છે. આ શ્રેણીઓ મુખકોના નામથી પણ ઓળખાય છે. મુખકોનું તાત્પર્ય એ ધારણાઓથી છે જેના આધાર પર મુખ્યવર્ગના વિભિન્ન તત્ત્વોને અલગ અલગ માનવામાં આવે છે. આ પાંચ મુખકો નીચે પ્રમાણે છે.

1. વ્યક્તિત્વ (Personality)
2. પદાર્થ કે વસ્તુ (Matter)
3. વેગ કે ઊર્જા (Energy)
4. સ્થળ (Place)
5. કાલ (Time)

જેમ જીવન માટે પંચતત્ત્વ સમાન સ્વરૂપે આવશ્યક છે તેમ વર્ગીકરણમાં આ બધાં જ તત્ત્વો સમાન સ્વરૂપે મહત્ત્વના છે. તેમજ તેનો ઉપયોગ વ્યવસ્થા (PMEST)ના નિશ્ચિત ક્રમ અનુસાર કરવામાં આવે છે.

નેતિ નેતિના સિદ્ધાંત અનુસાર આ મુખકોની સમજ આપતાં ડૉ. રંગનાથન જણાવે છે કે :

1. કાલમુખક (Time) :

કાલનો બોધ સમયથી છે. તેમાં યુગ, શતાબ્દી, દશક, વર્ષ, ઋતુ, રાતદિવસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. કોઈપણ વિષયમાં કાલપક્ષ હોય તો સહજ જ જાણી શકાય છે. જેમ કે Economic Conditions in 1997. જેમાં 1997 તે કાલ દર્શાવે છે. ક્યારેક કાલ શોધવાનો પણ રહે છે. First Five Year Plan of India. અહીં પ્રથમ પંચવર્ષીય યોજનાનો સમયગાળો શોધવાનો રહે છે. જે 1951-1956 છે.

2. સ્થળ મુખક (Space)

સ્થળ મુખક તે ભૌગોલિક સ્થળનું ઘોતક છે. જેમાં ખંડ, દેશ, પ્રદેશ, શહેર, પર્વત, નદી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. The History of Gujarat. અહીં ગુજરાત તે સ્થળ મુખક છે.

કાળ મુખક અને સ્થળ મુખક સહજ બોધગમ્ય છે. કોઈપણ વિષયમાં તેઓની હયાતી સ્વયં સ્પષ્ટ બની રહે છે.

3. વેગ કે ઊર્જા (Energy)

વેગ મુખક તે ક્રિયાપક્ષની અભિવ્યક્તિ છે. તેમાં રચના, ક્રિયા, પ્રક્રિયા, પ્રભાવ, ઉપચાર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. Classification in Public Libraries. વર્ગીકરણ તે ક્રિયા દર્શાવે છે.

4. વસ્તુ મુખક (Matter)

જ્યાં ક્રિયાપક્ષમાં સામગ્રી કે વસ્તુ સહાયક સ્વરૂપે પ્રયોગમાં લેવામાં આવે છે. ત્યાં વસ્તુ મુખક અભિવ્યક્ત થાય છે. Classification of Periodicals. અહીં વર્ગીકરણની ક્રિયા સમાજિક ઉપર થાય છે. સામયિક તે વસ્તુ મુખક છે. જો કે વસ્તુ મુખક કેટલાક જ મુખ્યવર્ગોમાં હોય છે. જેમ કે ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન, સ્થાપત્ય, ચિત્રકામ, સંગીત, નાણાં વગેરે.

5. વ્યક્તિત્વ મુખક (Personality)

આ મુખકનું તાત્પર્ય એ છે કે કોઈપણ મુખ્યવર્ગમાં કાલ, સ્થળ, વેગ અને વસ્તુ મુખકો પશ્ચાત જે બચે તે વ્યક્તિત્વ મુખક છે. નેતિ નેતિનું સૂત્ર ઈશ્વરની અભિવ્યક્તિને ઓળખવા માટેનું સાધન છે. આ પ્રમાણે કોઈપણ મુખ્યવર્ગની મૂળભૂત શ્રેણીઓમાં ‘આ નહીં આ નહીં’ ની પશ્ચાત જે પાસુ રહી જાય તે વિષયનો અર્ક છે. ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન વર્ગમાં ગ્રંથાલયના જુદા જુદા પ્રકાર તે વ્યક્તિત્વ મુખક છે.

આ પાંચ મુખકોને દર્શાવવા માટે નીચે મુજબના સંયોજક ચિહ્નો (Connecting Symbols)નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

-	મુખક		સંયોજક ચિહ્ન
-	વ્યક્તિત્વ	(વ્ય) (P)	અલ્પવિરામ (,)
-	વસ્તુ	(વ)(M)	અર્ધવિરામ (;)
-	વેગ	(વે) (E)	વિસર્ગ (:)
-	સ્થળ	(સ્થ) (S)	પૂર્ણવિરામ (.)
-	કાલ	(કા) (T)	ઊલ્ટાવેલું અલ્પવિરામ (')

વર્ગીકની રચના કરતી વખતે આ મુખકોની અભિવ્યક્તિ તેના સંયોજકચિહ્ન સાથે કરવામાં આવે છે. સૂત્ર સ્વરૂપે તેને PMEST કે વ્યવસ્થકા તરીકે ઓળખાવામાં આવે છે. દા.ત. The Classification Periodicals In University Libraries in India in 2010. જેનું વિશ્લેષણ અને વર્ગીક રચના નીચે મુજબ કરવામાં આવશે.

2	Library Science	(મુખ્યજવર્ગ)
34	University Libraries	(વ્યક્તિત્વ)
	વસ્તુ માટેનું સંયોજકચિહ્ન	
46	સામયિકો- Periodicals	(વસ્તુ મુખક)
	વેગ માટેનું સંયોજકચિહ્ન	
51	Classification	(વેગ મુખક)
	સ્થળ માટેનું સંયોજકચિહ્ન	
44	India	(સ્થળ મુખક)
	કાલ માટેનું સંયોજક ચિહ્ન	
P10	2010	(કાલ મુખક)

વર્ગીક 234; 46 : 51.44 ‘ P10

ડૉ. રંગનાથનના સૂચન અનુસાર વ્યક્તિત્વ મુખકના સંયોજકચિહ્ન અલ્પવિરામનો ઉપયોગ વિષય પછી તરત જ વ્યક્તિત્વ મુખક આવતું હોય ત્યારે કરવામાં આવતો નથી. કારણ જણાવતાં તેઓ સ્પષ્ટ કરે છે સામાન્ય રીતે બધાં જ વર્ગોની અભિવ્યક્તિ માટે (માન્યતા પ્રાપ્ત મુખ્યવર્ગો સિવાય) રોમન મૂળાક્ષરોનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે બધાં જ વર્ગોમાં વ્યક્તિત્વ મુખક માટે હિન્દી અરબી અંકોનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલો હોઈ મુખ્યવર્ગ દ્વિતીય કે ચતુર્થ સ્તરે હોય અને પદ્ધતિઓ તથા વિશિષ્ટતાઓ સાથે વ્યક્તિ મુખક જોડતી વખતે તેના સંયોજકચિહ્નનો અનિવાર્યત ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

જેમ કે ઉમાશંકર જોષી કૃત નિશીશ

O [P], [P2], [P3], [P4]

O156, INII, N

Ayurvedic Care for Appendics

LB, 27219 : 4 : 6

7.9.1 વર્તુળ અને સ્તર (Round and Levels)

કોઈપણ વિષયમાં આ મૂળભૂત શ્રેણીઓ પૈકી PME મુખકોનું પુનરાવર્તન પણ હોઈ શકે છે. એટલે કે વ્યક્તિત્વ મુખક, અને વેગ મુખક અનેક વખત પણ આવી શકે છે. આ અવસ્થાને ડૉ. રંગનાથન વર્તુળ અને સ્તરના સ્વીકૃત સિદ્ધાંત તરીકે ઓળખાવે છે.

વર્તુળ (Rounds)

વિષયમાં ક્યારેક મુખકનો વિસ્તાર બે કે તેથી વધુ વર્તુળોથી અભિવ્યક્ત કરવામાં આવે છે.

જેમ કે : L મુખ્યવર્ગ વૈદક તેમાં વેગ મુખક બે વર્તુળોમાં દર્શાવવામાં આવે છે. 'રોગ' (Diasases) વિસ્તારક્ષેત્રનું એક વર્તુળ છે. તેમજ 'ઉચાર' (Treatment) એ બીજું વર્તુળ છે. પ્રથમ અભિવ્યક્તિને પ્રથમ વર્તુળ અને બીજી અભિવ્યક્તિને બીજું વર્તુળ કહેવામાં આવે છે. પ્રથમ વર્તુળ વેગ મુખક (First Round Energy Facet) પશ્ચાત્ વ્યક્તિત્વ અને વસ્તુ મુખકની અભિવ્યક્તિ હોય છે. આ અભિવ્યક્તિને દ્વિતીય વર્તુળ વ્યક્તિત્વ મુખક (Second Round Personality Facet) તેમજ દ્વિતીય વર્તુળ મુખક (Second Round Matter Facet) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વર્તુળની રચના વેગ મુખકથી થાય છે. જેમાં [P] અને [M] નું જ પુનરાવર્તન હોય છે. જ્યારે સ્થળ મુખક [S] અને કાલ મુખક [T] ની અભિવ્યક્તિ હંમેશાં અંતિમ વર્તુળમાં જ હોય છે. અર્થાત્, તેનું પુનરાવર્તન હોતું નથી. ઉ.ત.

Agriculture J [P] : [E] [2P] : [2E]

Animal Husnandary KZ KZ [P] : [E] [2P] : [2E] [3P]

સ્તર - (Levels)

અનેક મુખ્યવર્ગોમાં વ્યક્તિત્વ મુખક એટલા તો સમૃદ્ધ હોય છે કે તેની સ્પષ્ટતા માટે તેને અનેક સ્તરોમાં વિભક્ત કરવાનું આવશ્યક બને છે. જેમ કે :

સાહિત્ય 0 મુખ્યવર્ગ 0 [p], [2P], [3P], [4P] અહીં વ્યક્તિત્વના ચાર સ્તર દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

પ્રથમ વ્યક્તિત્વ સ્તર-1 ભાષા

દ્વિતીય વ્યક્તિત્વ સ્તર-2 સ્વરૂપ

તૃતીય વ્યક્તિત્વ સ્તર-3 લેખક

ચતુર્થ વ્યક્તિત્વ સ્તર-4 કૃતિ

CCમાં વ્યક્તિત્વ મુખક એટલું તો સમૃદ્ધ છે, વિસ્તૃત છે કે તે વેગ મુખકને બાદ કરતાં બધાં જ મુખકો એક યા બીજા સ્વરૂપમાં વ્યક્તિત્વ મુખક માટે પ્રયોગો લેવામાં આવે છે.

1. પદાર્થ મુખકના રૂપમાં
2. કાલ મુખકના રૂપમાં
3. સ્થળ મુખકના રૂપમાં

7.10. પદ્ધતિઓ અને વિશિષ્ટતાઓ (Specials and Systems)

જ્ઞાનવિશ્વના કેટલાંક ક્ષેત્રો એવાં છે જેની અંતર્ગત રૂઢિગત વર્ગોમાં કેટલીક એવી પદ્ધતિઓ અને વિશિષ્ટતાઓ પ્રચલિત છે જેને એક સ્વતંત્ર વર્ગનું સ્થાન આપી શકાય. વળી, તેની ઉપર પ્રચુર માત્રામાં સાહિત્ય પણ પ્રકાશિત થતું હોય છે. એટલે તેમને મુખ્યવર્ગ તરીકે સ્થાન આપવાનું ન્યાયસંગત બની રહે છે.

પદ્ધતિઓ (Systems)

પરિસ્થિતિ, વાતાવરણ અને પ્રકૃતિ માનવ વિચારશક્તિ પર મહત્તમ અસર ઉપજાવતાં પરિબલો છે. પરિણામે વિભિન્ન વિચારધારાઓ આકાર પામે છે. આ પ્રમાણે અસ્તિત્વમાં આવતાં વિચારબિંદુનો ક્રમિક વિકાસ સમય જતાં એક નિશ્ચિત પદ્ધતિનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. જેમ કે અર્થશાસ્ત્રમાં સમાજવાદી અર્થશાસ્ત્ર, સામ્યવાદી અર્થશાસ્ત્ર, સહકારી અર્થશાસ્ત્ર વગેરે.

આ પદ્ધતિઓ મુખ્યવિષય ઉપર પોતાના વિભિન્ન દૃષ્ટિકોણોને આધારે અનુકૂળ સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરે છે. આ પદ્ધતિઓ મુખ્યવર્ગ જેટલી જ મહત્ત્વપૂર્ણ હોય છે, તથા તેનું વિભાજન પણ મુખ્યવર્ગની જેમ જ કરવામાં આવે છે.

CCમાં પદ્ધતિઓને મુખ્યવર્ગની સાથે વ્યક્તિત્વના સ્વરૂપમાં ધ્યાન આપવામાં આવેલ છે. પદ્ધતિઓની અભિવ્યક્તિ સામાન્ય રીતે જે તે મુખ્યવર્ગમાં કાલયુક્તિથી કરવામાં આવે છે. જેમ કે,

પ્રયોગાત્મક મનોવિજ્ઞાન SM

આયુર્વેદ LB

પ્રત્યેક પદ્ધતિના પ્રતીકોમાં મુખ્યવર્ગની જેમ જ PMEST સમાન સ્વરૂપે પ્રયોજાય છે. જો કે વ્યક્તિત્વ મુખક વ્યક્ત કરવા માટે તેના સંયોજક ચિહ્ન અલ્પવિરામનો ઉપયોગ કરવાનો રહે છે.

વિશિષ્ટતાઓ (Specials)

અર્વાચીનયુગમાં અનેક વિષયોના વિભિન્ન ક્ષેત્રોમાં વિશેષ અધ્યયન અને સંશોધન પ્રચલિત છે. પરિણામે વિશિષ્ટિકરણ (Specialization) થતું જાય છે. જેમ કે બાળરોગ નિષ્ણાત સ્ત્રીરોગ નિષ્ણાત વગેરે.

CCમાં વિશેષતાઓ દર્શાવવા માટે વિશેષ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. જેમ કે,

E9G બાયોકેમીસ્ટ્રી

G9B ગર્ભવિજ્ઞાન

L9F સ્ત્રીરોગ વિજ્ઞાન

વિશિષ્ટતાઓ સાથેના વર્ગીકની રચના માટે નીચે જણાવેલ સૂચનાઓને અનુસરવાનું રહે છે.

1. મુખ્યવર્ગમાં વ્યક્તિત્વના પ્રથમ સ્તરના સ્વરૂપમાં પ્રયોગ થાય છે.
2. તેનું સ્થાન પદ્ધતિઓ પછી આવે છે.

લઘુઉદ્યોગ X9B

સમાજવાદી અર્થવ્યવસ્થામાં લઘુઉદ્યોગ XM2, 9B

CCમાં મુખ્યવર્ગની તાલિકાઓને અંતે આવશ્યક છે ત્યાં વિશિષ્ટતાઓ અને પદ્ધતિઓ દર્શાવવામાં આવેલ છે. જેમ કે :

C9B2	Atom (Sp.)
CK	Gravitation theory (Sys.)
L9C	Child Medicine (Sp.)
LM	Naturopathy (Sys.)
TN3	Basic :Wardha Education (Sys.)

7.11 સહાયક તાલિકાઓ (Auxiliary Schedules)

CCમાં નીચે જણાવેલ સહાયક તાલિકાઓ આપવામાં આવેલ છે.

1. સામાન્ય પૃથક (Common Isolate)
2. કાલપૃથક (Time Isolate)
3. સ્થળ પૃથક (Space Isolate)
4. ભાષા પૃથક (Language Isolate)

1. સામાન્ય પૃથક (Common Isolate)

જેની ચર્ચા 13.0 માં કરવામાં આવી છે.

2. કાલપૃથક (Time Isolate)

ડૉ. રંગનાથને જણાવેલ પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ પૈકી કાલપૃથકનું સ્થાન છેલ્લું છે. તેમજ તેનું સંયોજકચિહ્ન અલ્પવિરામ છે. તેના બે વિભાગ છે.

(1) સામાન્ય કાલપૃથકર / કાલક્રમાનુસાર વિભાગો સામાન્ય પૃથક (Chronological Divisions)

(1) કાલક્રમાનુસાર વિભાગો (T1)

આ પૃથકો સામાન્ય રીતે ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળના ઘોતક છે.

A ઈ.સ. પૂર્વે 9999

M 1800 થી 1899

N 1900 થી 1999

P 2000 થી 2099

YC 3100 થી 3199

અહીં N સદીનું ઘોતક છે. 1990નું વર્ષ દર્શાવવા માટે N90 દર્શાવવાનું રહે છે.

(2) વિશિષ્ટ કાલપૃથકો (T2)

e દિવસનો સમય n7 શિશિર

d રાત્રિ p5 આર્દ દિવસ

n ઋતુ p8 બરફ પડવાનો સમય

T2 ના સંયોજક ચિહ્ન તરીકે T1ની જેમ ઊલ્ટાવેલ અલ્પવિરામ છે.

વિષય વસ્તુમાં ભૂતકાળને વ્યક્ત કરવા પરાંગ મુખક બાણ (Backword Arrow) (...) નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

3. સ્થળ પૃથક (Space Isolate)

સ્થળ પૃથક તે પાંચ મૂળભૂત શ્રેણીઓ પૈકીની એક વિશેષતા છે. જે મુખ્યત્વે બે વિભાગોમાં વિભાજિત છે. (1) ભૌગોલિક વિભાગો અને (2) પ્રાકૃતિક વિભાગો.

(1) ભૌગોલિક વિભાગો (Geographical Division)

આ ભૌગોલિક વિભાગો ત્રણ વિભાગમાં છે.

(A) રાજનૈતિક વિભાગ

1	વિશ્વ	4	એશિયા
1-56	બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય	44	ભારત
2	સ્વદેશ	4436	ગુજરાત
3	અંગીકૃત દેશ		

(B) જનસંખ્યાનુસાર વિભાગ

જો કોઈ વિસ્તારને સૂક્ષ્મ વર્ગીકરણ માટે તેના વ્યક્તિત્વ નામ સાથે દર્શાવવો હોય ત્યારે (જો (IT)માં તે માટેના પ્રતીક ફાળવવા ન આવ્યા હોય ત્યારે) તે વિસ્તારના નામનો પ્રથમ અક્ષર લઈ શકાય.

અમદાવાદમાં કન્યા કેળવણી T55.4436.A

T1ની જેમ તેને પણ પૂર્ણવિરામથી સંયોજવામાં આવે છે.

(C) દિશાનુસાર વિભાગ

પૂર્વના દેશો 19B

(2) પ્રાકૃતિક વિભાગો

a	ભૂમિ	g7	પર્વત
e5	ડેલ્ટા	pl	નદી
g	ખીણ	p6	તળાવ

હિમાલયનો પ્રવાસ U8.4.g7H

4. ભાષા પૃથક (Language Isolate)

કોઈપણ વર્ગીકરણને વિસ્તૃત અને ગહન બનાવવા ભાષા પૃથક પણ મહત્વના છે. CCમાં ભાષા (P) અને સાહિત્ય (O) ના મુખ્ય વર્ગોમાં ભાષાનો પ્રયોગ વ્યક્તિત્વ મુખક કક્ષાએ કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે ગ્રંથાકમાં ભાષા એક મહત્વનું ઘટક છે.

CCમાં વિશ્વની ત્રણ મુખ્ય ભાષાકૂળને 1, 2 અને 3 ની સંજ્ઞા દ્વારા પ્રસ્તુત કરવામાં આવેલ છે.

- 1 હિન્દી-યુરોપીય ભાષાઓ
- 2 સેમેટીક ભાષાઓ
- 3 દ્રવિડિયન ભાષાઓ

હિન્દી-યુરોપીય ભાષાને 8 વિભાગોમાં વિભાજિત કરવામાં આવેલ છે.

ઉ.ત.

11 ટ્યૂટેનિક	15 સંસ્કૃત
13 ગ્રીક	16 ઈરાની

સંસ્કૃત ભાષાકૃળની ભાષાઓ માટે ઉ.ત.

151 પ્રાકૃત	152 હિન્દી
1516 અર્ધમાગધી	156 ગુજરાતી

દ્રવિડિયન ભાષાકૃળની ભાષાઓ માટે ઉ.ત.

31 તમિળ	33 કનાડા
32 મલયાલમ	39 તોડા

કૃત્રિમ ભાષાઓ માટે ઉ.ત.

99M87 / ઈસ્પરંટો

અંગીકૃત ભાષા

અંગીકૃત ભાષાનું તાત્પર્ય એ છે કે ગ્રંથાલયની એ ભાષા જેમાં ગ્રંથાલયમાં અધિક પુસ્તકો હોય. જેમ કે : ગુજરાતના ગ્રંથાલયમાં ગુજરાતી ભાષાના વધુ પુસ્તકો હોય તે સ્વાભાવિક છે. એટલે ગુજરાતના ગ્રંથાલયો માટે ગુજરાતી ભાષા તે અંગીકૃત ભાષા ગણાય. CCમાં અંગીકૃત ભાષાને ગોઠવણીમાં અગ્રસ્થાન આપવા અને વર્ગીક ટૂંકાવવા તેની મૂળ સંજ્ઞાને બદલે લઘુરેખા (-)નો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે. જેમ કે:-

ગુજરાતી નવલકથા 0-3

7.12 CC : સામાન્ય પૃથકો (Common Isolates)

વિચારવિશ્વને વર્ગીકરણની પરિભાષામાં પૃથકવિશ્વ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ પૃથકવિશ્વને બે વિભાગોમાં વિભાજિત કરવામાં આવે છે.

1. વિશિષ્ટ પૃથકો (Special Isolates)

વિશિષ્ટ પૃથકો એ કોઈ વર્ગની વિશેષતાઓ પર આધારિત રહીને મેળવવામાં આવે છે. જેમ કે : મુખ્યવર્ગ 2 ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનમાં [P] અને [M] માં દર્શાવેલ પૃથકો

વિશિષ્ટ પૃથકો છે. આ પૃથકોનો સંબંધ માત્ર ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન સાથે જ છે. અર્થાત્ તેનું અર્થઘટન ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનના સંદર્ભમાં જ થઈ શકે છે.

2. સામાન્ય પૃથકો (Common Isolates)

સામાન્ય પૃથકોની વ્યાખ્યા આપતા ડૉ.રંગનાથન જણાવે છે કે, ‘બધાં જ કે બહુસંખ્યક વર્ગોના પક્ષોમાંથી કોઈપણ પક્ષ સાથે જે સંલગ્ન થઈ શકતાં હોય, જેના અલગ સંપર્કથી એક જ પ્રકારનો અર્થ સ્પષ્ટ થતો હોય કે એક જ પ્રકારની કલ્પના વ્યક્તિ થતી હોય તથા જે કોઈપણ વર્ગિકમાં હંમેશાં એક જ પ્રકારનું કાર્ય કરતા હોય તેને સામાન્ય પૃથક કે સામાન્ય પેટાવિભાગ કહેવામાં આવે છે.

સામાન્ય પૃથકો વર્ગિકને સૂક્ષ્મ બનાવવાની સાથે વિષયની રજૂઆતને પણ સ્પષ્ટ કરે છે. જેમ કે : અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો, અર્થશાસ્ત્રનો કોશ, અર્થશાસ્ત્રનો ઇતિહાસ વગેરેમાં એક માત્ર અર્થશાસ્ત્રની જ ચર્ચા કરવામાં આવી છે. જ્યારે કોશ, ઇતિહાસ વગેરે અર્થશાસ્ત્ર વિષયન રજૂઆત દર્શાવે છે. આ રજૂઆતો સ્પષ્ટ કરવાનું કામ સામાન્ય પૃથકો કરે છે.

CCમાં સામાન્ય પૃથકોને બે વિભાગોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે.

1. પૂર્વવર્તી કે અગ્રગામી સામાન્ય પૃથકો
(Aneteriorising Common Isolate) (ACI)
2. પરવર્તી કે અનુગામી સામાન્ય પૃથકો
(Postriorising Common Isolate) (PCI)

સામાન્યતઃ ACI વિષય પ્રવેશ માટેની ભૂમિકા પૂરી પાડે છે. જ્યારે PCI વિષય વિશ્લેષણ તરફ દોરવાનું કાર્ય કરે છે. જેને નીચે મુજબના ચિત્રમાં સ્પષ્ટ કરી શકાય.

ACI	PCI
Basic	
Subject	
પૂર્વવર્તી	મૂળ પરવર્તી
સામાન્ય પૃથકો	વિષય સામાન્ય પૃથકો

પૂર્વવર્તી સામાન્ય પૃથકો

આ પ્રકારના પૃથકોનો પ્રયોગ જે તે વર્ગિક સાથે કોઈપણ પ્રકારના સંયોજકચિહ્ન વગર કરવામાં આવે છે. પૂર્વવર્તીનો સામાન્ય અર્થ થાય છે તે જે વર્ગિક સાથે જોડાયા હોય તે વર્ગિકનું સ્થાન ગોઠવણીમાં મૂળ વર્ગિક પહેલાં આવે છે.

- D ઈજનેર વિદ્યા
Da ઈજનેર વિદ્યાની વાહ્યમયસૂચિ

પૂર્વવર્તી સામાન્ય પૃથકોના ત્રણ પ્રકાર છે.

1. સ્થાન મુખક પૂર્વે આવતાં
(Applicable before Space Facet)
2. માત્ર સ્થાનક મુખક પછી આવતા
(Applicable only after Space Facet)
3. માત્ર કાળ મુખક પછી આવતાં
(Applicable only after Time Facet)

ઉપર્યુક્ત ત્રણ પ્રકારો પૈકી સ્થાન મુખક પૂર્વે આવતાં અને માત્ર સ્થાન મુખક પછી આવતાં સામાન્ય પૃથકો મોટાભાગના સામાન્ય પૃથકો પોતાનું આગવું પરિસૂત્ર (Facet Formula) ધરાવે છે. આ મુખક પરિસૂત્રમાં P તેમજ P2 સ્વરૂપે સ્થળ પૃથકો અને કાલપૃથકોને સ્થાન આપવામાં આવેલ છે. જ્યારે કેટલાક માત્ર કાલ કે સ્થળપૃથકો જ ધરાવે છે.

1. સ્થાન મુખક પૂર્વે આવતાં સામાન્ય પૃથકો

આ પ્રકારના પૃથકોમાં નીચે મુજબના સામાન્ય પૃથકોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. ઉદાહરત તરીકે

a	વાઙ્મયસૂચિ	a[T]
k	વિશ્વકોશ	k [P], [P2]
v	ઈતિહાસ	v [P], [P2]
w	વૈયક્તિક જીવનચરિત્ર	w[P]

ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનની વાઙ્મય સૂચિ (2010) 2 aP1o

ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનનું ગુજરાતીમાંથી 1925થી પ્રકાશિત થતું સામયિક 2m4436, N25 માત્ર એટલું જ નહીં આ પૃથકોનો સ્વતંત્ર ઉપયોગ પણ કરી શકાય છે. જેમ કે: Encyclopaedia Britannica k56, M

2. માત્ર સ્થાન મુખક પછી આવતાં સામાન્ય પૃથકો

r વ્યવસ્થાકીય અહેવાલ
ભારતીય રેલ્વે અહેવાલ 1997 X 415.44r 'N97

3. માત્ર કાલ મુખક પછી આવતાં સામાન્ય પૃથકો

t4 સર્વેક્ષણ
t5 પ્લાન
v Source Material

ગુજરાતના સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું સર્વેક્ષણ, 2010 22.4436' P10t4

પરવર્તી સામાન્ય પૃથકો

પરવર્તી સામાન્ય પૃથકોનો પ્રયોગ જે તે સંયોજકચિહ્ન સાથે કરવામાં આવે છે. પરવર્તીનો અર્થ થાય છે તે જ વર્ગીક સાથે જોડાયેલા હોય, તે વર્ગીકનું સ્થાન મૂળ

વર્ગીક પછી આવે છે. જેમ કે :

Colon Classification   2 : 51N3
 A Criticism of CC   2 : 51N3 : g
 2 : 51N3 : g નું સ્થાન   2 : 51N3 પછી આવશે.
 પરવર્તી સામાન્ય પૃથકોના બે પ્રકાર છે.

1. પરવર્તી સામાન્ય પૃથકો : વેગ સામાન્ય પૃથકો
(Energy Common Isolate)
2. પરવર્તી સામાન્ય પૃથકો : વ્યક્તિત્વ સામાન્ય પૃથકો
(Personality Common Isolate)

ઉપર્યુક્ત પ્રકારો પૈકી વ્યક્તિત્વ સામાન્ય પૃથકો માટે મુખક પરિસૂત્રની જોગવાઈ છે.

1. પરવર્તી સામાન્ય પૃથકો : વેગ સામાન્ય પૃથકો

b1 Calculating   g   વિવેચન
 f Investigation   X   Sureying

સરસ્વતીચંદ્ર / ગો. મા. ત્રિપાઠી (1855)

0156, 3M5t5, S

સરસ્વતીચંદ્ર વિવેચન 0156, 3 M 55, S : g

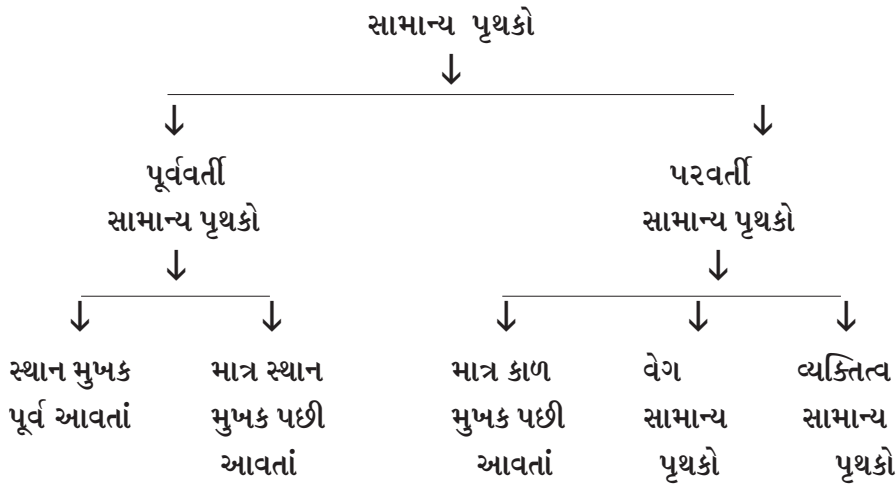
2. પરવર્તી સામાન્ય પૃથકો, વ્યક્તિત્વ સામાન્ય પૃથકો
 વ્યક્તિત્વ સામાન્ય પૃથકો માટેનું પરિસૂત્ર છે.

(C1), [P], [P2], : [E] છે.

PCIનો ઉપયોગ સામાન્યતઃ [S] પછી કરવામાં આવે છે.

b   વ્યવસાય
 d   સંસ્થા
 f   સંશોધન

ઉપર્યુક્ત સામાન્ય પૃથકોને નીચે મુજબના આલેખમાં દર્શાવી શકાય.

ઉપર્યુક્ત સામાન્ય પૃથકો સિવાય CCની પાંચ મૌલિક વિશેષતાઓ પૈકી સ્થાન પૃથકો (SI) અને કાલપૃથકો (T1) સામાન્ય પૃથકોની કક્ષામાં આવતાં પૃથકો છે.

7.13. યુક્તિઓ (Device)

ગ્રંથાલય વર્ગીકરણના સંદર્ભમાં યુક્તિઓ એટલે નવીન વિષયોની વર્ગીકરણ રચના માટે વૈજ્ઞાનિક ઢબે વર્ગીકરણને સ્વાયત્તા આપવાની રીત.

1. કાલક્રમ યુક્તિ (Chronological Device)

સામાન્ય રીતે શતાબ્દી, દશક, વર્ષ વગેરેની આવશ્યકતા વિષયના વિકાસ, વિવિધ દૃષ્ટિકોણ, નવીન વિષય, ઇતિહાસ વગેરે દર્શાવવા માટે કરવામાં આવે છે. જે માટે દરેક વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં કાલપૃથકોની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ તેને સંયોજવા માટે જે તે સંયોજકચિહ્નની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે.

વિષય વિસ્તૃતીકરણ અને વિભાગીકરણ માટે જ્યારે કાલપૃથક સંજ્ઞાઓને એક ગુણધર્મ તરીકે પ્રયોગ કરવામાં આવે ત્યારે તેને કાલક્રમ યુક્તિ કહેવામાં આવે છે. અર્થાત્, કાલપૃથક સંજ્ઞાનો તેના સંયોજકચિહ્ન વિના ઉપયોગ કરવો.

કોઈ વિષયની અંતર્યત થયેલ નવીન આવિષ્કાર, નવીન સંપ્રદાય, નવીન સંસ્થા, નવીન પદ્ધતિ વગેરે સ્વાભાવિક જ રીતે જ તેના ઉદ્ભવ વર્ષ કે સ્થાપના વર્ષ દ્વારા વધુ સ્પષ્ટ બનાવી શકાય છે. જે માટે કાલક્રમ યુક્તિનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.

(1) સાહિત્ય O માં લેખક

0156, 3N12, M = માનવીની ભવાઈ લેખક પન્નાલાલ પટેલ. N12 લેખકની જન્મ સાલ દર્શાવે છે.

(2) પદ્ધતિઓ

2:51M96 UDC (1996શોધયાનું વર્ષ છે.)

એ જ પ્રમાણે

LB આયુર્વેદ

SN36 'વી' મનોવિજ્ઞાન

TL8 કિન્ડરગાર્ડન

(3) ધર્મ, લલિતકળા, ભાષાપૃથક, સ્થળ પૃથક વગેરેમાં કાલક્રમ યુક્તિનો પ્રયોગ

Q29M2 બ્રહ્મોસમાજ (ધર્મ)

99M87 એસ્પેરેન્ટો (ભાષાપૃથક)

1N487 કોમનવેલ્થ (સ્થળપૃથક)

આમ, CCમાં કાલક્રમ યુક્તિનો વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

2. ભૌગોલિક યુક્તિ (Geographical Device)

આ યુક્તિનો પ્રયોગ પણ અનુસૂચિના પૃથક અંકોને ધારધાર બનાવવાનો છે. સ્થળ પૃથકોની સારણીમાંથી કોઈપણ ભૌગોલિક અંકનો આ યુક્તિ અન્વયે ઉપયોગ કરી શકાય છે.

- (1) ઈતિહાસ અને કાયદો
V44 History of India
273,2 Property Law of USA
- (2) ભાષા
PIII, 9J44, L Anglo. Indian Jargan
- (3) લલિતકલા
NA44 Indian architecture
- (4) અગ્રગામી સામાન્ય પૃથક
2m4436, N25 Pustakalaya

3. વિષયયુક્તિ (Subject Device)

વિષય યુક્તિનું મુખ્યત્વે એ વિધિ કે પ્રક્રિયાથી છે જે કોઈપણ વર્ગ તથા તેના મુખકોના પૃથકો અને ઉપપૃથકોને કોઈ અન્ય મુખ્યવર્ગ અને તેના વિભાગોની મદદ દ્વારા અધિક સ્પષ્ટ, સૂક્ષ્મ, ઉપયોગી અને વિસ્તૃત બનાવવું.

અમે એ સ્પષ્ટ કરવું રહ્યું કે પાર્શ્વ સંબંધ અને વિષય યુક્તિ વચ્ચે ભિન્નતા છે. બે વિષયો, મુખકો અને પૃથકો વચ્ચે સમાન મહત્તાએ સંબંધ તે પાર્શ્વ સંબંધ છે. જ્યારે વિષય યુક્તિનો હેતુ જે તે વિષયને વધુ સૂક્ષ્મ બનાવવાનો છે. જો કે તેનો હેતુ વર્ગીકરણ પદ્ધતિના આકારને વિસ્તૃત કરવાનો નથી.

જ્ઞાનવિશ્વમાં વિષયો અને પૃથક વિચારોની ઉત્પત્તિ એક નિરંતર પ્રક્રિયા છે. વર્ગીકરણ પદ્ધતિની રચના કરતી વખતે વર્ગીચાર્ય તમામ વિષયો, તેના મુખકો અને પૃથકોને વ્યવસ્થિત કરે છે. જે પૈકીના કેટલાક એવા વિષયો અને પૃથકો હોય છે. જેનો સંબંધ એકથી વધુ વિષયો સાથે હોય છે. આ સંબંધના બે પ્રકાર છે :

1. સ્થાયી સંબંધ અને
2. અસ્થાયી સંબંધ

સ્થાયી સંબંધ માટે ડૉ. રંગનાથને સમાન્તર અનુક્રમ (Parallal Sequence) યુક્તિનો પ્રયોગ કર્યો છે. કેટલાક સ્થાયી પૃથકો એકથી વધુ વિષયોમાં સમાન કાર્ય કરે છે. ત્યાં આ પૃથકોને પુનઃ દર્શાવવાને બદલે [E] cum [2P] મુજબ સૂચના આપવામાં આવી છે. જેમ I Botany માં “Foci in [E] cum [2p] as in G Biology”

જ્યારે અસ્થાઈ પૃથકો માટે ડો. રંગનાથને વિષય યુક્તિનો પ્રયોગ કર્યો છે. જે માટે લઘુકોંસનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. જેમ કે :

- 2 Library Science
- 4 Others ny (SD)
(Illustrative)
- 4(Q) Religious
- 4(X81) Insurance

આમ, બધા જ જુદા જુદા ગ્રંથાલયો દર્શાવવાને બદલે વિષય યુક્તિના પ્રયોગ દ્વારા જરૂરિયાત મુજબ વર્ગો દર્શાવી શકાય છે.

4. વર્ણાનુક્રમ યુક્તિ (Alphabetical Device)

વર્ણાનુક્રમ યુક્તિનો પ્રયોગ પૃથક અંકોને વધુ સૂક્ષ્મ બનાવવા માટે કરવામાં આવે છે. જેમાં જે તે વ્યક્તિ, વસ્તુ વગેરેના નામના પહેલો પ્રથમ બે કે ત્રણ અક્ષરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જેમ કે :

0156, 1N11, G ગંગોત્રી કવિ ઉમાશંકર જોષીનો કાવ્યસંગ્રહ છે. જેમાં G ગંગોત્રી (Gangotri) માટે પ્રયોજાયેલ છે.

J381 BB બાસમતી (Basmati) માટે પ્રયોજાયેલ છે.

5. પંક્તિમાં સ્વાગતશીલતા

ખાલી કરાવતા અંક અને ખાલી અંક

પંક્તિમાં આંતરપ્રેક્ષપ (Interpolation) માટે ડો. રંગનાથને બે ધારણાઓ પ્રતિપાદિત કરી છે.

1. ખાલી કરાવતા અંકો (Emptying Digits)

અનુક્રમે આવતાં બે મૂળાક્ષરો વચ્ચે આંતરપ્રેક્ષપ માટે ખાલી કરાવતા અંકોના સિદ્ધાંતનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. જેમાં T, U, V, W, X, Y, Zને ખાલી કરાવતાં અંકો તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા છે. કોઈપણ મૂળાક્ષરમાં ખાલી કરાવતા અંકોના પ્રયોગની અર્થની દૃષ્ટિએ તે મૂળાક્ષરનો મૂળ અર્થ ખાલી બને છે પણ તેનું ક્રમિક મૂલ્ય (Ordinal Value) જળવાઈ રહે છે. જેમ કે KZ માં K નું ક્રમિક મૂલ્ય યથાવત્ રહે છે. પરંતુ Kનો અર્થ ‘પ્રાણીવિજ્ઞાન’ લુપ્ત થાય છે.

2. ખાલી અંક (Empty digit)

ખાલી અંક એટલે એવા અંકો કે જેનું ક્રમિક મૂલ્ય હોય છે. પરંતુ સંકેતાર્થ મૂલ્ય (Semantic Value) નથી હોતું જ્યારે તે અન્ય અંક સાથે જોડાય છે. ત્યારે તેમાંથી સંકેતાર્થ પ્રાપ્ત થાય છે. 9, Z ને ખાલી સમંક માનવામાં આવ્યા છે.

7.14. પાર્શ્વ સંબંધો (PHASE RELATION)

પૂર્વભૂમિકા

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના વિકાસ સાથે મનુષ્યની અભિરૂચિઓ તથા કાર્યપદ્ધતિઓમાં વિકાસ અને પરિવર્તન અત્યંત તીવ્ર ગતિએ નવીન આકાર ધારણ કરી રહ્યાં છે. પરિણામ સ્વરૂપ આજે એ આવશ્યક નથી રહ્યું કે રસાયણશાસ્ત્રી માત્ર રસાયણશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોમાં કે ડોક્ટર માત્ર વૈદકના સિદ્ધાંતોમાં જ રૂચિ દાખવે. આજે જ્ઞાનવિશ્વના વિકાસની જટિલતાઓને કારણે તેમજ વિષયોના અન્યોન્ય સંબંધો તથા આધારોને કારણે કોઈપણ વિશેષજ્ઞો પાસે સંબંધિત અન્ય વિષયની હોવાનું આવશ્યક છે.

આધુનિક માગના સંદર્ભે વિષય વિકાસની લક્ષણો પૈકી શિથિલ સંયોજન (Loose Assemblage)ની પ્રક્રિયા દ્વારા અનેક જટિલ વિષયોની રચના થતી રહે છે. આ જટિલ વિષયો પર વિપુલ પ્રમાણમાં સાહિત્ય પણ પ્રકાશિત થતું રહે છે.

આ પ્રમાણે વિષયો અન્યોન્ય આધારિત બનવાને કારણે અનેક સ્વતંત્ર મિશ્રિત અને જટિલ વિષયો અસ્તિત્વમાં આવે છે. આ વિષયો બે કે તેથી વધુ વિષયોના પારસ્પરિક સંબંધો પર આધારિત હોય છે. જે પાર્શ્વ સંબંધો કે વિષયાંગ સંબંધો તરીકે ઓળખાય છે.

પાર્શ્વ સંબંધની સમજ કેળવતા પહેલાં મૂળ વિષય સંયુક્ત, વિષય અને જટિલ વિષયની જાણકારી મેળવવી આવશ્યક છે.

મૂળ વિષય (Basic Subject)

જે તે વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં મુખ્ય વર્ગ સ્વરૂપે દર્શાવેલ વિષય કે વર્ગ કે જેની સાથે કોઈપણ પૃથક વિચાર જોડાયેલ ન હોય.

સંયુક્ત વિષય (Compound Subject)

એ વિષય કે જેની સાથે એક કે વધુ પૃથક વિચાર તેના ઘટકના સ્વરૂપમાં જોડાયેલ હોય.

જટિલ વિષય (Complex Subject)

એ વિષય કે જેની રચના બે કે તેથી વધુ મૂળ વિષય કે સંયુક્ત વિષયોના સંયોજનથી થઈ હોય. જેમ કે :

A અને B મૂળ વિષય છે.

A1, A2, A3, B1, B2 અને B3 એ સંયુક્ત વિષય છે.

AB, A1B1 તે જટિલ વિષય છે.

પાર્શ્વ સંબંધ (Phase Relation)

પાર્શ્વ સંબંધોની વિભાવના સ્પષ્ટ કરવાનું શ્રેય ડૉ. એસ.આર.રંગનાથનને છે. CCની પ્રારંભિક આવૃત્તિઓ (1 થી 3) માં આ માટેની યોજના તૈયાર થતી રહી. જેમાં વિષયો વચ્ચેના પાંચ પ્રકારના સંબંધો સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા. તેમજ બે વિષયોને સંયોજવા માટે dot અને નાના મૂળાક્ષરોનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો. ત્યારપછીની આવૃત્તિમાં પાર્શ્વ સંબંધનાં પાંચ પ્રકારો સાથે ત્રણ સ્તરો પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા. સાથે જ dotની જગાએ o (Zero)નો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો. CCની સાતમી આવૃત્તિ (1987)માં સંયોજકચિહ્ન 0ને બદલે &નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો. સાથે જ ઉપકરણ પાર્શ્વ સંબંધને (Tool Phase Relation) પણ માન્યતા આપવામાં આવી.

CCમાં વિષયો વચ્ચેના સંબંધોના પ્રકાર તેના સ્તર સંયોજકચિહ્ન સાથે નીચે મુજબ છે.

પાર્શ્વ સંબંધ

સંબોધના પ્રકાર	આંતર વર્ગ	આંતર મુખક	આંતર પંક્તિ
સામાન્ય	oa	oj	ot
દૃષ્ટિકોણ	ob	ok	ou
તુલના	oc	om	ob
ભેદ	od	on	ow
પ્રભાવ	og	or	oy

CC 7 મી આવૃત્તિ (1987)માં ઉપકરણ સંબંધ (Tool Relation)ને માન્યતા આપવામાં આવી.

Oh Op Oz

તેમજ 0 (શૂન્ય) ને બદલે & (Ampersand)નો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો.

1. સામાન્ય સંબંધ (General Relation) આલેખાયેલા બંને વિષયો સમાન મહત્ત્વ ધરાવે છે.
2. દૃષ્ટિકોણ સંબંધ (Basic Relation)

બે વિષયોમાંથી એક વિષય મુખ્ય હોય છે. જ્યારે બીજો વિષય એ મૂળ વિષયના દૃષ્ટિકોણને સ્પષ્ટ કરતો હોય, અર્થાત્ કોઈ વિશેષ વિષયનું વિવેચન કોઈ વિશિષ્ટ દૃષ્ટિ કે ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવે છે.

3. તુલના સંબંધ (Comparison Relation)

કોઈ બે વિષયોનું તુલના દશાવતા સંબંધ.

4. ભેદ સંબંધ (Difference Relation)

કોઈ બે વિષયો વચ્ચે ભેદ દર્શાવતા સંબંધ

5. પ્રભાવ સંબંધ (Influencen Relation)

જ્યારે કોઈ બે વિષયો પૈકી એક વિષયોનો પ્રભાવ કે અસર અન્ય વિષય પર દર્શાવવામાં આવ્યો હોય તે.

ઉપર જણાવેલ પાંચ પ્રકારના સંબંધો મુખ્ય વર્ગો (Main Class), મુખકો (Facet) કે પંક્તિ (Array)માં હોઈ શકે. આ ત્રણ કક્ષા નીચે મુજબ છે.

પાર્શ્વ સંબંધ ધરાવતા બે વિષય/વર્ગોને જોડવા માટે નીચે મુજબના ક્રમને અનુસરવામાં આવે છે.

1. સામાન્ય તુલના તથા ભેદ સંબંધ દર્શાવવા જે વિષય/વર્ગો અનુસૂચિમાં પ્રથમ આપવામાં આવેલ હોય તેને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવે છે.
2. દષ્ટિકોણ સંબંધમાં કોઈપણ દષ્ટિકોણ કે ઉદ્દેશથી જે વિષયનું આલેખન થયું હોય તે વિષય/વર્ગોને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવે છે.
3. પ્રભાવ સંબંધ: પ્રભાવિત વિષયને પ્રભાવક વર્ગથી પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવે છે.

કેટલાક ઉદાહરણો

1. Library and Society
20ay
2. Medical Jurisprudence
Lobz
3. Geology Compared to Zoology
JOCK
4. Difference between Engineering and Technology
DOdF
5. Biophysics
CO9G

7.15. સંજ્ઞા (Nouns)

CCની સંજ્ઞા તે મિશ્રસંજ્ઞા છે. તેનો આધાર અધિક વ્યાપક અને પરિવર્તનશીલ છે. તેમાં નીચે જણાવેલ પ્રતીકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

1. હિન્દી-અરબી અંકો 0-9 10
2. રોમન મૂળાક્ષરો A-Z 26
3. નાના મૂળાક્ષરો a-z 23
(i.I.0ને બાદ કરતાં)
4. ગ્રીક મૂળાક્ષર 1
5. ગણિત અને વ્યાકરણના ચિહ્નો

ગોઠવણીના સંદર્ભમાં આ પ્રતીકોનો ક્રમ નીચે મુજબ છે.

) લઘુકૌસનો અંતિમ ભાગ

0 શૂન્ય

.... પરાંગમુખ બાણ

.... અભિમુખ બાણ

‘ ઉલ્ટાવેલું અલ્પવિરામ

. પૂર્ણવિરામ

: વિસર્ગ

; અર્ધવિરામ

, અલ્પવિરામ

a-z નાના મૂળાક્ષર

1-9 હિન્દી-અરબી અંકો

A-Z રોમન મૂળાક્ષર

(લઘુકૌસનો અંતિમ ભાગ

CCમાં સંજ્ઞાનું બંધારણ મુખકીય પ્રકારનું હોઈ તેમાં અનંત સ્વાગતશીલતા છે. તેની સંજ્ઞા સંક્ષિપ્ત અને સ્વાગતશીલતા છે. તેની સંજ્ઞા સંક્ષિપ્ત અને સ્વાગતશીલ હોવાની સાથે કેટલેક અંશે જટિલ છે. શૂંબલાની સ્વાગતશીલતા અર્થે અનેક યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓ યોજવામાં આવી છે. જેમાં મુખક યુક્ત સંજ્ઞા (Faceted Natations) મુખક યુક્તિ (Phase Device), અધ્યારોપણ યુક્તિ (Superimposition Device) મુખ્ય છે. જ્યારે પંક્તિની ગ્રાહ્યતા માટે શકલ યુક્તિ (Octove Device), જૂથ સંજ્ઞા (Group Natations), કાલયુક્તિ (Chronological device), વિષય યુક્તિ (Subject device), અનુવર્ણ યુક્તિ (Alphabetical device) નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત સંજ્ઞાને બીજમૂલક કે ભાવાત્મક સ્મૃતિસહાયકતાનો આધાર હોવાથી તે સ્મૃતિસહાયક છે.

7.16. અનુક્રમણિ (Index)

CCની અનુક્રમણિ વર્ગીકરણ માટે સહાયક હોવા છતાં તેનો સરળતાથી ઉપયોગ કરવો મુશ્કેલ બને છે. આ અનુક્રમણિ સાપેક્ષ હોવાની સાથે સીધા જ વર્ગીક આપતી નથી, પરંતુ મુખક પરિસૂત્ર સાથે માત્ર સાપેક્ષિત ભાગો જ આપવામાં આવેલા છે. જેમ કે :

Classification	2[E], 51 E [E], 91, G [E] 511.1 HI [E], 811
Earth	D [P], 32, ... [P2], 21. ND. NQ [P3] 21.
Crust	H413
Movement of	U [P], 16
Paved road	D [P], 4112
Quake	H4332. Y [E], 43t6
Work	D [E], 71. D [P], 3, 415, 416, 42 [P2], 1.

7.17. સમીક્ષા (Evaluation)

CCની યોજના/રચના પૃથક્કરણીય-સંયોજિત વર્ગીકરણ (Analytico Synthetic Classification) સ્વરૂપે કરવામાં આવી છે. જો કે તેની પ્રથમ ત્રણ આવૃત્તિ સુધી તે અપરિવર્તનશીલ કે ચુસ્ત મુખકીય વર્ગીકરણ (Rigidly Faceted Classification) પદ્ધતિ હતી. 1952 પછીનું તેનું સ્વરૂપ મુક્ત મુખકીય વર્ગીકરણ (Freely-Faceted Classification) પદ્ધતિનું બન્યું છે. જેનો ગ્રંથાલયવિજ્ઞાન જગતમાં એક અપૂર્વ અને અદ્વિતીય યોજનાના સ્વરૂપમાં સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. પદ્ધતિ વૈજ્ઞાનિક અને તર્કશુદ્ધ હોવાની સાથે અનેક ગ્રંથાલયવિદોને મતે તે આલોચનાત્મક પણ રહી છે.

વીકરી (Vickrey)ના કથન અનુસાર, ‘વીસમી સદીના વર્ગીકરણના સૈદ્ધાંતિક આધારને ડૉ. રંગનાથનને પર્યાપ્ત સ્પષ્ટતાની સાથે પ્રતિપાદિત કરેલ છે; તથા જ્ઞાનવિશ્વના સામાન્ય સ્વરૂપ પર યોગ્ય રીતે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે. તેમણે એ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે વર્ગીકરણમાં સંબંધિત વિષયને સ્થાન આપી શકાય છે, અને આ માટે તેમણે રજૂ કરેલી સંજ્ઞાત્મક વિધિઓ તેમની અત્યંત મૌલિક દેન છે.’

મીલ્સના મત અનુસાર, ‘સહાયકક્રમ અને સરળ, મિશ્રિત અને જટિલ વિષયોનું પૂર્ણ સ્વરૂપે નિશ્ચિત સ્થાનનું સંસ્થાપન આ પદ્ધતિને શ્રેષ્ઠ બનાવે છે.’

ફિલિપ્સના મત અનુસાર, ‘CC પૃથક્કરણીય - સંયોજિત વર્ગીકરણ પદ્ધતિની એક મૌલિક યોજના છે; જેમાં જેના વર્ગીક માટેનો ઉલ્લેખ ન હોય તેવા નવીન વિષયોના વર્ગીકની રચના માટે વર્ગીકરણને અધિકતમ સ્વાયત્તા આપવામાં આવી છે.’

પામર અને વેલ્સ : વર્ગીકરણના મૌલિક સિદ્ધાંતોને આધારે રચાયેલી CC પદ્ધતિને આદર્શ અને અનુસરણીય માને છે.

નીધમ (N. D. Needham) CC ને બીજા વિશ્વયુદ્ધ બાદ વર્ગીકરણના સિદ્ધાંતો અને પ્રયોગમાં ક્રાંતિસર્જક તરીકે ઓળખાય છે.

વિશિષ્ટતાઓ :

1. CC પૂર્ણતઃ પૃથક્કરણીય સંયોજિત વર્ગીકરણ પદ્ધતિ છે.
2. તે ભાવાત્મક કે બીજમૂલક સ્મૃતિસહાયતા પર આધારિત છે.
3. પંક્તિઓ અને શૃંખલાઓની અનંત સ્વાગતશીલતાને કારણે તેમાં અત્યંત સૂક્ષ્મ વર્ગીકરણ સંભવિત છે.
4. તે સ્વયં સ્વીકૃત સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે.
5. સંયુક્ત અને જટિલ વિષયોના વર્ગીકની રચના માટે તે સક્ષમ છે.
6. પદ્ધતિઓ અને વિશિષ્ટતાઓ દર્શાવવાની તેમાં વિશેષ સુવિધા છે.
7. તર્કશુદ્ધિ, તટસ્થ અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ છે.
8. તેમાં પ્રશિષ્ટ ગ્રંથ અને ગ્રંથાંક રચના માટે વિશેષ સુવિધા છે.
9. સ્વદેશ અને સ્વભાષા માટેની યોજના આ પદ્ધતિને પોતીકી બનાવે છે.

7.18. સારાંશ (Summary) :

કોલન ક્લાસિફિકેશનની રચના ભારતીય ગ્રંથાલય શાસ્ત્રી ડૉ. રંગનાથન દ્વારા કરવામાં આવી છે. CCની પ્રથમ આવૃત્તિ 1933 પ્રકાશિત થયા બાદ તેની 6th આવૃત્તિ (1960) તેમની હયાતીમાં પ્રકાશિત થઈ હતી. જ્યારે તેની 7મી આવૃત્તિ 1987માં પ્રકાશિત થઈ છે.

સમગ્રતયા તેનું વિવરણ કરતા તેમજ વિવેચન કરતાં તેમાં ભારતીય દર્શનશાસ્ત્રી છાપ જોવા મળે છે. PMEST તેનો પુરાવો છે.

તેની પ્રથમ ત્રણ આવૃત્તિઓ યુસ્ત મુખનકીય પ્રકારની રહી હતી. જ્યારે તેની 7મી આવૃત્તિ સંપૂર્ણપણે મુક્ત મુખકીય પ્રકાર ધરાવે છે.

CC સ્વયં સ્વીકૃત સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોઈ અસ્તિત્વમાં રહેલ લગભગ તમામ વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓના પુનરાવર્તનમાં તેની છાપ જોવા મળે છે. તેમજ તે તમામ વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓ તેમના સિદ્ધાંતોની અસર નીચે વિકાસ કરવી જોવા મળે છે.

પ્રસ્તુત એકમમાં કોલન ક્લાસિફિકેશન વિશદ્ ચર્ચા, વિવરણ અને વિવેચન કરવામાં આવેલ છે.

7.19 બહુવિકલ્પીય પ્રશ્નો (ઉત્તર સહિત)

---

1. મેલ્વિલ ડ્યૂઈનો જન્મ કયા વર્ષમાં થયો હતો ?
(A) 1851 (B) 1851
(C) 1861 (D) 1853

2. DDCની પ્રથમ આવૃત્તિ કયા વર્ષમાં પ્રકાશિત થઈ હતી ?
 (A) 1873 (B) 1872
 (C) **1876** (D) 1871
3. DDCની 19મી આવૃત્તિનું પ્રકાશન વર્ષ ?
 (A) **1979** (B) 1975
 (C) 1976 (D) 1989
4. DDCની 19મી આવૃત્તિ કેટલા ખંડોમાં છે ?
 (A) 4 (B) **3**
 (C) 2 (D) ઉપરમાંથી કોઈ નહીં
5. DDCની 19મી આવૃત્તિમાં સહાયક સારણીઓ કેટલી છે ?
 (A) **7** (B) 6
 (C) 5 (D) 8
6. DDC Manual કયા વર્ષમાં પ્રકાશિત થયું ?
 (A) 1980 (B) **1982**
 (C) 1981 (D) 1984
7. DDCની 20મી આવૃત્તિ કયારે પ્રકાશિત થઈ ?
 (A) 1986 (B) 1985
 (C) **1989** (D) 1988
8. DDCની 21મી આવૃત્તિ આવૃત્તિનું પ્રકાશન વર્ષ ?
 (A) 1997 (B) 1995
 (C) **1996** (D) 1998
9. ફિનિક્સ શિડ્યુઅલ કઈ વર્ગીકરણ પદ્ધતિ સાથે સંકળાયેલ છે ?
 (A) UDC (B) **DDC**
 (C) CC (D) LC
10. DDCની 19મી આવૃત્તિના સંપાદક ..... છે.
 (A) બેન્જામીન એ. કસ્ટર (B) જહોન પી.
 (C) ગોડફ્રે ડ્યૂઈ (D) ઉપરમાંથી કોઈ નહીં
11. DDCની કઈ આવૃત્તિની ડ્યૂઈનું નામ આખ્યામાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યું ?
 (A) 12મી આવૃત્તિ (B) **14મી આવૃત્તિ**
 (C) 15મી આવૃત્તિ (D) 16મી આવૃત્તિ

12. DDC પર કોની અસર જોવા મળે છે ?
 (A) હેરિશ (B) હેરિશ અને બેકન
 (C) બેકન (D) ડી. મેઈની
13. ડ્યૂઈ ફોર વિન્ડોઝ (Dewey for Window) આવૃત્તિ ક્યારે પ્રકાશિત થઈ ?
 (A) 1996 (B) 1997
 (C) 1995 (D) 1998
14. CD-ROMના રૂપમાં વિજ્ઞાણ ડ્યૂઈ ક્યારે પ્રકાશિત થઈ ?
 (A) 1991 (B) 1990
 (C) 1992 (D) 1993
15. કઈ આવૃત્તિમાં કેટલાક વર્ગોમાં વર્ણનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો ?
 (A) 19મી આવૃત્તિ (B) 20મી આવૃત્તિ
 (C) 18મી આવૃત્તિ (D) 21મી આવૃત્તિ
16. DDCમાં ગુજરાતી સાહિત્ય માટેની સંજ્ઞા કઈ છે ?
 (A) 891 (B) 491.47
 (C) 890 (D) 891.47
17. DDC ની પ્રથમ આવૃત્તિ કેટલા પૃષ્ઠોમાં હતી ?
 (A) 44 (B) 40
 (C) 42 (D) 46
18. DDC ના દ્વિતીય સંક્ષેપ (Second Summary)માં કેટલા વર્ગોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) 10 (B) 100
 (C) 1000 (D) 10,000
19. DDCમાં ઐતિહાસિકસમય માટેની સંજ્ઞાનો કઈ સહાયક સારણી સાથે કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) માનક પેટા વિભાગો (B) વ્યક્તિઓના જૂથો
 (C) વિસ્તારો (D) ઉપરમાંથી કોઈ નહીં
20. શિયાલી રામામૃત રંગનાથનનું જન્મ વર્ષ ?
 (A) 1892 (B) 1893
 (C) 1882 (D) 1883
21. કોલન ક્લાસિફિકેશનની પ્રથમ આવૃત્તિ કયા વર્ષમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવી ?
 (A) 1939 (B) 1931
 (C) 1933 (D) 1930

22. CCની પ્રથમ આવૃત્તિમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનવિશ્વને કેટલા વિભાગોમાં વિભાજિત કરવામાં આવેલ ?
 (A) 26 (B) 27
 (C) 28 (D) 25
23. CCમાં (ડેટા) નો પ્રયોગ કઈ આવૃત્તિથી કરવામાં આવ્યો ?
 (A) 2 જી આ (1939) (B) 4 જી આ (1952)
 (C) 3 જી આ (1945) (D) 5 જી આ (1957)
24. CCની 7મી આવૃત્તિ ક્યારે પ્રકાશિત થઈ ?
 (A) 1986 (B) 1988
 (C) 1987 (D) 1989
25. CC ની છઠ્ઠી આવૃત્તિ ક્યારે પ્રકાશિત કરવામાં આવી ?
 (A) 1960 (B) 1961
 (C) 1957 (D) 1964
26. CC 6 કેટલા વિભાગો ધરાવે છે ?
 (A) 3 (B) 2
 (C) 4 (D) 5
27. CC 7માં મુખ્ય વર્ગોની સંખ્યા કેટલી છે ?
 (A) 640 (B) 646
 (C) 650 (D) 648
28. મૌલિક શ્રેણીઓની સંખ્યા કેટલી છે ?
 (A) 5 (B) 4
 (C) 6 (D) 7
29. વેગ મુખકનું સંયોજકચિહ્ન કયું છે ?
 (A) (.) પૂર્ણવિરામ (B) (:) વિસર્ગ ચિહ્ન
 (C) (,) અલ્પવિરામ (D) (;) અર્ધવિરામ
30. CCમાં ખાલી અંક (empty digit) માટે કયા અંકનનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) a and z (B) a
 (C) z (D) a and x
31. CCમાં સ્થળ પૃથકોમાં સ્વદેશ માટે વિકલ્પ સ્વરૂપ કઈ સંજ્ઞાનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) 2 (B) 3
 (C) 1 (D) 0

32. CC6 માં પાર્શ્વ સંબંધ દર્શાવવા માટે કયા સંયોજકચિહ્નનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) (એમ્પરસ્ન્ડ) (B) 0 (શૂન્ય)
 (C) . (બિંદુ) (D) ; (અર્ધવિરામ)
33. CC7 માં પાર્શ્વ સંબંધ દર્શાવવા માટે કયા સંયોજકચિહ્નનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) (એમ્પરસ્ન્ડ) (B) 0 (શૂન્ય)
 (C) . (બિંદુ) (D) ; (અર્ધવિરામ)
34. બે વિષયો વચ્ચેના પારસ્પરિક સંબંધ તે .....
 (A) આંતરવિષયો (B) આંતરમુખ
 (C) આંતરપંક્તિ (D) પાશ્વસંબંધ
35. CC6 માં સામાન્ય પૃથકોના મુખ્યત્વે કેટલા પ્રકાર છે ?
 (A) પાંચ (B) ત્રણ
 (C) છ (D) ચાર
36. CC6 માં સામાન્ય પૃથકોના મુખ્યત્વે કેટલા પ્રકાર છે ?
 (A) 2 (B) 4
 (C) 3 (D) 5
37. CCની કઈ આવૃત્તિથી કેટલાક મુખ્યવર્ગ દર્શાવવા ગ્રીક મૂળાક્ષરોનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો ?
 (A) 4th (B) 3rd
 (C) 5th (D) 2nd
38. CCમાં Basamati rice માટેના વર્ગીક J381B માં 'B' માટે કઈ યુક્તિનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) અધ્યારોપણ યુક્તિ (B) અંતર્વેધન યુક્તિ
 (C) વિષય યુક્તિ (D) વર્ણાનુક્રમ યુક્તિ
39. CC6 ના મુખ્યવર્ગ 0 સાહિત્યના પરિસૂત્ર o [P], [P2], [P3], [P4] માં [P2] શું પ્રદર્શિત કરે છે ?
 (A) લેખક (B) સ્વરૂપ
 (C) ભાષા (D) કૃતિ
40. CCમાં વિશિષ્ટતા (Specials) દર્શાવવા માટે કઈ યુક્તિનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
 (A) વર્ણાનુક્રમ યુક્તિ (B) વિષય યુક્તિ
 (C) પરિગણનાત્મક યુક્તિ (D) ઉપરમાં કોઈ નહીં

41. CCમાં પદ્ધતિ દર્શાવવા માટે કઈ યુક્તિનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
- (A) કાલયુક્તિ (B) વિષય યુક્તિ
- (C) વર્ણાનુક્રમ યુક્તિ (D) ઉપરમાંથી કોઈ નહીં
42. ગ્રંથાલયવિજ્ઞાનને સ્પર્શતું પ્રથમ સામયિક Library Journalનું પ્રકાશન કયા વર્ષમાં થયું હતું ?
- (A) 1877 (B) 1875
- (C) 1876 (D) 1978

7.20. તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો

1. ડીડીસીના નવ પ્રવર્તમાન ચાર લક્ષણો જણાવો.
2. ડીડીસીના દસ મુખ્યવર્ગોની રૂપરેખાનો આધાર કયા સ્વરૂપનો છે ?
3. ડીડીસીની સુધારણાના સ્વરૂપ જણાવો.
4. ફિનિક્સ, અનુસૂચિ એટલે શું ?
5. ડીડીસીની સંજ્ઞામાં 0 (શૂન્ય)નો ઉપયોગ ટૂંકમાં સમજાવો.
6. ડીડીસીની સાત સહાયક સારણીઓના નામ આપો.
7. સાપેક્ષસૂચિ એટલે શું ?
8. ડીડીસીમાં “..... માં ઉમેરો” યુક્તિ ટૂંકમાં સમજાવો.
9. કોલન ક્લાસિફિકેશન પદ્ધતિને શા માટે પૃથક્કરણીય-સંયોજિત વર્ગીકરણ પદ્ધતિ કહેવામાં આવે છે.
10. નીચે આપેલ આખ્યાઓમાંથી મુખ્ય વિષય અને મૂળભૂત ખાસિયતો ઓળખી બતાવો.
  - (1) Geography of India
  - (2) Physiology of Flowing Plants
11. મૂળભૂત શ્રેણીઓની કઈ વિશેષતા છે ?
12. જુદી જુદી મૂળભૂત શ્રેણીઓ માટેના કયા સંયોજકચિહ્નો છે ?
13. કાળયુક્તિ, ભૌગોલિક યુક્તિ અને વિષય યુક્તિ દરેકનું ઉદાહરણ આપો અને સમજાવો.

ઉત્તરો

1. DDCના નવા પ્રવર્તમાન ચાર લક્ષણો છે. જે તેને લોકપ્રિય બનાવવામાં સહાયક છે. (1) વિષયોનું સંબંધિત સ્થાન, (2) દશાંશ સંજ્ઞા, (3) વિસ્તૃત વિશિષ્ટિકરણ અને (4) સાપેક્ષસૂચિ
2. DDCના મુખ્ય વર્ગોની રૂપરેખાનો મુખ્ય આધાર બેકનના Chart of Learning નો છે ડ્યૂઈએ હેરિસ પ્રત્યે પણ આભાર વ્યક્ત કર્યો છે કારણ કે હેરિસની વર્ગીકરણ પદ્ધતિ અને ડીડીસીમાં દેખીતી સમાનતા છે.
3. DDCના ટકાઉપણાના જાળવી રાખવા રાખવાનો કાર્યક્રમ તેનું સતત પુનરાવર્તન છે. જે તેને તેને અદ્યતન બનાવી રાખે છે. જેમાં (1) વિસ્તરણ, (2) ઘટાડો અને (3) પુનઃસ્થાપન છે.
4. 16મી આવૃત્તિના પ્રકાશનથી ફેરફાર અને સ્થિરતા વચ્ચેના મતભેદનો નીવેડો લાવવા ફિનિક્સ અનુસૂચિનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. અમુક અનુસૂચિ કે જે રદબાતલ થઈ ગઈ છે અને જે સતત સુધારા માંગી લે છે અને તેને સંપૂર્ણ નવા વર્ગીકરણમાં બદલવામાં આવે છે. પહેલાંની અનુસૂચિનો નાશ કરી તદ્દન નવી જ અનુસૂચિ માટેની વ્યવસ્થા અમલી બનાવવામાં આવે છે. જૂની નાશ કરાયેલ અનુસૂચિની રાખવામાં નવી ઉદ્ભવેલ અનુસૂચિને ફિનિક્સ અનુસૂચિ કહે છે.
5. અંકન 0 (શૂન્ય) સામાન્ય રીતે મુખ્યવર્ગો અને તેના પેટાવિભાગો દર્શાવવા ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. દા.ત વર્ગ 500 માં '0' બીજી હરોળમાં છે અને 5 Pure Science માં સામાન્ય કાર્ય માટે વપરાય છે. આ જ પ્રમાણે 530 માં '0' 53 ના સામાન્ય કાર્ય માટે વપરાય છે.
6. DDCની સાત સહાયક સારણીઓ નીચે મુજબ છે

Table : 1	Standard subdivisions (માનક પેટાવિભાગ)
Table : 2	Areas (ભૌગોલિક વિસ્તાર)
Table : 3	Subdivisions of Individual Literature (વૈયક્તિક સાહિત્યના સામાન્ય પેટા વિભાગ)
Table : 4	Subdivisions of Individual Language (વૈયક્તિક ભાષાના પેટા વિભાગ)
Table : 5	Racial, Ethnic, National, Groups (વંશ, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂથો)
Table : 6	Languages (ભાષાઓ)
Table : 7	Persons (વ્યક્તિઓ)
7. સાપેક્ષસૂચિ એટલે વિદ્યાશાખા પ્રમાણે વર્ગીકરણને પરિણામે પરસ્પર સંબંધિત સામગ્રી અનુસૂચિમાં વેરવિખેર થાય છે. સાપેક્ષ સૂચિમાં આ વેરવિખેર પડેલી સંબંધિત સામગ્રીને એક શીર્ષક નીચે ભેગી કરીને મૂકવામાં આવે છે.
8. '..... માં ઉમેરો' એ સંયોજનાત્મક યુક્તિ છે. જે પુરવઠાની ક્ષમતામાં વધારો

કરીને વિસ્તૃત વર્ગીકરણ પૂરું પાડે છે.

9. કોલન ક્લાસિફિકેશન પાંચ મૌલિક અભિધારણાઓ PMEST પર આધારિત છે. જેમાં સૌપ્રથમ વિષયને પૃથક્કરણ PMEST અનુસાર કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ પૃથક્કૃત પાસાઓને સંયોજવામાં આવે છે. તેથી તેને પૃથક્કરણીય સંયોજિત વર્ગીકરણ પદ્ધતિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

10. (1) Geography of India

Geography Main Class

India Space

- (2) Physiology of flowing Plant

Bolany Main Class

Physiology Matter

Flowing

Plants Personality

11. રંગનાથનને ખાતરી થઈ કે કોઈપણ વિષયમાં વધુમાં વધુ પાંચ પાસાઓ હોઈ શકે છે. જેને પાંચ મૂળભૂત કે મૌલિક શ્રેણી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વિષયનું વિભાજન કે પૃથક્કરણ આ શ્રેણીઓને આધારે કરવામાં આવે, તો વિષયના જુદા જુદા મુખકો સરળતાથી સ્પષ્ટ થઈ શકે. જેને સંયોજિત કરીને વર્ગીકમાં પરિવર્તિત કરી શકાય. આમ, આ મૂળભૂત શ્રેણીઓ વર્ગીક રચનામાં આધાર બની રહે છે.

12. મૂળભૂત શ્રેણીઓ સંયોજક ચિહ્ન

વ્યક્તિત્વ (P) , અલ્પવિરામ

વસ્તુ (M) ; અર્ધવિરામ

વેગ (E): વિસર્ગ

સ્થળ (S) . પૂર્ણવિરામ

કાળ (T) ‘ ઉલ્ટાવેલું અલ્પવિરામ

13. કાળયુક્તિ

વર્ગીક 2 : 5N3 જેમાં N3 (1930નો દાયકો) એ કાળયુક્તિથી મેળવેલ છે.

ભૌગોલિક યુક્તિ

V44 માં 44 ભૌગોલિક યુક્તિથી મેળવેલ છે.

વિષય યુક્તિ

23 (Q2)માં Q2 વિષય યુક્તિથી મેળવેલ છે.

આમ (T) અને (S) તથા વર્ગોને વ્યક્તિત્વ કક્ષાએ રજૂ કરવામાં આવે છે.

7.21 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key words) :

અગ્રગામી મૂલ્ય (Anteriorising Value) :	આ અંક ધરાવતો હોય તે અન્ય તે મૂલ્ય નહીં ધરાવતા અંકની પૂર્વે ગોઠવાય છે.
અર્થબોધ મૂલ્ય (Semantic Value) :	કંઈક અભિવ્યક્ત કરતા ચિહ્નો પ્રતીકો, અંકો
અષ્ટક સિદ્ધાંત (Octave Principle) :	અષ્ટક એટલે આઠ; આ સિદ્ધાંત પ્રમાણે માત્ર આઠ અંકોનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. નવમાં અંક સમકક્ષ વર્ગો માટે કરવામાં આવે છે. જેમ કે 91, 92, 93..... 991, 992, 993..... વગેરે 1.8 ની સમકક્ષ છે.
આસંગ પદ્ધતિ (Open Access) :	ઉપલોક્તાને મુક્ત રીતે ગ્રંથ ભંડારમાં પ્રવેશ આપવો. જેથી ખુલ્લા ઘોડાઓમાં મૂકવામાં આવેલ ગ્રંથો ઉપલોક્તા સીધા જ જોઈ શકે.
આંતરપ્રક્ષેપક (Inter Polation) :	બે અસ્તિત્વ ધરાવતા પદો કે અંકો વચ્ચે નવું પદ કે અંક ઉમેરવું.
ક્રમવાચક મૂલ્ય (Ordinal Value) :	અંકોના ક્રમમાં સંખ્યામનું સ્થાન સૂચિત કરતું મૂલ્ય જેમ કે પ્રથમ, દ્વિતીય, તૃતીય વગેરે.
ખાલી અંક (Empty digit) :	ક્રમ મૂલ્ય જાળવતા, પરંતુ અર્થમૂલ્ય વિહીન અંક.
ગણનાક્ષમ વર્ગીકરણ (Enumerative Classification) :	પદ્ધતિસરની યાદી અથવા બધા જ વિષયોનો વિશાળ વર્ગીકૃત નકશો
દર્શક અંક (Speciator) :	આ પદ કે અંકનો ઉપયોગ પૃથકોના વ્યક્તિકરણ માટે કરવામાં આવે છે.
દષ્ટિબિંદુ વર્ગીકરણ (Aspect	દષ્ટિબિંદુને મહત્તા આપી કરવામાં આવતું વર્ગીકરત દા.ત કોલસાની

Classification)	ખાણમાં ખોદકામ કરવું એ Mining નીચે કેમિસ્ટ્રી ઓફ કોલ એ રસાયણશાસ્ત્રમાં મૂકી શકાય.
પંક્તિ (Array)	કોઈ એક જ ખાસિયતના ઉપયોગથી મળતાં વિષયો.
પાયાગત મુખક (Basic Facet)	મુખ્યવર્ગ અથવા પાયાગત વર્ગ.
પૂર્વ સંયોજિત પદ્ધતિ (Pre-Coordinate System)	આગોતરી માંગ પૂર્વે વિષયમથાળાં અથવા મુખકોના અંકો રચવા માટે પદો સંયોજિત કરવાની પદ્ધતિ.
પૃથક (Isolate)	કોઈપણ પાયાગત વિષય સાથે ગોઠવી શકાય તેવાં વિચાર.
પૃથક્કરણીય સંયોજિત (Analytico Synthetic)	વિષયને જુદા જુદા મુખકોમાં પૃથક્કરણ કરીને, ત્યારબાદ જે તે મુખકોને સંયોજિતે વર્ગીક રચના રચતી વર્ગીકરણ પદ્ધતિ.
ફિનિક્સ અનુસૂચિ (Phoenix Schedule)	જ્યાં નવી અનુસૂચિ રચવામાં આવી હોય તે સ્થાન, જ્યાં પહેલાં અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી અને પછી નાશ કરવામાં આવી હતી. ફિનિક્સ એ પુસ્તકાલય પક્ષી છે જે બળીને રાખ થઈને પોતાની જ રાખમાંથી સજીવન થાય છે.
મુખક (Facet)	એક જ મૂળભૂત ખાસિયતને આધારે ઓળખી શકાય તેવાં પૃથકોનું જૂથ.
વંશાનુબંધ માળખું	વર્ગીકરણમાં વર્ગોની વંશાનુબંધને પ્રદર્શિત કરતું માળખું.
સાપેક્ષસૂચિ	સૂચિમાં બધાં જ સંબંધિત પાસાઓ અંક વર્ગ અથવા વર્ગોને લાગુ પડતાં લક્ષણો. વાળા પદોની નીચે સ્થાન મળે છે.

7.22 સંદર્ભ અને વિશેષ વાંચન

* Cham, Luis Mai (1985) Cataloguing and Classification. An Introduction, NewYork :McGra Hill.

- * Custer. Benjamin A (1972) Dewey Decimal Classification In : Encyclopedia of Library and Information Science.
(1971) Vol. 5 New York : Marcel Dekker
- * Dewey, Melvil (1979) Dewey Decimal Classification and relative index.
V.3 Albany : Forest Press.
- * Foskett, A. (1977) The Subject Approach to information 3rd ed.
London. Clive Bingley
- * Raju. A.A.N. (1984) Decimal Universal Decimal and Colon Classification A Study in Comparison : Delhi : Ajanta.
- * Ranganathan, S.R. (1960). Colon Classification Bangalore Sarado Ranganathan Endowment for Library Science.
- * દયાની, પુષ્પા (2001) પુસ્તકાલય વર્ગીકરણ
ન્યુ દિલ્હી ESS ESS
- * ભૈયા છગન (2003) ગ્રંથાલય વર્ગીકરણ પ્રવેશિકા
અમદાવાદ : પાર્શ્વ

